

КӨГЛТИН ДАВА

Көглтин
Зириден

КӨГЛТИН ДАВА

Көглтин
Зүүдэн

ШҮЛГҮД БОЛН ПОЭМС

ЭЛСТ
ХАЛЬМГ ДЕГТР ҺАРЬАЧ
1986

ББК 84.3 Калм.
К 886

К $\frac{4702240000-036}{M126(03)-86}-30-86$

© Калмыцкое книжное издательство, 1986.

ШҮЛГҮД

* * *

Москва... Ганцхн нернь
Мини седкл саатулж
Үг угаһар нартд
Үнн диилхиг лавлна,

Цагин холур өдгәһәс
Цаһан хаалһ татж
Күн болһна сансн
Күслин түлкүр болна.

Зуг: Москва гихләрн,
Зүркән эврән бийчн
Дурни хээртә герләр
Дүүргж иткәд кел,

Угаг өдгәд бәәхәр
Угаһарн босхж белд,
Цаһан санана сәәхәр
Цагин дүр делд.

Зугл тиигхлә — Москва —
Зүркәнчн мөнкрлт болх,
Жилмүдин жисәнәс жирһлчн
Живхлңтә хөв олх.

ЙӨРЭЛ

Холас, дор ормдан
Хара сууһад бишл,—
Ханцан шамлж шунад,
Хальмг таңһч гүжрэд
Халучрхж,
 улһхтж
 көдлэд,
Уралан,
 өдр ирвэс,
Угтж
 дуудсн байр —
Живхлһ цагин үлмэд
Живр зүркнд белглж,
Жирһл дүүргж ирв.

Хальмг таңһч, орсин
Ханьд орсн өдрлэ,
Хойр таңһчин үүдэсн
Хаврин
 мөнк герл
Эндр мана чеежд
Ээлин таалар мандлна,
Экэршго кишгтэ булгин
Экн болж дүрклнэ.

Өдгэ цагин йөрэлтэ
Өндр деер һарад,
Эндр өдрин сээхнэ
Эклц хэләһэд гердхинь:
Өнгрсн зун жилмүдт
Өнр улсин
 ИНЬГЛЛТ,
Өлзэ тальвсн нигт
Ө-шуһу модншн,
Ораһарн шуугж
Оһтрһуд күрч күңкннэ,
Таңһчиннь
 күн болһнд
Таңсглж нерэдсн
 кишгнь
Онц-онциннь өрчд
Одн болж мандлна.

Алдр нээрин сүүрт
Алти йөрэлин үг
Эврэн келнэс алдрж
Элгсж олнур ниснэ:
Эв-төвкнүн
 үрглжд,
Эндрин бээдл эвдлго,
Эн кевэрн амулн,
Эргнд
 өсж
 цегэртхэ,
Мана хөвин
 НАРН
Мөңкинд
 бөклго
 мандлтха!

ХАНЛТ

Ут эврәннь жирһлдән
Уужм, өөрхи бээх
Кесг орн-нутгудт
Күмши жирһлт шинжлэв.

Аһу ик өргн
Азийэр зуульчлсн цаглари
Хальмгинм кезэнк бээдлэр,
Хуучна авц-бэрцэр

Ода күртл бээх
Олн тацһч үзхлэрн —
Дотран хальмглари тедниг
Дүңцүлж уха туңһалав.

Һурви зун далн тави,
Һундлта, байрта, өргмжтә,
Туужин холд тунси
Туурсн жилмүд санлав.

Кемр мана өвкнр
Кезэнә хол цагт
Эндрк мана нутгур
Эс нүүсн болхла,

Алдр орс улсла
Ах-дү бэрлдж
Эврәннь хөвән теднәлә
Эс ниилүлсн болхла,—

Цуг бидн өдгә
Цагасн зун жилмүд
Хәрү ардагшан цухрж
Хөвән харах биләвидн.

Тегәд чигн би
Тагчгар дотран ухалж,
Өдгәһәс урдур эргж
Өвкнртән ханлт өргнәв.

* * *

Насм немгдж би
Намрин кемдэн күүрүв.
Түвин дөрви үзг
Төгөлж тодлвртан дүрүв.

Хэр назрин соньниг
Хальмг тееглэхэн дүнцүллэв.
Кесг нутгуд төрскнэсм
Кееһэрн үлсинь үзлэв.

Нигт, көкрсн моддта,
Наласн уста холмудта,
Кееһэрн седкл авлсн
Кецү сээхн балһсдта,

Орн-нутгудын үлмэд
Оньдин теегэн саннав,
Һаң, элсн, салькта
Һазран санандан үзнэв.

Теегиннь ядуг ухан
Тодрха илэр меднэ.
Тер бийнь зүркн
Таңһчурн алдрж зүткнэ.

Хагсу, хату көдэ
Холас дууддган уурхш.
Учринь олхар санхинь —
Ухам дутад күрхш.

МИНИ ЗАЛЬВРЛ

Нег-негнлэхэн келкэтэ
Ниссн олн жилмүдин
То яһж икдвчн
Тодлврн гүүнд
 дэн
Тоньлж билрл уга
Тодрха кевэр үлднэ.

Учрта,
 учр угаһар,
Уха дэknэс ээлж,
«Керго!» — гинэ бээтл
Күчэр бийэн үзүлнэ.

Дөрвн жилин туршарт
Дэрвкж һаньдглсн һалв,
Хөрн сай эм
Хорасн ээмшгтэ ширг,
Һавл dorm дэknэс
Һалзурж урдкарн догдлна,
Унтршго халун заларн
Ухаһицм ээлж зована.

Дэн төгсснэ хөөн
Дара-дараһарн давсн
Һашута жилмүд бас
Һар-һаран бэрлдж,
Нурсн гермүдин өөр
Нульмсан арчж зогссн,
Өлэр өссн бүлин
Өнр бичкдүд мет,
Өмнм нүдндм харгдж
Өвдкүрэр зүрким дүүргнэ.

Онц бийиннь болн
Оньдин чееждм йовдг
Хальмг тацһчиним дүр,
Харалта дэн,
 кемр,
Төрски орниг көндэлго,
Талдан хаалһар бишл,—
Төрүц нартд үүдлго,
Тууж жиссн болхинь,—

Ямр бээх бээсннь
Ядсн санаһарн күцнэв,
Селэд, балһсдын бээдл
Седклэрн өмнэн үзнэв.

Дэкнэс

цагнн цухруулж
Давтж эс босхсн,
Хуучн селэд, балһсд
Холд урдкарн харгдна,
Дээнд эгрсн олн
Дурта минн үүрмүдм,
Аарглж тедниг төгэлсн
Ачир-жичиртэһэн —
менд,
Гинчлж өдгэһүр ирэд
Гертм суусн болна.

Болв...

Туужин жисэ
Бээхин бээдлэс эргүлж
Тус уга.

Меднэв.

Тегэд чигн

тагчгт

Хиросима,

Нагасакин

үзгдл

Хооран

холагшан тоньлулж,

Цагин жисэ шиндгэж

Цаһасн үсэн илж:

«Дэкнэс

күмни туужд

Дэн

кезэ чигн

Бичэ эклтхэ!» — гнж

Би дотран зальвранав.

ХӨРТЭНРИН ХОЙР ҮЙ

Халта хөрн насиг
Хойр дэкж холвхла —
Дигнь,
 мана уханд,
Дөчн то үзүлнэ...

Дурта Төрскнэнь төлө
Дүүвр, туурсн баатрмуд,
Хөртэ эврэнь насан
Хармилго тэкэд үүдэсн,
Дөчн тавдгч жилэ
Диилврин алдр өдрэс,
Майин Йиснэс авн,
Мана үзсн жирһлд,
Хойр хөртэнрин үй
Хоориднь багтхиг санхинь —
Цуг

 дээнд харгдсн
Цусн,
 зовлң,
 үклин,

Үн
 ажг уга
Үрглж болснь иткгднэ,
Эгрсн салдс болһн
Эмдрлд мөцкнь лавлгдна.

ИНЬГҮД

Элстд нанла хамдан
Эдн самолётд суужатл
Өрч дүүргж гилвксн
Олн орден, медалярнь,
Махта, тиньгр чирэтэ,
Мини наста гергдиг,
Дээнд орлцсинь медж
Дотран бүлэнэр доталлав.
Мана алдр диилврин
Майин Йнсдгч өдрлэ,
Эврэннь энкр үүрмүдтэһэн
Эдн темдглсн һазртан
Харһж үзлцхэр ода
Хойр сээхн иньгүд
Сууж нисснь нанд
Сурвр уга медгднэ.
Москва күртл йовх
Мини ут хаалһд
Кесг дэкж эн
Күүкд улсин туск
Санан торлзж орад
Седклим эзлж авв,
Баһ дүүвр насурн
Би ухаһарн нисүв.
Дөчнэс үлү жил
Делкэн туужас сөңглж,
Самолётд нанла суусн
Сээхн иньгүдин чирэ
Өмнэн үзж, би
Өврж тодлврн сергэвүв...
Хөрәһэд күрсн мана
Халг баһ насн,
Аврлт уга догшн
Алдр, өңгрсн дэн...
Чирэднь хурнясн уга,
Чсежнь — олн жилмүдин
Ацанас бас сул,
Арвн нээмтэ, хөртэ,
Төрскнэ баахн сээхлэс,
Тингхд, залусн зовлцгас
Немр кедү зовлц
Нурһндан үүрсн болхв?
Ээмшг, цус, үкл
Эдлэр манла дааж,

Өдр сө уга
Өмэрэн, уралан гүжрж,
Бэрлдэни халунд сүрдлго
Баатр зөргэн туурулж,
Залусни зая хамдан
Зерглэд тедн хувацла.
Ээмэс ээм деерэн
Эгчнр, дүүнр
 залусас
Аца авад гиигрүлж
Ахнр-дүүнртэн дөцнлэ!
Тодлврас дээнэ цага
Түүрү, ээмшг үүднэ,
Тер кемин сээхлэс
Тодрха сээнэр харгдна...
Өмнм ода суусн
Өөрхн хойр иньгиг
«Эгчнр» гиж келэд
Эңкрлх седклэн би
Таньдго теднд келлго
Таңсглж чееждэн бэрнэв,
Тагчгар бодл кеж
Теднүр бүлэнэр хэлэнэв.

СӨӨНЭР

Ки давхцж, түншэд,
Көлрж зүүндэн, би:
«Үзгджэх хамг ода
Үндэн болжахмб? Аль
Нөөртм оржану?»— гиж,
Нег халхарнь бийэн
Саатулж, унта бээтлэн,
Серхэр гүжрж күгдлнэв.

Кедү жилмүд даввчн
Кецү зовлцта кем,
Толхан экнд шингсн
Тамин зовлцта
 дэн,
Цаг яһад кинж
Цасн-усар уһаж,
Сар, өдр, часмудын
Салькнд секэд хагсавчн,

Тодлврнн илгнд барлгдснь
Төрүц билрж тоннлхш,
Бэрэнэс сана алдж
Бээхэс салхар седхш.

Андһарлж жирһлим авхар
Асхрсн сумни шарганас,
Булсн Днепр холын
Бомбс хаһрлһна һалвас,

Дегд түүрчсим сонсж
Дерим көндөж, гергм,
Серүлж герл шатахла —
Серл дахж сарултла.

Үндэн бэрэнэс алдрсншн,
Үүмж, эмсхэд байрлнав,
Зүүнд ардм үлдсн
Зовлцта цагур хэлэнэв,

Гергндэн, эн ээмшгэс,
Гетлһснднь ханлт келж.
Өңгрснэс, медмжэн угаһар,
Өдгәһүр санаһарн орнав.

Урд, өдгэ хөөт
Уханим күцднь дүүргнэ,
Өңгрснэ хаалһ иргчүр
Өдгөһэр дамжад орна.

Толһанм экнд генткн:
«Тави минутын эргцд
Атомн бомб, би,
Эрэсэ деер хайх
Зака өгчэнэв»,— гиж,
«Зог» кесн Рейгана
Үалзу санана үгмүд
Үалвар һазр шатав,

Хиросимин күңшү утан
Харлж седклим бүтэв,
Хар даржахшн, серүлэр
Хээкрж гергэн чочавув.
Серглд өмнм делгржэх
Сүртәһэс намаг кен
Серүлж
ямаран зүүднүр
Седклим орулж төвкнүлхмб?..
...Тагчгар орнаһн босад
«Тазепам»* эм аршалув.

* «Тазепам» — унтхд дөңндг эм.

ХӨӨЧИН ҮГ

Кеерүлж урдаснь белдсн
Колхозин культурин Герт,
Гүрүтэ давсн жилин
Тооца-диг кех,
Ах хөөчнр, үкрчнр,
Агроном, зоотехник,
Цуг гилтэ көдлэчнр,
Цуглрж хург эклв.
Улан кенчрэр бүркэтэ
Ут столын ца,
Эврэ ахлачнр, нертэнрлэ,
Элстэс ирсн баахн
Эвтэки нурһта залу,
Энд-тенд хэлэж,
Эсвлсн бээдлтэ суув.
Ахлачин үг соңсн,
Адһж, эсвиннь диг,
Цааснд гүүлгэд буулһж,
Цаг үрэлго бичв.
Колхозин ахлач үгэн
Күцэж келснэ хөөн.
Эгл улс бас
Эврэннь дуту-дундан,
Днилврэн мартл уга,
Дараһарн сансан һарһв.
Хол тоолвран товчлж,
Хөөчин көдлмш буульхар,
Халучрхж, Элстэс ирсн,
Баһ наста залу
Бахтж, улцхтж босв:
«Өдр болһн хөөч,
Өрүнэс асхн күртл,
Үвл, зун уга,
Үлгүр олд болж,
Оньдин дөрвн цагт,
Олврта болн нертэ,
Күндтэ, жилвтэ көдлмшэн
Кенэ», — гиж диглв.
«Ухаһан эднд үзүлж,
Усн деер өрм
Уңһамар келэд — хургиг
Унтулчкув», — гиж залу,
Зал дүүргсн улсин

Зальтрси нүдд үзв;
«Көөркс, минишц үг,
Кен эднэс, кезэ
Соңсхмб?» — гиж, залу
Сана зовж санв.
«Акад юмби, күн
Альх эс таштмби?
Мини келсиг, көөркс,
Меджэхш», — гиж, нашудж,
Мусг залу инэв.
Хургас, тиигжэтл, медэтэ
Хурняста чирэтэ хөөч
Өмэрэн, гирлгэн атхж,
Өтрлж, сценүр өөрдэд
Өөдлж, Элстэс ирсн,
Өргмжтэ үгтэ залуһур,
Омгта нүдэр харж,
Ормдан тулгдад зогсж:
«Хээмнь, ингж келсндчн,
Ханжанав чамд, кукн,
Мана көдлмшиг чини
Магтсн үг соңсж,
Ода яһж ханлтан
Олнд үзүлхүв гиж,
Сана-сана бээж,
Сэн тээлвр олув:
Мэ, бэр, эн
Му сээг нанла
Дегц даасн, седклдм
Дөтрхг болсн гирлгм!
Чамд сүргэн өгчэнэв,
Чадхч, иткжэнэв!» — болв.
Олн ду тасрж
Ормаж президиум хэлэв,
Алмацж хург бүгдэрн
Алңтрж, юн болхинь,
Хоорндан нег-негнүрн
Хэлэж, соньмсж күлэв.
Хальмгтан энкр Элст
Хотл тоомсрта балһснас
Ирсн баахн залу
Иим һарц төрүц
Санандан орулх бишц —
Соңсад уга билэ.
Хургин чирэд ода

Хултхлэж, яахв гихлэрн,
Генн кевэр марзаж,
Гирлгинь хооран түлкж:
«Ах, тана келснэ,
Альк халхарнь тоолвчн,
Утхнь медгдж бээхш,
Учрнь бас»,— гиж,
Гирлгэн түлксн хөөчүр
Гижиж илэр келв.
Хөөч өмнэснь инэж,
Хооран невчк цухрж,
Хургур эргэд харж:
«Авчахш, үзжэнт, ним
Айта мини белг,
Оньдин дөрвн цагт
Олврта, жилвтэ, нертэ,
Хөөчин тулг — гирлг,
Хотлас нааран ирэд
Халун үг келсн,
Эвртэ кевэр гирлг
Эмтэхн үгэр буульсн,
Залутн үгдэн күрчэхш,
Зарлсн хөвөн авчахш...
Зөргтн яһла?!»— гиж,
Шүвтр үгэн хөөч
Шүрүлкэд ода келв.
«Хөөчин көдлмшэс зовлцтань,
Хээмнь, хэ бээх.
Шуурһн, хур, һанд
Шаргдад, даарад, халад,
Һэргтэ хөөдин ард
Һаза оньдин йовхларн —
Олвр, нер бидн
Олхар йовна гижэнчи?
Үннинь келхлэ, би,
Үрглжин дөрвн цагт,
Ээмэн бүркх — хувц,
Элкэн дүүргх — хот
Талдан көдлмшэр чигн
Танла эдлэр олхв.
Ээмэн бүркх хувцн,
Элкэн дүүргх хот
Наадна юмн бишинь
Нарт кезэнэ медлэ
Ода чини келсн

Олн ке үгмүдэс
Ноос ээрэд, кемр
Некэд хувц өлгхлэ,
Келсн үгэсчн өдмгин
Кисэр кеж болхла —
Коммунизм бидн, о!
Кезэнэ босхчкх билэвидн.
Тегэд чигн, залу,
Тодлти, эн гирлгэн,
Таниг авнав гивчн,
Төрүц бэрүлж чадшгов.
Түрүлэд сэн гидгэр
Теегэн зүркэрн медтн.
Дарунь хөөнд биш,
Дуран күүнд өгтн,
Күүнэ төлэ итктн,—
Күнд уга!»— гиж,
Хол, өөрхнд цуг
Хотд сээнэр меддг
Хөөч үгэн төгсэхлэнь —
Хург өсрж босад,
Ниргж альх ташад,
Нигт үгднь ханв.
Онц бийиннь биш,
Олна уха эн
Ода эврэннь үгэр
Ончта сээнэр һарһв.
Баһ наста залу
Бас ол дахад,
Үнн цаһан седклэсн
Үүмж, байрлж, дөгэд
Альхан ташн бээж,
Аман эрэ көндэж
Арһулхнар, бийнь бийдэн;
«Цецн өвгн!»— гиж,
Цевр дууһар келв.
«Алькчн дегтрт уга
Алтн күңкл уха
Эмдрл үүдэнэ»,— гисн
Эрүн үгин утх
Тодрха кевэр, илэр,
Тодлгдж, баһ наста
Элстэс ирсн залуд
Эндр бийэн медүлв.
Гинчин седкл ода

Герлэрнь медсн мет,
Медэтэ хөөч түүнд
Мишэж харан өгв,
Зүрхнэнь бүлэ баахн
Залуд белгсн болв.

ААВИН ХЭЛЭЦ

Наслцта өдр генткн учрад
Газ хардган уурхла,
Усна труба хаза ханрад
Ундн уга үлдхлэ,

Газ, усн мел үрглжд
Хардган уурсн мет,
Өлн церг — керүлч — гидгэр
Өөрхн улс хоорндан,

Цухлта, күрнтрсн, яахв гиж,
Цуһар бүтсн цагла,
Кенэр ууран хархв гиж,
Кемклдж эклэд цүүгхлэ,—

Мана көгшн аав шуһуд
Маасхлзж оньдин тининэ,
Байрлсн бээдл харһад, нам
Баһчудын бизн күргнэ.

Гөл-гөл гиж инэхэд,
Гилс-гилс хэлэнэ.
Ач, бер, көвүнәннь дүр
Алнтрж харад өврнэ.

Бурушаж бийүрнь нүдэн кулылһсн
Баһчудын зөвд багтна.
Дурта үрдүдтэн ухаһан келхэр
Дууһан аав өгнэ:

«Хэврһэс тана бээдл би
Хэлэж үндэн инэнэв.
Кемр ишкэ герт тадниг
Кезэңкэр бээлһхинь гинэв.

Һулмтын көвэд көлчэж тадн
Һаран ээж суунат.
Кеер биш, гертэн бээсндэн
Келж болшгоһар байрлнат.

Хээснд хээлжэх цасна усар
Хальмг цэ буслһхла —
Харар болвчн халунар уухан
Хөвд тоолхар күлэнэт.

Өркэр өөдлсн өткн утаг
Өвртэн дүрхэр зүткнэт.
Хэврһэс киитэр сиичсн салык
Хормаһан хүмж хальчлнат.

Тер хол ээмшгтэ цагин
Тодлвр ухандм сернэ.
Эндрк цаг үзснэ байрм
Эврэн өрчдм делснэ.

Үчүкн түрүһэр төр кехлэрн,
Үрүдлһнэс салшгоһан медтн.

Күүнэ

нерн

жирһлд харһдг

Күндиг диилснэс төрдг.

Тегэд чигн,

итктн намаг,

«Түрүһитн» үзж инэнэв.

Байрта, йосн хөвөн энүгэрн

Бичкэ хальчлтн!»— болж,

Сансан көгшэ садндан келж,

Саналдж үгэн төгсэлэ.

Баһчудыг дотран медмжэн угаһар

Бурушасн болж үзгдлэ.

Үрдүднь аавурн башрдж харад,

Үннэ сээх аңхрла.

Одак эврәннь бээдлэсн ичж

Өвкиннь цецнд ханла.

* * *

Хальмг домбрин ду
Хээлж байсад соңснав.
Айсиннь сээхнд авлгдж
Амрад зүркэн хаңханав.

Жиинсн дуунаннь дольганд
Жилвтэ санана жилк,
Седклин салькар дүүрэд,
Сидллтэ орнуур жиснэ.

Өдгөһэс иргчүр биш—
Өцгрэд уга болсн
Баһ наснам кемүр
Бахтж нисэд ирнэв.

Мацнан хурнясн тиниж
Махмудм чаңһрсн болна,
Эцкр үүрмүдинм инэдн
Эргнд цальгрж цацгдна.

«Жиңнич, жиңнич домбрм,
Жирилтэ айсар күңкнич!..
Жилмүдин олд цуцрсн
Живринм дайлһ батлыч!»

Хөөнэ геснэс хатасн
Хойр шарнху чивһсн
Альдас ним айс
Авч күңкндг болхв?

Тингжөһэд
 хальмг домбрт
Тег
 үзсн, медсэн
Бийэн
 шингэж орулад
Бернинь залдг болвзго?

Аль би бийм
Айстнь седклэн багтаж
Эврәннь күслин ду
Энд сонсдг болвзгов?

Нэвнэ сээхн билгэрн
Назрин холыг биш,
Цагин холыг өөрдүлдг
Цецн домбрт ханлт!
Хальмгин чикнд жирһл
Хээрлж күнкнүлдг эрдмтэ
Домбрчин арвн хурһнд
Дала дүүрн ханлт!

ХОЙР ДӨРВДИН ТУУЖ

Азд нертэ болвчн
Атри-тетри авъяста
Аңһр-аңһр гисн,
Авһнр хотндан тоомсрта,

Най давсн бийнь
Насарн аца кедго,
Сэн мууг жирһлдэн
Семрж хамднь үзсн,

Тууль-түүк медг
Түңшүр өвгнэс эврэ
Хотнаннь болн бас
Хойр дөрвдин тууж

Болһаж, соньмсж соцсад,
Бодлж кесг ухаллав,
Өнгрсн жилмүдин һундл
Өмнэн босхж харлав.

Хальмг дөрвд нойна
Хэлэсн хойр көвүнь,
Эцкэн оршаснаннь хөөн,
Эврэннь авцан үзүлж.

Таарл уга хоорндан
Тар-тур гилдсн
Эн нойдудын бээдл
Эгл улстчн медгдв.

Нутг хувагдх зэнг
Нуувчар дораһур тарла,
Эдлэр, һундл угаһар,
Эмт салһхмж гилэ.

Зэрмнь түүнэс давулад
Зэнгин мууг тархала.
Һурв эңглж — һурвдгчинь
Һуврт күртэхмж болла.

Яарад яхлх һурвдгчнь
Ялта хүв болхмж —
Теднд орс гелн
Тамһ кирсэр тэвхмж.

Холын холвата зэнг
Хамхул дахж көлврэд,
Харадан живрт торад
Хальмг теегэр ниснэ.

Дамр гивчн зэрмнь .
Дими биш болна,
Нүднэс эмтн далдлсиг
Нуулго цаг илдкнэ.

Ах-дү нертэ
Ачта, цолта нойдуд
Эвцшго хату санаһан
Экдэн күргж келнэ.

Эднэ һарһсн экнь
Эв-дов хээж
Керүл-цүүгәһинь бокрахар
Кесг зүткэд гүжрнэ.

Зуг хойр үрнь
Зөвднь эс орж.
Бас цаараннь нигж
Бээж болшго болж.

Кен медхв, залусас
Килцхтж негнь халучрхад,
Утх һарһад оркхла—
Угд му нерн.

Аһ тингж санад
Ээдрхнэ һуврур залрла,
Өнч хувах зөвшөл,
Өглһ өгэд авла.

Орһахн, Чонс, Авһнр,
Отг-отгар улсин
Толһа болһниг алдлго.
Тооһинь цааснд авад,

Хотн болһнд пииср
Хоорнднь шо нээрэд,
Күн болһна жирһл,
Күсл хуваж эңгль.

Ямтнр хоома кеж
Янж байждгиг меддг
Нойдуд гетж теднлэ
Нутг төгэлж йовна.

Шорвин кецин Авһнрт
Шо бас хайгдв,
Хотн пинсрин зарлсар
Хойр эңгрэд бээв.

Шоод нүдн уга
Шоодж түүг болшго.
Тэвсн хөв зааснас
Талдан хаалһ уга:

«Бадмин Борин өрк
Барун талагшан хартха,
Зурмна Зулан өрк
Зүн талагшан хартха».

Шооһин бөк чохиг
Шулуһар темдглж авад,
Цаасан хэлэж пинср
Цеңсн дууһар зарлна.

«Өдрин герл олзлж
Өтрлтн!»— гиж адһана,
Кежэх кергән кинж
Күцэжэх бээдл һарһна.

Төркнэсн салжах гергд,
Төрлэсн салжах залус
Аһар шуукрж сорад,
Арһ уга — йовна.

Саначрхж нульмс асхрулдг
Сээхн ульһн седклтэ,
Дэмг иньгән хээж
Дэвлхэ цокдг зүрктэ,

Элгн төрл-саднта
Эврәннь улсан биш,
Базрт хулдх мал
Баглжах метэр, энд,

Күүг күүнд тоолго
Күчр кевэр зоважана,
Хату зүрктэ нойдуд
Хуваж зөөрэн тоолжана.

«Ах нойн баав,
Арһ танд!»— гийһэд,
Авһасн салжах өнчн
Ачнь уульж гүүһэд,

Нойна көлд мөргхлэ—
Нохаг мет тернь—
Көлэрн мааслдад өнчн,
Көөркиг хэрү көөв.

Дөрвд улсиг тнигж
Долвксн цомлзур нойдуд
Хойр эңглж салһад
Хоома йовдл һарһна.

Ахнь деед үзгүр
Алвтан нүүлһэд тууж,
Дор ормдан бээсэрн
Дунь төвкнж үлднэ.

Хулнцг өвкнрин тер
Хол һашута цагас
«Ик», «баһ» дөрвд
Иргчд дэknэс ханьцх

Өдгэ цагиг дуудсн
Өрчдэн ицлэн өскж,
Итксн күслнь, күцэд
Ицлнь бээхд хүврж.

Азд өвгнэ келсн,
Авһнр, дөрвдин тууж
Советск селэнд ирхлэрн
Соньмсж тодлвртан босхнав.

Эн һазрин улсур
Элгсж шилтэд хэлэнэв,
«Төрлмүд»,— гиж дотран
Тагчгар би инэнэв,

Хөв олд белглсн
Хээртэ өдгэд ханнав.

ТУУЖ УМШЖАҢАД

Өргн хальмг теегт,
Өнгрсн зун жилмүдт
Болсн йовдлмудын тускар
Болһаж тууж умшув.
Нүднэм өмн кедәһәр
Нүүсн хальмг хотд,
Цувлдсн ацата темэд,
Цар тергд, мөрд,
Ца-цааһасн һарч
Цагин аһуһар көвв.
Мээртсн үкрмүдин мөөрлһн,
Мээлсн хөөдин дун,
«Хаж, хаж!»— гиж
Хээкрлдсн холын шууган,
Турглсн цагин далаһар
Туугдж чиким дүүргв.
Умшлһндан завср кеж
Уха тунһаж босув.
Тагчгар, медмжән угаһар
Терзүр өөрдж зогсув.
Өргн, Қлыковин уульнцар
Өрү-сөрү хойр
То уга машид
Тоорм бүргүлж хурдлна.
Төмр күлгүдин жисәнәс
Терзин шил чичрнә.
«Туужин халхст одак
Теегәр нүүсн хальмгудас
Негинь эмдрүлж, эн
Ниргсн мана уульнц
Нүднднь үзүлхинь»,— гисн
Акад санан торлзж
Агчмд толһадм орв.
Өнгрсн цагас сансарм
Өөрм залу төрж
Өврж машидүр шилтв.
«Үзжәх хамгм ода
Үннв, худлв»,— гиж
Мисхлд тоолжасн залуһас
Му дүрсн һарв.
Тиигжәтл стол деер
Телефон генткн жиңнв.
Зовлц өөрм үзжәсн
Залу уга болв.

«Иргчин зун жилд
Иигж генткн намаг
Босхсн хөөн

сүрдж
Би ю үзхүв?»— гисн
Сурвр мини өмн
Санан ода тэвб.

Ээдрхн талас саак
Эмсхж үүлэн эклв,
Саак авр уга
Салькн саамлж үлэв.

Хаврин хөөн үлдсн
Хээртэ чиг теэгэс
Хагсаһад авад одм
Харалта һалв хүвсхлв.

Зүн үзгэс күрисн
Зузан хар үүлн
Хурин үүлн бишл—
Харлсн күнд тоосн.

Кедү өдрэр көдлж
Кезэ төгсх аюлв?
Яһж сөгдж эрэд,
Йиртмжэс хээр сурхв?

Ижл һолын усн
Ирмгин цаадк өөрхнэс
Ирхиг манд зарлж
Иткл зүркнд урһана.

Ээдрхн талас эклэд
Эмтэхн усн аашна,
Йиртмжин дулар биш
Йосни йөрэлэр аашна!

Хая нег цагт
 Хотндан ирэд гиичлхлэрн,
 Өдрин хойр саамд
 Онъдин би үүмнэв.
 Өрүһэр такан ажрһ:
 «Өр цээжэнэ!»— гиж,
 Өдр үүдэжэх метэр,
 Орчлнд зарлж хээкрхлэ —
 Бичкндэн мет орндгасн
 Би өсрж боснав,
 Көдлмштэн удхасн ээж:
 «Кеерэгшэн...»— гиж санн,
 Талдан цаган медж
 Тагчград дотран һунднав.
 Делңнь дүүрц үстэ,
 Деед, дорд үзгэс,
 Тентр-тунтр ишкж
 Тешкэсн цадхлң гестэ,
 Асхн шидр хотнур
 Аашх үкрмүдин мөөрлһн,—
 Соңсхвртм мини онъдин
 Соньн сээхн көгжмин
 Өргмжтэ дун болад,
 Өрчдм байр делскнэ.

БУУРЛДАН ҮНР

Хальмг өргн теегт
Хавр ирсиг

түрүн

Олн ноһан заагас
Омгтаһар буурлда зарлна.
Борлж һазрас бултан:
«Босжанав!»— гиж үнрэрн
Аһар дүүргж,

эн

Эмтэ тоотыг сергэнэ.
Тер сээхн кемлэ
Теегүрн һарч, би
Буурлдан бурчг залаһинь
Болһаж альхндан тэвж,
Арша аршалжах метэр,
Арһул хамртан күргнэв,
Нүдэн аньж, марзаһад,
Нүүрэн тинилһж, инэнэв.
Цогцарм буурлдан үнр
Цус тараж турглна,
Хаврин нарна толь
Ховдгар бийдэн шингэсн,
Харадаһас түрүлэд йнртмжд
Хаврин сээх магтсн,
Буй хээрлгч, эңкр
Буурлдан үнр

бийдм

Дотрасм герлэр дүүргж
Дурни нар үүдэнэ,
Хүвлһэн болж,

агчмд

Хөвин элчд хүврж,
Нанд буурлда белглсн
Нээлтин толь чееждм,
Нег эмтэхн мисхлд,
Наадж дөгэд бийэн
Уулын чагчмас асхрсн,
Усн метэр цальгрж,
Көгжмд сидлһэр хүврүлж
Күңкнэд, цогцдм деврнэ.
Тенгрт доңдж соңсгдсн
Тоһруна дун еңснэ,
Байрин цецг цацсн
Богшурһан жирглһн жиңнэ,

Торһа айсан артрса
Торһи утцар шавшулна!
Әмтә, әми угад
Әрүн цаһан седкләри
Сенр үнр серүлси
Сергмжтә санана халунар:
«Дуртав танд!»— гиж,
Делкәд соңсхж дуулнав,
Алдр орчлң дүүргси
Әмтә, әми уган
Ах-дунь болж
Әмдрлд ханлт өргнәв!

ХАЛЬМГ ТЕЕГИН ТАРВС

Хальмг теегэсн холд
Хама йовдг болвчн
Төрсн нутган чееждэн
Тацсглж онц хадһлвчн,

Хэрин һазрт, би,
Хальмган магтхдан эмэнэв,
Тана ээжэс мана
Тааста гихэсн эмэнэв.

Болв нег төрэр
Би ичдгэн уурнав,
Альд йовдг болвчн:
Алжир, Америк, Японьд,

Тооврин хотынъ амсж,
Тэрэ-темсинь идхлэрн,
Теднэ һазрт урһдг
Тарвс амндан күргхлэрн,

Бирчиж һолсн бээдл
Би төрүц һарһхшив,
«Хот һолсн гиичэс
Хол йовтн» гисн

Хуучн мергн үлгүр
Хальмг үгд бээдг.
Таньдг хотд тоолж
Тер һазра темс

Амсж үзн, агчмд,
Алг, нимгн көрстэ,
Тешкэсн,
 хальмг теегин,
Тарвс өмнэн үзнэв.

Утх күргм
 шуурад,
Улаж
 цаңтсн һоларн
Шүлс оочар һоожулдг,
Шикр-балас әмтәхн,

Мана һазра темс
Марзаж байсад саннав.
Гемэн сурж, илэрнь,
Герин эздүдт, һольшгар,

Хальмг теегиннь тарвсд
Халучрхж магтал өргнөв,
Орчлнд,
манала эдлнь,
Олдшго гиж зарлнав.

ҺУНДЛ

Ээм-ээмэн түшлдэд
Элстин уульницар күүндж
Хошад-һурвадар йовси
Хальмг баһчудын ардас,
Талдан үйин, би,
Теднэ сана медхэр,
Хоцрлго адһж дахад,
Хоорндк үгинь чиңнэв,
Соньн-сонжл зэңгс
Соңсж оньган өгнэв.

Эйнштейн, Достоевскин нерд
Эврәннь күүртэн орулна,
Цеңж Пушкинэ шүлгүд
«Цитатлж» цеврэр умшна,
Есениниг, кееһин төлә,
Еңсгсн дууһар кевшнэ.

Кемр цуг теднэ
Киизницвр уутьхи нүдинь,
Көркхи чирэтэнь ирлцсн
Корньһр эвтәкн хамринь,
Гижгтнь унсн ээмцә
Гилгр хар үсинь,
'Мана хальмг улсин
Маңна эс үзхинь,
Келәрнь тедниг шинжлж
Кенәхнәһинь медшго билэв.

Ууц деерк хавтхдан
Уурта арслң тийзтә,
Жилдән тәвлго өмсдг,
«Жинс» элңкә шалврарнь,
Һазадын орна темдгтә
Һосн болн наадк
Хувцарнь шинжлхинь бас
Хальмг гиж болшго.

Теегәснь, яһад бүртквчн,
Теднэ овр бээдлд
Умш эс орснь
Уудьвр седклд үүдәнэ.

Эврэ келэри хоорндан
Эдн эс күүндвчи
Зуг «р» гидгинь
Зогслго ар һазрас,
Хальмгар хоорндан күүнддг
Хөөч, үкрч, герткэсн:
«Давай!»— гиж альхан
Делгж сурдгнь
 һундлта.

Келэн эс меддгэн
Кенэс болв чиги,
Эвд эврэннь дутуһан
Эмтнэс бултулси мет,
Ичж нууһад далдлх
Идэн угань—
 һундлта.

Альк чиги келэр
Аңхрад келси—
 буульмжта,
Эврэннь келэн зуг
Эс медси—
 һундлта.

Аштнь чидлэн сөрэд
Араһан зууж гүжрэд,
Арднь орад
 келэн
Аав-ээжэси дасад,
Эрдмэн олд үзүлхэр
Эс шундгнь—
 һундлта.

ӨЛЗЭТЭ ЭРГЦ

Өлзэтэ эн унди
Өмн үзгэс ирлэ,
Ах-дүүһин ончта,
Ачта белг болла.

Услурин каналас малап
Услж манахс байсна.
Мал, усн угаһар,
Мээртж түрдгнг меднэ.

Назр чигн бас
Наңла, усн угаһар,
Марха болж түрсинь
Мана зүрхн соңсна.

Услурин чингэр эн
Ундан хэрүлсәннх хөөн,
Өлтэ, нигт люцерн
Өвсэр мал цадхж,

Үсэр дамжад мана
Үрдүдин махмудт хуврнэ,
Нарна тольла ниилж
Намчлсн цецг урһана,

Хээртэ сээх дуудж
Хальмгин чееж сарулдхна.
Цуг эн эргц
Цецн ухан зална.

Хаврин эклц теегт
 Харж йовад, генткн,
 Бээсн чидлэн хураж
 Бултаж һазрас шовасн,
 Нилх, эрэ көкрсн,
 Ноһа үзхлэрн, би,
 Өөрнь өвдглж, өкэж,
 Өврж удан һээхнэв.
 Учр угаһар чееждм
 Урһсн байртан авгдж,
 Жилм тег удлго,
 Жирһл йиртмжд зарлсн
 Көкрсн дольгана дуунд
 Күндрж өндэхинь саннав.
 Седклиним аһу дольгарж
 Сергмжтэ санаһар герлтнэ,
 Нилх, иргч урһц,
 Нарни тольд амрна.
 Ирэд уга шовудын
 Иньглж жиргсн дун.
 Соньн сээхн айсарн
 Согтаж чеежим дүүргнэ.
 Эрэ бултасн ноһанд
 Эрүүн ханлтан өргнэв,
 Йиртмжин мөңк әмдрл
 Евәгч зокал йөрәнэв.

Нарн һазр хойрас
 Намчлж эмдрл үүднэ.
 Эмдрл һазрин көрснэс
 Эмтэхи тежэл авна.
 Эндрэ олз

маңһдурин
 Һаруһас

ик баһинь
 Эс күцднь тоолхла —
 Һазр эврәһән келх.
 Эмиг тег хаһлж,
 Эвинь олад арһлж,
 Түрүн жилдән биди
 Терүнэ урһц авхвди.
 Зуг

дарук жилднь
 Һаңта зун цонаж,
 Зовлңта салькарн шуукрж,
 Һазрар элс көөхлэ,
 Өвс хаацан геесн,
 Көрсн уга көдэ
 Өвдкүрән дааж ядад,
 Көөрк, сүмсән алдхла,—
 Тер цагла биди
 Теегән яһж харсхмб,
 Аюлас хальчлх көнжл
 Альдас хээж олхмб?
 Эзнэ кинсн седкләр
 Эс тоолвр кехлэ,
 Сээхи теегин дүр
 Сольгдхиг мартхми биш.
 Элснэ харш

урһмл
 Эс көкрүлж тәрхлэ—
 Хээртә һазрин шим
 Хагсад

тег буйсх.

Нииһәр
 урмдж көдлэд
 Нигтәр көкрсн модар
 Асхрсн шар элс
 Амдж

көндрдгинь таслуй!

ЧАДХТ!

(Ш о г)

Намрин чилгч алднла
Нарна толь халуһан
Талдан үзгүр эргүлж
Тег зекүрсн кемлә,

Хү салькар һазрас
Хурасн бул үүлндән
Деед суусн бурхнд
Дорас дун күрв.

Насн элвг учрас
Невчк хатурсн чикәрн,
Өкәс гиж бурхи
Онъган өгәд сонсв.

Холд дуһрсн һазрас.
Хойр дун жиңнв.
Харж чиннәд шинжлхлә,
Хальмгас һарсн болв.

«О, оңһн чидләрн
Орчлң евәгч деедс,
Малд идг хээрлсн
Мана асрач теегиг,

Зузан көрәр хучад
Зуд бичә үүдәһич,
Хээрлич», — гисн дун
Хальмг теегәс эңсв.

Цеңнсн тер дун
Целинн районас болв,
Аль Ик Буурлас
Алдрж теңгүр нисв?

«О, оңһн чидләрн
Орчлң евәгч деедс,
Үвлэң тәрәг, тадн,
Үүлн мет жөөлн

Көр цасн зузан
Көнжләрн бүркәд, зудас
Хальчлыт!» — гисн дун
Хальмгас бас эңсв.

Янзари шинжлхинь — эннь
Яшлтас, эс гихлэ
Городовиковскас шуд теңгрүүр
Гоодан күрсн дун.

Болв, хойр дууг
Болнаж соңссн бурхн,
Дор ормдан нүүхлэж
Дууһан хальмгур залв,

Нуулго арһ угаһан
Нартд үзүүлхэр шиндв,
Илэрнь, бээсэн һарһж,
Ингж зэрлг болв:

«Нанд арһ угаг
Нээлсн улс медхш.
Нег-негндэн харш
Неквр яһж күцэхв?

Үвлэң тэрэнд дөнхлэ—
Үкр, хөн яахмб?
Үкр, хөөнд туслхла—
Үвлэң тэрэн яахмб?

Эй, доракс, соңстн!
Эв-арһ — бийстн!
Медрл-чидлэрн тадн
Миниһэс эсго даввт,

Эс мини чадхиг
Эврэн бийстн — чадхт!
Көдлтн!» — гисн дунь
Көгжмэр теегэр нисв.

* * *

Хальмг теегин цецгэс
Хаврин кем кеерүлж,
Сээхэри хэлэц таалж,
Седклд байр белглнэ.

Жилэс арвхи хонгинь
Жигтэ зургарн дүүргж,
Сенр, кацкисн аһарар
Сергэж чееж хаһана.

Жилин наадк өдрмүдтнь,
Жирһлд цецгин хонгудар
Күмни жилв кеж,
Күлцигү кевэр күлэлһнэ.

Апрель сарин дундахур,
 Амрлһна өдр олзлж,
 Арһинь олж өтрлж,
 Кеерэгшэн, цецгэ түүхэр,
 Көгшн баһ уга
 Килвлзэд герэсн харна.

Улаж, шарлж, оошкрж
 Уняртсн өргн тег
 Эврәннь харлцсн үрдүдэн
 Ээлтэхэр энкрлж тосна,
 Сидлһтэ сээхн кееһэрн
 Седклднь белг өгнэ.

Зуг маңһдур өрүнднь
 Зовлцта тег түңшнэ:
 Өцклдүр
 нааран
 оларн
 Өөрхн иньгүд биш,—
 Дээсн
 авр угаһар
 Дэврэд харсн болна..

Үзмжтэ бамб цецгэс
 Үндсэрнь таслад үмтэж,
 Нарн-Зулыг бас
 На-ца угаһар
 Үрэж тедн догшар
 Үклднь күрмэр таслж.

«Йиртмжин дүр эвдж
 Яһжахмт таанр!»— гиж,
 Хээкрсн дум теегт
 Хэрү угаһар унтрв.
 Цугд соңсххар седсэн
 Цааснд ода буулһув.

Цивилизацар чеежэн дүүргсн
 Цецн манахс
 тиигжәһэд
 Цецгэс харсж мини

Цаасна халхас хээкрсиг
Хэлэж соңсвзго гиж
Хальмг теегин кеермжд
Хээр сурсн шүлгэн
Хар угаһар бичүв.

ЭМДРЛИН МОДН

Зун нас наслсн
Зузан көрстә, нигт,
Өндр моддыннь шуугаһар
Ө-шуһу маднд,
Үкл уга мөңк
Үрглжин туск сана,
Бээдлэрн уханд орулж
Байр үүдэдг билә.

Зуг нег хаврар
Зөвүртә цаг ирв.
Усн, хур, цасн
Урдкарн һазр тетквчн,
Салькн, нарн, аһар
Саак кевэрн бээвчн,
Көкрсн модд хумхарад
Көрснь цаартж жулһрв,
Эгржэх моддын дүр
Эмтнә седкл үүмүлв.
Өдгә мана биш,
Өвкнрин чееж таалсн
Ө-шуһу модна
Өвдкүр зүркнд хадгдв,
Мадна бийсимдн эмдрл
Моднала залһатань сангдв.
Йиртмжд гент учрсн
Йирин биш йовдлын
Учр шүтж күмни
Ухан ода хээв.
Гүн номин шинжәр
Гүрмин уңг илдкв.
Өндр, нигт, бат,
Ө-шуһу моддыг
Бура уйн кемәснь
Буурл баатрт күргдг,
Йозуртнь әм залһгч,
Йөрәлтә унд хээрлдг,
Хурц һазад нүднд
Хараһан кезәчн өгдго,
Һазр дор урсдг
Һолын нилч бээж.
Өөрхнд һазр чичрсмб,
Орад одн унтрсмб—
Һазр дор урсхлан

Нол соляд геедрж,
Деернь тер учрас
Делкэд һаслң учрж...
...Күңкл ухани аш
Күмни әмдрлд бас
Һазр дора гүүсн
Һолын усн мет.
Шекспир, Пушкин, Толстойн
Шүлг, цецн үгин
Нилч, мини сананд,
Шуугсн жирһлин моднд
Шүүсәрн сәәх хәэрлнә,
Әрүн нилчнь баһрхла—
Әмдрлин ац хумхарна...
Һаслң үүдәж, зугл,
Һазр бичә чичртхә,
Орад, деер, ухани
Одн бичә унтртха!

* * *

Ховдгүлж теегт эмтн
Хаврин цецгэс түүсиг
Тагчгар хэлэж хашута
Тоолвр, бодл кенэв.

Сээхн төлэднь тедниг
Сөңгүлж йозуртаһинь таслцхаж.
Цецгэ эс болсн
Цецнэ темдг болвзго?

Бийэн харсж, эмтн
Бичэ таслтха гиж
Нохан аранар урһсн
Нам кишг болвзго?

ҮГ

Клиническ үклин хөөн
Кинж,
хэрү күүнд,
Эмдрл
медрлэрн хээрлдг
Эрүн эрдмтэ номтнр,
Соньн жигтэ зэнг
Сонсхврт зарлж күргв,
Нэрн шинжин аш
Намд живр урнав.
Царцад күшт хүвржэх
Цогцд хэрү дэknэс
Эмн оржах темдг
Эмдрлин гегэрсн герл,
Электроприбор
толһан
Экнэ бээдл шинжлж,
Үг хадһлдг энгднь
Үүдсн дольга хавлж,
Үүмж,
Үг
үнндэн
Үклиг диилсиг
батлв!
Үг бээсн аһуд
Үкл уга болв.

ИТКЛ

Күмни ут туужд
Күчр түрү кем,
Эмдрлд харш болсн
Ээмшгтэ, сүртэ цаг,
Кедү дэкж
 теңгсн,
Көлврж холас цахрад,
Нег-негэн күцэд
Нурсн усна дольганшн,
Галв,
 үкл,

 ширгэр,
Газрин көрс долала!
Каннибализм,
 нег цагт,

Кемр күмни ухан
Ээмшгтэ эн авц
Аштнь эмдрл хорахиг
Чидлтэ гиснь
 сүүлэрнь

Чинэн баһан
 токарж,
Ор һанцхарн үлдж
Орчлң өнчрүлхиг медж,
Уга кеж,

 тууж
Утдулж хаалһинь йөрөлэ.
Цагин холд

 күмн
Цецнэс уужм кемд,
Күмни эмдрл хорам
Күчтэ ээмшгэс гетлһлэ!

Тегэд
 өдгэ цагла,
Туурсн буульмжта ухан
Сарин көрсн деерэс,
Сансн тоотан күцэж,
Атхм шүүрэд һазрур
Авад ирснэ хөөн,

Космосин эзн болж
Күн оддт гинчлх
Цаг өөрдсн кемлэ—

Цецн,
 күңкл ухан,
Атом, водородын ээмшгэс
Эмдрл аврхиг
 иткнэв,
Күмни уханас үлү
Күчтэнь
 уга гинэв,
Өндр герлтэ серлин
Өршэңгү зүркэри иткнэв!

ҮРГЛЖИН ҺУРВН ШАМ

«Теегин иньг хальмг!»—
Тер һурвн үгд
Таңһчин дүр Пушкин
Таңсглж орулсинь санхинь:
Билгиннь мергн төвөр
Бийән умшачд үзүлнә.
Күңкл дуучин седкл
Күмид зааж иткүлнә.
Харалта урд цагин
Харһуд,
 орс дууч,
Үг болһнарн
 гегәрж
Үрглжд
 хальмгиг
 үзүлх

Шам
 элдәд кеж
Шатаж
 мөңкд үлдәлә,
Унтршго шамсин герл
Уужмд тууж герлтхж,
Зун жилмүдин туршарт
Зальнь чаһрж солһтрла.

Һурвн шамин герл
Һазр деер
 альдчн,
Һурвн нарн мет,
Хол, өөрхн гилго,
Хальмг күүнә дүр,
Хәэр дуудулж,
 үзүллә,
Хөвтә кемүр күрх
Хаалһ сарулдхж мандлла!

О, Пушкиниг умшхла,
Олн зүсн, урдкас
Ондан, соньн ухан
Онъдин толһад орна!

Эргнд эс үзгдсн
Эврэн бийиннь сольлт,
Санананнь дотр хэлэцэрн,
Сидтэ тольд үзнэч,

Хэврһэс кен чигн
Харж-хавлж бэршго
Күмни седклин нислт
Күңклин нүдэр харж,

Минь ода, эсклэ
Маңһдур, Пушкин, нөкэдүр,
Хамаран одхинь, яахинь,
Холас, ээлдэчшн, анхрж,

Учрх зеткр тодрха
Үзэ, медэ бээж
Зогсах арһ уга
Зовлңгин зальд шаргднач.

Күцсн медрл кемр
Күүнд эс туслхла,
Күчрэр бийинь зовах
Күнд кишг эдлнэч.

Эврәннь зүркнэс дота
Эңкрэн эс хальчлсн
Хөв уга бурхна
Хүв күртснднь, һунднач.

* * *

Аврлт уга жилмүд
Амрлт уга жисәһәри,
«Арһулд» гиж эрвчи,
Айрж төвкнәд зогсхш.

Халта баһ насна
Хөвтә сәәхн кемүр
Сурсар хәрү күргдг
Сидтә шажн уга.

Болв эңкр Пушкин
Бурхна эс чадсиг,
Билгиннь йөрәлтә евәләр
Бахтж чадад күцәнә.

Жирн нас наслвчи
Жигтә кевәр намаг
Шүлгүднь баһ наснам
Шуугата цагур күргнә.

Өргмжтә тер кемлә
Өмнк, урдкан мартж,
Өдгән авлта үлмәд
Өнр шүлгчлә бәәнәв.

Күңкл дуучин нилчәр
Кемр күн эврән
Көгшн, баһан мартхла,
Кен түүг гемшәх?

ПУШКИНЭ ТУСК ТОДЛВР

Олн келн-улс
Орн-нутг бахтж,
Зальта күңкл шүлгчин
Зун тэвн жилэ
Өөниг шуугатаһар ниргж
Өргмжтэ кевэр угтла.
Альвлж тогльсн дүрстэ,
Атхр арвһр үстэ,
Хурц шатсн нүдтэ,
Хурдн ухата дуучин
Зургуднь, тингхд, саймудар
Зузан журнал, газетмүд
Дүүргж
 бийинь йөрэсн
Делкэд ханлт келжэлэ.
Теднэс негинь өөрм
Тагчгар клубд хэлэжэхэд.—

Кен медхв, тингжэхэд,
Көркхнь учр болву,
Зөрмг үннч зүркнь
Зеткр күүкнүр көтлвү,
Уйн хөрн настадан
Уульх, зовхиг үзсн,
Хов-худл хамгин
Хорна амт медсн,
Украинк баахн сээхлэ,
Ухарльг авлгч дууһар:
«О, Пушкин, кемр
Ода бээсн болхлачн,
Толһанчн үснэс негигчн
Төрүц унһал уга,
Дусалар чини төлэ
Дуулж жирһлэн тэхх
Гергнчн болх билэв,
Герлчн»,— гиж шимлдж
Итклтэ дууһар нанас
Ичлго келсинь соңслав.
«Зун тэвтэ өвгнлэ
Зерглж өөрнь йовад,
Хөртэ гергнь, чи,
Хэврһин олн-эмтнэ
Мусхлэсн деегүр хэлэц,
Му ухаһинь яһж

Тесх билэч?»— гихлэм,
Тер сээхлэ нанур
Өврсн нүдэр харж
Өөлсн айлһта дууһар:
«Өдгэ мана хэлэцэр
Өңгрсн урд цагин
Тер «олн» гижэснчн
(Тууж герч болв)
Күн биш
хоосн,
Күүнэ дүр авсн
Күмни мууһас үүдсн
Ки бээжлм, терчн,
Зун тэвхн жилин
Зуур уга болв.

Кемр онцин биш,
Күмни насар кирцхлэ,
(Бийиннь насар Пушкининг
Бичэ кемжэлич, хээмнь.
Болдинэ һанцхн намрар
Бичсинь авад тооллчн!
Түүнэ нег жилнь
Тана арвнас давх...
Күнклин цагт меерлх
Кемжэн угаг мед!)
Күмни туужин аһуд
Күнкл улсин нерд
Унтршго нарни герлэр
Улм мандлад герлтнэ.
Үрглжд мана Пушкин,
Үклиннь үнэр авсн,
Кезэчн һучн доланас
Кемжэнь давшго нас
Зүүсинь чи мартвч?
Зун жилмүд давбчн
Тер наснаннь дүрэр
Туужин аһуд бээх.
Нерни төлэ түүнэ
Насн немгдхэс биш,
Оврнь һучн долатаһар
Орчлңгин тодлврт үлдх.
Сахларн һазр сөвүрдсн,
Серлнь — орль-һарль,
Көгшрсн Пушкинэ дүр,

Кен,
санаһарн болвчн,
Үүдэж өмнэн босхж
Үзэд мин гих?

Зог кехэр Пушкинэ
Зун тэвн насла
Хөртэ мини насн
Хол ирлцшго гивч.

Не, Пушкинэ гергид
Намаг агчмд тооллчн.
Күнклэрн Гомерлэ эдл
Күмни нерн болсн
Мини залу Пушкинэ
Миңһн насна өөнлэ,
Нээми зун далта би
Нээрт өөрнь йовхларн,
Хол дүүһэр күмни
Хэлэцд үзгдхий?»— гиж
Мишэж инэһэд нанас
Мини үүрм сурв.

Хөрү өглго би:
«Хөрн зуудгч жилүр,
Сүртэ мана холур,
Сидлһэр нисж ирэд
Кемр Пушкин мана
Күр соңссн болхла,
Кен медхв, яахинь...
Күнклин ухан эгл

Олна ухана зокалас
Ондан, күцж болшго!
Болв... Пушкин... нааран?
Бэгл Керго!»— гиж,
Эн сананасн дарунь
Эврэн генткн сүрдж
Үрглжүр эндэс, холагшан
Үзг би заавув.

Көркхнэрн Наталья Николавнас,
Кев-янзарн дутшго,
Күнд заята, көөрк,
Күүкн тэвсн сурвртан

Хэрүһинь ода нанас
Хэлэцэри давтж сурв.
Үг келлго, би,
Үүмж толһаһан гекв.

* * *

«Хальмгуд» гиж нерэдсн,
Хурц ухаһар үүдэгдсн,
Ончта Гоголин зокъял
Онган өгэд умшнав,
Үг болһнинь дотран
Үрглжд тодлхар шүтнэв,
Хээртэ сээхн күңклинь
Харж байрлад өврнэв.
Зун жилмүд һатцас
Зүркни ханлтан, бичэчд,
Таңһчин нернэс гиж,
Таңсглж келэд илгэнэв.

* * *

Күмни нер өөдлүлсн
Күңкл,
Кедү настадан үквчн,
Кех үүлэн күцэчкэд,
Нартд
Нерэн ардан үлдэнэ.
Күңклд—

наси уга.

Кедү жилтэ болвчн,
Зовлн түрү угаһар
Зун нас наслсн
Өвгдэс,

хөртэ күңкл

Өөдлж оньдин ахлна.

Кехэн

эс күцэсн

Күңкл

туужд уга.

Күцэсн үүлэрн

тер

Күмни деед йовна.

Күрл мөңгн бумб,
Күндлсн седклэн үзүлж,
Иоган Вольфанг Гетед
Итклтэ умшачнр тэвж.

Өрүн болһн би
Өөгүрнь давж һарнав.
Күн уга болхла,
Күндлж тоомсрлад гекнэв.
Түмн ухан агчмд
Торлзж чеежд орна,
Мефистофель Фауст хойр
Мини өмнм үзгднэ.

Буру зөв хойр
Бэрлдэ одачн кенэтэ.
Бухенвальд Веймар хойр
Бас өөрхн зогсата.

* * *

Күңкл эгрсиг сонсж
Кесгнь дотран байрлв.
Түүнд өөрхн улсас,
Туурсн ормднь күрхэс,
Билг юуһан бүрткж,
Бийэн түрүнд тоолцхав.
Күңклиг харһсн экнь
Күмнд хойрдад тер
Нээлсн улсиг давтж
Нээрүлж харһшгог мартв.

ХЛЕБНИКОВ

Хлебниковд нерэдсн хургт
Хельсинкүр үүрмүдтәһән ирүв.
Хол кезәнә цагт,
Хальмг теегт төрсн
Мергн хурц билг
Маанриг нааран цуглулв.

Олн хэлэц, күр
Онган өгч соңсув.
Цугтан ухаһан гүүлгж
Цецн шүлгин утх,
Янз, кевинь шинжлж
Йозуртнь күрхәр шунув.

Шүүж зүүцәһинь олсн
Шүлг болһна үг,
Медж түүнә ашинь
Мелмлзж өрмтрсн деерәснь
Йоралднь күргж хэлэхлә:
Йиртмжин әңгнь болна.

Альдас нааран эн
Авлта шүлгин дүнцүл
Авгдсн болхв гиж,
Олн гүн номтир
Орн-нутгудын нер
Орулж тәэлвр хәәнә.

Эдн нәрн тоолврар
Эс медгдснә тәэлвр
Алдр Әрәсән өргн
Аһуд эс олдхла,—
Зәрмнь Египет орж,
Зууран Сирийәр дәврнә.

Төрсн тәэлврин түлкүр
Туужин гүүнд харж
Игорь нойна айл
Иткж ики холд
Цальгрсн цагин дольганд
Цецн зәңг хәәнә.

Адгнь, хэврһэс шинжлхинь,
Альк чигн төрэр,
Хургт ирхэсн өмн,
Хуучн, шин дегтрмүд,
Кинж шунад умшж
Көрнднь күрсн бээдлтэ.

Зуг, кесг ховр
Зузан дегтрмүд умшвчн,
Негл дегтрин халхд
Нүднь күрсмн уга,—
Тер дегтр угаһар
Тээлврин үүдн — оньста.

Шүлгч нүдэн нееж
Шар нар харсиг,
Йиртмжин керсүд секгддг,
Йөрэлтэ оln нуувч
Үг болһнд, шүлгч,
Үзж тодлсн дегтриг,

Оln цуглрсн улсас
Онц би меднэв,
Халх болһнинь сүзгчлж
Хэлэсн нүдэрн биш,
Цогциннь умш болһнарн
Цуцрлт угаһар умшлав.

Сидттэ дегтрин уха
Седклдэн орулх биш,
Бийм тер дегтрин
Бичкхн умшнь боллав,
Бийэрн нег мөр
Бадгтнь орулж немлэв.

Хээртэ дегтрин нерн—
«Хальмг таңһч» болна.
Тагчгар энд би
Тоомсрта номтнриг соңсж,
Тер дегтрин халхс
Тодлврасн санаһар үзнэв.

Хооран зун жилд
Халхсинь эргүлж секүв.
Хальмг Баһ Дөрвдэс

Хэлэц таалж халһрад,
Манцин кецд күрсн
Манурсн тег харгдв.

Наласн Цаһан Нур
Нүднэ хужр таална.
Дүңгэсн цаһан хун
Дольга цацж наадна.
Бичкн шүлгчин тодлврт
Билршго зургудар барлгдна.

Дел, сүүлэн делскж
Деед үзгэс дордур,
Ниргэд ик холас
Ниссн мет адуна
Тачкисн туруна ду
Тагчгт шүлгч хавлна.

Хурлд эцктәһән одад,
Хөөннь недринь медх
Хуучн олн дегтрмүд
Хэлэж кевинь тодлна,
Нимгн харһад барлата
Номин бичг шинжлнә.

Бас хөөннь нег
Багшин келвр, шүлгч,
Богд уулын домг
Тодлж, соньнинь темдглж,
Тодрха сәәнәр шүлгүдтән
Теегин үгдән босхх.

Кен медхв, тнигжәһәд
Кесг нойдудын догшн,
Тошурхж, яахв гихләрн
Теегт һарһсн йовдлмуд,
Алдр революц шүлгчд
Әәлдхд дөңсн биз?

Теегт герл тархасн
Тоомсрта орсмудын тоод
Хлебниковинхн, хәәртә тусан,
Хальмгт күргснә тускар
Хельсинкин хургт, би,
Ханлт өргж келүв.

Тегэд чигн, ашлхла,
Теегин салькна дун,
Нертә орс шүлгчин
Нартд туурсн үүдәврмүдт,
Төрсн һазриннь нилч
Толяр герлтснь лавта!

БОЛГАР КЕЛНД НЕРЭДСН МАГТАЛ

Қолумб хәрин һазр олад
Күмнд зарлсн өөнд биш,
Дээни халхар күңклмүд ухалж
Дәр делдсн өөнд биш,

Кирилл, Мефодий, болгар келнд
Кинж нерэдсн өргмжтә
Нәр-наад
 би
 энд
Нүдән авлго харув.

Өргн ке уульнцсар
Өөдән тугмуд өргж
Дуулсн-биилсн улсин
Дольган уралан турглна.

Ки оркестрин айс
Делскж седкл өргнә,
Қишгтә өдрин шууган
Дүүрән болж ниргнә.

Жигтә кесг нәэрт
Жирһлдән би орлцлав.
Үгд
 нерэдсн
 нәр
Үүмж
 түрүн үзләв.

Көтлврчнрин зургуд биш,
Кирилл Мефодий хойрин
Дүрәр
 уульнц
 әмтн
Дүүргж
 өөдән өргнә.

Олн зүсн ухан
Орж толһадм торлзв,
Болгар улсин тууж
Босж өмнм үзгдв...

Матъхр үлдин хүрүллхэр
Мууһин хор цацж,
Түүмр,
дэрин чидлэр
Түргүд:
Болгариг дорацулв.

Дээни дэрвксн халар,
Дажрллһни муульта халар,
Күдр хад шивэс
Күүчж нурулад унһав.

Хар теңгсин көвөһэс
Холагшан дотр орж,
Һазр-усинь булаж
Һаслн, зовлн тархав: ...

Хад чолу күүчдг
Харалын хар чидлтэ,
Орн-нутг дүүргсн
Олн сүртэ цергтэ,

Дээлхэр ирсн түргүд
Дөрвн зун жилд
Һол, тег, уул
Һазр-усинь булавчн,

Болгар таңһчин ончта
Бас нег сидтэ,
Күн болһнднь өггдсн
Күдр
күчтэ
шивэ,

Чидлэр цагһн далад
Чивүлж болшго,
Түүмрин зальд шатдго,
Танкд даргддго,
Бомб деерэс хайж
Бас хораж болшго,
Болгар
алдр келнэ

Бат,
мөңк шивэ,
Төрскн болгар
үг

Түрг диилсн уга!
Хуучн хальмг туульд
Хортн баатрин цогц
Кедү керчж чавчвчн,
Кемр түүнэ
сүмсинь

Дарж эс хорахла —
Диилвр дими болдг,
Аштнь чавчгдсн баатр.
Эмдрж өшәһән авдг.
Үлгүр, туульд орсн
Үрглж тер сүмсншн,

Бийдән хорт орулдго
Болгар келнә
ҮГ,

Күн болһнд өггдсн
Күдр шивә болв,
Сүмсинь бийәри хальчлсн
Сүртә хаацд тохрв.
Тер үгин аһуд
Түрг ишкәд орхларн—
Болгар болж хүврәд,
Бас келән харсна!

Болгар келн-улсиг
Бәрәнәс әмд-менд,
Энлһнә цагин цаажас
Эврә келн гетлһв!
Келн уга адуснас
Кү делдж үүдәсн,
Күмни күсл ухани
Күдр ул болсн,
Альк чигн чидлд
Авгддго төрскн келн!

Кемр генткн таңһчин
Келн геедрәд одхла—
Һалв дән угаһар
Һазр деер тер
Таңһч уга болж
Туужин халхас тоньлх,
Күмни туужас нег
Келнә нерн хусгдх,
Нартын ухани теңгрт
Нег одн унтрх!

Кирилл,
 Мефодий,
 болгар
Келнд нерэдсн
 өргмжтэ
Нэр-наад, би,
Нүдэн авлго харув.
Уралан күмниг кетлсн,
Хээрлж эмдрл аврх
Ухани күлг
 ҮГД
Ханлтан шүлгэр өргв!

АЛИМ КЕШОКОВИН ӨӨНД

Өлзэтэ далн жилиннь
Өөни өргмжтэ өдрлэ,
Кабардин улсин шүлгч
Кешоковин дүр эндр,
Өөрм бээх кевтэ,
Өмнм санандм босна.
Цевр делгү седклэрн,
Цецн, хурц билгэрн,
Цаглаһан ниилж таарад,
Цугин дүр авлсн,
Дуучин эңкр чирэ
Дүңгэж марзаһад харгдна,
Дуудсн минн чикнд
Дунь, таалж, соңсгдна!

Туужин ут хаалһд,
Туурмжта цагин үлмэд,
Хальмг таңһчла үүрлсн
Хээртэ Кабардан үрн,

Ах-дүүһин седклэн,
Аюлта дээни кемлэ,
Хальмг теегин аһуд,
Халун цусан асхж,
Залу күүнэ нерэн
Зөргэрн
 бэрлдэнд
 туурулла!

Идр баһ насан
Иргчин хөвд нерэдж,
Жириһлин даалһврта неквр
Жидин үзүрэр бичж,
Шүлгч,
 тиигхд,
 эмдрлин
Шүүвр нэрэр һатлла,
Йоста коммунист нерэн
Йилһэн сээнэр батлла!

Тиигхд,
 хальмг теегт,
Түрү Дөчн хойрдгчд,
Диилврин бахмжта чирэ--

Дөчн тавдгч жилэ
Мандлгсн Майин Йисн—
Манас холд бээхд,

Хөөннь бичгдх олн
Хөвтэ дегтрмүдиннь идэ,
Зүркндэн,
кинж,

Алим,
Зөргөрн
энд урһала,
Сетрэ шүлгиннь буудя
Седклэрн
шүтж
хурала!

Тегэд чигн
эндр
Туурсн дуучин үг
Уул,
тег,
теңгснн
Уужм. һатлж нисэд,
Күн болһна чеежд
Күслэн күргж белглнэ,
Соньн сана зэңглж
Солцһин герлэр мандлна!

Билгиннь шүлг болһн
Бичэчин заң шингэж,
Эльбрус, Казбекин орад
Эрт буусн нарна
Эмдрл үүдэгч тольла
Эмэн залһж залрна,
Соньн көгжмин айсарн
Соңсхврин хужр таалж,
Ухани оньдин цаңһсн
Унд хэрүлж күңкннә!

Күмнд сә кеснднь
Күңкл эмдрл мөрөлж
Хөвтэ Далн нас
Хээрлдг гисн үг
Бичкндэн,
медэтэ улсас,
Би соңсж тодллав,

Тегэд чигн эндр
Тер цецн үг
Тодлврнн алвтас эврэн
Тодрхаһар бийэн сергэв,
Үннэн цуг маанрт
Үзүлж,
Алимэр
лавлв!

Хальмг улсин йосар,
Хээртэ эн өдр,
Қабардан нертэ шүлгч
Кешоковд нерэдсн йөрэл,
Ухани цевр гүүнэс
Урмдж үгэн герлтхнэ,
Байрта,
кишгтэ,
хөвтэ
Бээтхэ гиж күңкннә!

КАРФАГЕН

Кезэнэ дүрклж шуугжасн
Карфаген балһсна ормд
Уха туцнаж, бишлһэлж,
Удан тагчг зогсув.

Миңһәһэд наста тоосх
Мини кәлдм кевтнә.
Нурсн эрсмүдин чолун
Нарна тольд гилвкнә.

Эн эрсмүдиг кезэнә
Эвинь олж босхсн
Боол-мухла улсин
Бээдл өмнм үзгднә.

«Үрглжд» гиж тоолжасн
Үзмжтә балһсна эздүд
Кееһә хувцтаһан уульнцсарнь
Кааклзж йовснь үзгднә.

Хол уужм цагт
Бат чолуһар, төмрәр,
Босхсн бумб балһснас
Хоосн тоорм үлдж.
«Карфаген» нерн, зугл.
Күмни тодлврт әмд.
Үрглжд һазр деер
Үршгонь
 ҮГ
 болж.

* * *

Кемр туужин гүүнэс
Карфагенэ улсиг эмдрүүлж
Өдгэ Карфагенэ тоосх
Өмннь нүднднь үзүлхлэ,—

Нег-негнлэхэн ноолдж
Насан төгсэхин ормд,
Кен медхв, жирһлиннь
Кемжэ тедн талданар,

Заячар үчүкнд өггдсн
Зөөр-эмдрлэн олзлж,
Дурни герлэр жирһлэн
Дүүргх бээсн биз...

Цецнэр ингж санлһнлам
Цаг хүвсхэд одв.
Миңһн иргчин жилэс
Мана хол жичнр,

Эндрк эн ормурм
Эргж хэлэснь үзгдв.
Сансн санань бас
Сээнэр нанд медгдв.

ШИН ЙОСНА ӨРГЭ

Төгш хазрт делдгдсн
Тунисин шуугата хотлд,
Өндэсн өөдм деер,
Өдгэ цагин некврэр
Бэргдсн шин өргэ
Балһсна дунд дүнгэнэ.

Һазадын дажрлһнас алдрж
Һазр-усан эзлсн,
Эклэд көлдэн босжах
Эн орн-нутгин
Толһалгч йосн бийдэн
Тер өргэ босхж.

Түүнэ ормд, урд,
Туужин һаслцта кемлэ,
Тацһчиннь сулдхврин төлэ
Туган өргж ноолдсн
Зөргтэ Тунисин үрдүд
Зовдг түүрм бээж.

Эргнд холас үзгдсн
Эн цаһан өргэ,
Күн болһна зүркнд,
Үг угаһар
 бийэри,
Күмни туужд
 лавта
ҮНН диилдгиг зарлна.

Өргэ дотр көдлжэх
Өдгэ Тунисин үрдүд
Ядсн сулдхвр
 олнд
Ямр үнэр күртсинь
Туужин дууһар
 мартуллго
Тагчгт эрсмүднь келһнэ.

МАРКСИЗМИН НЕДР

Америкд болсн өврмжтэ,
Акад, соньн, оln
Күүндврэс

негнэнь тускар
Келхэр ода бичжэнэв.
«Марксизмин утх, нуулго,
Манд цээлһтн»,— болж,
Нег харһлтд илэрнь
Нанд өгсн сурврт:
«Марксизмин недр—
сээх

Магтад деедэн өргж,
Күн болһнд,

дуталго,
Күртэх неквр»,— гиж,
Мини келсиг соңсж,
Миллионер күүкд күн,
Сээхлэ

Луиза Кренстон,
Саналдж, нанур хэлэж:
«Тингхлэ,

намд чигн,
Түүнэсн күртэхмт?»— гиж,
Мусг инэж, сурад,
Мини хэрү күлэв.
«Күн болһнд гиж
Келсим та аңхрвт.
Таниг угаһар

күмни
То дутх»,— гихлэм,
«Миллионерлэ күүнджэхэн, та,
Мартсн болвзгот?»— болв.
«Миллионтн —

онц тана.
Миллионтн —
һанцхн тана,
Орчлцгин алдр аһуд
Ор һанцхн
тана.

Би
миллионер бишүв.
Болв
цуг нарт
Мини гиж тоолад

Мандлсн нар магтнав,
Илэрнь зөөрэн үзүлэд
Иргчэн харснав!»— гихлэм,
Келсим эс медсэр
Күүкд күн алцрв,
Зөөрэн эн агчмд
Зеткрлэ харһж геесншң,
Генткн угарсн мет,
Гейүрсн нүдэр харв.
Мөңк нарн уга
Миллионтаһан үлдсн болв.
Хэврһэс хэлэсн би
Харм үндэн төрүв.

КҮҢКЛД

Күмни хөвэр төрсн
Күңкл,
 буйн болтха,
Арһта болхла,
 дахж
Ардасчн йовх улсас,

Чини орм эзлм
Чидлтә, билгтә, ухатаг
Йилһж заатлан,
 эрсв,
Йиртмжәс бичә тоньлыч,
Бийичн иткән орчлн
Бичә хайж өнчрүлнч!

Урдын цецниг бийдән
Ухананнь билгәр шиңгәж,
Үзгдәд уга иргчиг
Үнни өөдмәс харж,
Онц бийиннь биш
Олна кишг хәәж
Делдсн чини
 нернд
Делкәд дуртань оln,
Ормдчн суучкад
 бийләчн
Олна нүднд
 әдлцх

Эндү санатань,
 хәләхинь,
Элвг болчкад—
 чадмһа.
Эв-арһинь олад,
Чик-буруг олзлад,
Чирәһән соляд, цаглань
Чидл үзүләд, эсклә,
(Һару һархн уга)
Һазр элкдж мөлкәд,
Күңклин орм эзлхнь—
Күрәд чигн одхмн!

Цуг эндүһән хөөннь,
Цагин аһуд тедн,

Цевр чини нерэр
Цавдж чикд тохрах.
Тиним йовдлас,
 эрсв,
Тууж гетлххин төлэд,
Күмни хөвэр төрсн
Күцкл,
 бичэ эгрич,
Ухаһарн
 күмниг
 үрглжин
Уужмур
 герлтхж
 залыч!

* * *

Терзин ца орчлң
Теңгр, назр, цуг
Бөөх хамг,
 зөрмдэн,
Бэрэнд ухаһим авна,
Эврәннь келхэр седсэн
Эдн
 мини келэр,
Нээлж намаг иткэд,
Нартд зарлсн болна.

АЭРОПОРТ ХААЛЪАТА...

Гурвн хонгтан будн
Һундлта кевэр нигтрв.
Аэропорт
 шуугж
Адһсн улсар бигшв.

Чикән тэвж
 зар
Чиниж цуһар күләнэ.
Нежәһэд часар
 радио
Нислһ хооран саана.
Теңгрт өөлж
 негнь
Тэвсн хөвдән һундна.
Наадкнь,
 дуту тоолвртань,
Нарт чадсарн харана.

Заяч белглсн завсрт
Зэрмнь байрлсн болна.
Шацһа цаг олзлж
Шог, наад кенэ.

Бачм төрэр нисхэр
Би чигн прләв.
Төмр хаалһ һолсндан
Тагчгар бийдән һундлав.

Болв,
 кен олнас
Будн унхиг санла?
Мацһдур юн болхинь
Манас
 кен медлә?

О, кемр бидн
Өмнкән
 бүклднь бишл,
Өөрдүләд
 урдаснь
 ядхдан
Өнцгинь хардг болхинь!

Кен медхв,
 бидн
Кесг эврэннь хаалһан
Онцдан үзгэр көтлж
Өдгэд күрх билэвидн.

Тер учрас
 кергэн
Теңгрт би даалһув.
Шуугсн олна чирэ
Шинжлж соньмсад хэлэвүв.

Эмтнэ заң
 энд
Айта кевэр үзгднэ.
Теднэ чирэд бичэтэнь
Тодрха сээнэр умшгдна.

Күн болһн
 йиртмжин
Күңкл эрүн үүдэвр,
Кезэд чигн
 давтгдшго
Көгжм,
 зург,
 поэм.

Болв
 эн үүдэврмүдэс
Байр авхар седхлэ—
Үннэр
 багш кеж
Умшдгиг түрүлэд дас!

Аэропорт хаалһата.
Айстан бичэ адһ.
Кесг
 чини жирһлд
Кергтэ медлһ, чи
Оньган өгэд, шүтж,
Олна чирэ хэлэхэд
Умшад,
 утхинь күцж,
Ухаһан байжаж чадхч.

Өмөрэн үлж зүтклго
Өөрчн,
 өдгэд бээх,
Цецнэ эмтэх шингэж
Цагин күңклд ханхч.

Адхм биш, күлэ.
Аэропорт хаалһата.

ТИМУС

Баһ настан, би
Бальзакин «Шагрень арс»
Киһһән авлго гилтэ
Кинж шунад умшлав.
Сидлһтэ «Шагрень арсн»
Сансн тоотыг күцәнэ,
Болв күцэснәннь хөөн
Бийнь бичкрэд агчна.
Жигтэ арсн чилхлэ—
Жирһл дахж эгрһмн.

Тним кишг нанд
Төрүц керго гилэв,
Көлсэрн сансн хамган
Күцэж би олхув,
Билгэрн жирһлин хаалһ
Бийдән гүжрж делгхүв.
«Шагрень» угаһар жирһх
Шиндврэн бэрж йовлав.

Болв тер арсн
Бийдм төрхэрэ бээсиг
Одахн медж би
Ормаж, алһтрж өврүв.
«Тимус» гиж тер
Талданар нерэдгддг бээж.
Харш кемр цогцд,
Харалта микроб орхла—
Теднлэ ноолдх чидл
«Тимус» цуснд орулдыж.

Болв, жилмүд дахж
Бийнь бичкрэд йовдгж,
Нилхд бээсн кемжәннь
Насн ирвэс аг ыдыж.
Тер учрас кемр
«Тимус» «шагрень» мет...
Үүрмүд, үкл угаһар
Үрглжд кен үлдх?

Орчлнд, талдан үйһрлэ,
Ор һанцхарн
тер

Зун жилмүдт
үлдснэс
Зовлцта засг бээхий?
Йиртмж, санхинь, амдрл
Йир цецнэр үүдэж.

Бурхд маднд уурлад
 Буру хэлэсн кемлэ,
 Һацата кевтэ, гентки,
 Һардврт өөдлж күрсн
 Бичкхи медрлтэ күн,
 Бийиннь томаһин кирэр
 Талдан улсин үн
 Тоолж кемжэһинь диглнэ.
 Элвгэрн хэврһин ухан
 Эврәннь уханд өөрдхлэ,—
 Билгтэд түүг тоолж
 Бийүрн шидрдүлхэр шниднэ,
 Дуту хөвтэ тернь
 Дегд таасгднав гинһэд
 Эмтнэ нүднд бийләнэ
 Эдлцэд ирсн цагла—
 Шалтг олад түүг
 Шалһж засгла харһулна.
 Бидү, модьрун һардач
 Бийэсн тоолвртаг үзхлэрн,
 Үлсинь меддг арһ
 Уга болсн учрар,
 Акад юмнд тоолад,
 Алнтрж дурго болна,
 Эс гиж нам
 Эргүд һарһж бацна.
 Гергнэсн болву, аль
 Геринь эргсн шиңшэчнрэс,
 Хов авсна хөөн
 Хорнь буслж эвзцннэ.
 Төгэлнд бээх хамгиг
 Токарж тарахдан өөрднэ.
 Зөвүртэ тер цагла
 Заңгинь меддг өөркснь
 Уурнь тогтитл түүнэс
 Уужм бийән бэрнэ.
 Му цаг өөрдсиг
 Махланнь чикэр меднэ:
 Деегшән болхла — байрл,
 Дорагшан болхла — һурни!
 Царцад ахлач гемтхләнэ
 Цугар дотран байрлна.

Долан хонгтан тедн
Дурндан бээхэн санна.
Бичэ эдгтхэ гиж
Бурх эрж зальврна.
Хэврһэс теднэ бээдл
Хэлэж би һунднав.
Зальврхин ормд бийснь,
Зөрг зүркндэн өскж,
Залу күүнэ авцар
Зөвэн илэр харсж,
Сансан нуулго келж
Сээһэн үзүлтхэ гинэв.
Талданар болхла, үнндэн,
Теднд ондан ахлач
Керго гиж би
Келхдэн ода белмб.

* * *

Эңкр төрскн нутг
Эврэ һазрасн холд,
Онъдин дөрвн цагт
Олн үүрмүдән санж,

Һарлцсн, тодлврт барлгдсн,
Һазр-усан зүүдндән
Сө болһн үзж,
Серн һундлтаһар угальж,

Киитн хар нульмсарн
Көөрк, седклән уһаж,
Зүүдән хэрү дуудснас
Зовлңта әмдрл бәәхий?

«О, Флоренция!»— гиж
Өндр теңгр хэләсн
Ончта Дантен дүр
Өөрм мет харгдна.

Хар теңгсин көвәд
Холас төрскән эңкрлсн
Һашута Овидийин һундл
Һалвин дольгаһар шуugna.

Кииссн элстә көдәд
Күчр зовлңгар зовагдсн
Шевченкон зовлң эврәнмшн
Шарж зүрким шарклулна.

Буульмжта сәәни төлә
Бийән тәксн тедн,
Туужд, үрглжин цагт,
Туурмж болж үлдв...
Болв

 эврәннь дурар
Бәәхтә нутган һолж,
Төрскән ардан үлдәж,
Талдан, хәврһин һазрас,

Туурмж болн нер,
Тежәл хәәж һарчкад:
«Бичә мартти, манахс,
Би танав!»— гисиг,

Ухан татуд ардксан
Урдкарн дотран тоолж
Меклхэр седсн тедниг
Мини седкл һээлнэ.

Эврэ һазртан күн
Энлэд үквчн — эврэ.
Күүнэхэс эврэхэн сольснь,
Кишгтэ үквчн — күүнэ.

Яһж түүг өргвчн
Яснь холд хумхарх.
Насн чилснэ даруень
Нернь үкэрд даргдх.

* * *

Толһад генткн үүдж
Торлэсн санана ардас
Көөлдж сүүлэснь атхад,
Күцсэн цааснд буулһхла—

Гүрвlg мет тер
Һульдрж,
 бэргдсн сүүлэн
Һартм үлдәһэд,
 һундаж,
Һазаран нисэд дальтра.

Түүг сүүлэснь биш,
Толһаһаснь бэрхмн гисн
Диг санана аш
Днилгдсн чамд үлдәнә.

* * *

Эрвэкэ, меклэ, хорха
Эргнд бээх эмдрл,..
Эврэ, дотр зокаларн,
Эңкр йиртмжд бээнэ,

Онц-онцарн өсж
Орчлңгин аһу дүүргнэ,
Негнь теднэс дутхла—
Нарт өнчрх болна.

* * *

Нанас зөвэр ах
Най күрсн өвгн
Урд цага йовдлмуд
Уудлж тодлврасн нарһв.
«Кезэнэ эргнд бээсн
Кесг шулм, чөткр,
Төрүц уга болж
Тег ода хоосрв.
Хамаран одсмб?»— гиж
Харм төрсэр келв.
«Талдан орн-нутгудур
Тааста нткдгүд хээж
Төрсн нутг уга
Тедн эрлж»,— болад,
Тоолвр невчк кежәһэд,
Товчлж көгшә диглв.

Хотын хөөн утхарн
 Хөөнэ шаһа мөлжж,
 Эргүлж-дуһрулж, би,
 Эвинь олж цеврлүв.
 Болһаж шинжлн цеглэд,
 Бөк, чох тусхаж,
 Алц, та тэвхэр
 Араһан зууж зүткүв.
 Эндг угаһар бэрдг
 Эркэ, хумха хурһм
 Эрк бичкн насна
 Эрдмэн мартсмб, аль
 Тиигжэһэд,
 өдгэ цага,
 Торһн нооста хөн
 Ноосн, махнд арһан
 Нөөлго цугтнь өгэд,
 Ялд унхасн дальтрад
 Ясан агчасн болхв?
 Тээлвр, санхинь, эндү.
 Тиим биш.

Талдан

Учр бээхинь мини
 Ухан тааһад медвчн
 Иткж ода бийдэн
 Илдкхэр седжэхмн уга.
 Насна учр болсиг
 Нууж һарһжахмн уга.
 Хумха, эркэ хурһдын
 Холвсн үйин ниилвр
 Уйнан алдсиг
 бийэсн
 Ухан нууж
 седклим
 Уйдулж зүрк хорсхав.

* * *

Мана дуту хөвэр
Муульта нег өдрэр
Төмр урсад нартд
Төрүц уга болхла,—
Ода яахв, наадк
Олнола хамдан, би,
Аадм эк цагин
Аав-ээжэн санж,
Төмр угаһар чигн
Тесж бээх билэв.
Мана дуту хөвэр
Муульта нег хаврар
Урһц һазрин көрснд
Урһлго һазр жилмәһэд,
Цаараннь чигн бас
Цаг авршгож гихлэ,—
Ашинь талданар сольдг
Арһ уга болад,
Олнола хамдан, би,
Орчлц үздгән уурхв.

* * *

Иткж, бээсэн нарһж,
Иргчин төлө бидн
Наснаннь туршт жичиртэн
Нар урһасиг медж,
Холас, цагин цаһас,
Хэрү эргж тедн
Хөвэсн манла эрвжго
Хувацх арһ угадан
Нег агчмд һундж
Нульмс эс дусахий?
Аль маншң теднд,
Ачириннь төлө бас
Сахньж, хэрү эргдг
Саам уга болхий?

* * *

Цаһан гисн өңг
Цагин экнэс авн,
Һазр деерк улст,
Һанцхн утхта үг.

Көркхн гисиг, болв,
Күн болһн эврәһәрн
Тәэлж, өмнән үзж,
Түүнүр зүркәри зүткнә.

Негнднь — цаһан чирә,
Наадкднь — хар өңгтәнһ,
Хоңһр шар — зәрмднь
Хәләцднь таал өгнә.

Олнд таасгддг көркхнә
Өңг, һазад кевнь
Онц-онцарн йилһрж
Ондан неквртә болвчн,

Дотр седклин көркхн
Делкән олнд һанцхн—
Цагин экнэс эклсн
Цаһан өршәңгү санан.

* * *

Иньгчн эндр асхн
Ирнүй, угай гиж
Ажглж, үүмж
 белг
Адһж бичэ бэр.

Эс ирснэ хөөннь—
Эрт гиж тоол.
Зүркнь чамур хаалһ
Зурад угад тоол.

Йор белг хойр
Ииртмж үүдэсн уга.
Зүркән эс итксн
Зовлңта седкл үүдэсмн.

* * *

Зүрхн учр угаһар
Зэрмдэн чочад одна,
Түүнэс, эс үзгдсн,
Түмн жирһлин хаалһар:
«Яһж бээнэт?»— гисн,
Йорин ээмшгэс үүдсн,
Сурвр чичрж нисэд,
Сүрдж, хэрүһинь күлэнэ.

* * *

Ирвскин кичг мет,
Итксн тана өөр
Жилвм сүүлэрн наадад,
Жөөлн хумсарн альхитн
Илэд
 келэн долаж
Ижлдн алдн гижэнэ.
Шилтэ үс нарастн
Шимж
 нүүрэн арчад
Таалсн тана көлд
Тагчгар тиниж кевтнэ.
Болв, иньг мини,
Болһатн! Тертн — ирвск!
Өдр, сар ирвэс
Өсж чидл авх,
Боожсн аңгин соя
Болд болж хурцлгдх,
Хумснь дахад хатурж
Хад болж сөрсэх!
«Саглтн!»— гиж хээкрх
Санаһан ода хөрүв.
Та үкл угаг
Тоолврасн алдсндан байрлв.

* * *

Орчлцгин аһуд багтсн
Орн-нутгуд төгэлж,
Оошк, цеңкр, шар
Олн зүсн өңгтэ,
Күңкл йиртмж зүүцэһинь,
Кев-янзинь үүдэсн,
Көгжм мет сээхэри
Күмни чееж авлсн,
Хамтхасан неесн цецгэс
Харж зүркэн ханһалав.
Болв, үнинь келхлэ,
Би, альд болвчн,
Негл сээхн цецгэ
Наадксас йилһж таңсглав,
Делкэд түүнэ авлланы
Дүнцүүлхнь уга гилэв.
Тер цецгэ, итктн,
Тана герлтэ мишэлһн...

* * *

Дурлсн күүкд күүнэс
Даву сээхн уга.
Түүнэс зөргтэ күн
Төрүц олдхн уга.
Дуртаннь төлө тер,
Дамнл уга, бээсэн,
Бийэн, бүлэн, сүмсэн,
Байрлж бэрэд тэкхмн.
Хээртэ дуран арчлж
Харссндан заячдан ханж,
Амргиннь төлө эгрсэн
Ачта хөвд тоолхмн.
Болв, күүкд күн
Бийэн меклсиг медхлэ,
Билдр лавлж илдкхлэ—
Боомт бас уга.
Ичр, иткл, нерэн
Ишкж хооран хаяд,
Өшэн-һундлыннь күслэс
Ондан юм медхш,
Эмшгтэ харалнь бүтнэс
Эмтэхниг жирһлдэн олхш.
Һундлыннь чидлэр дургоһан
Һазрт орулж байрлхмн.
Һанцхн дурн түүнэ
Һундл-өшэнлэ деңцхмн.

* * *

Таниг үзн би
Таняд, маһдлж алнтрув.
Үнний, биший гиж
Үүмж дотран санув.

Өрчим герл дүүргж
Өргн гисн болв,
Насм бийэн мартж
Нанд сулдхвр өгв.

Дун угаһар таниг
Дуудж ормдан менрв.
Болһамжта тана хэлэц
Боомт седклдм болв.

Кемр та йосндан
Кесг жилин туршарт
Угаһас санани күчэр
Ухан үүдэсн мини,

Иргчин үлмэд бээх,
Итклтэ күмни сээх
Хоома угаһар бийдэн
Хоршасн арагни болхла—

Арһ уга,
 эврәннь
Алдган олд зарлнав,
Жирһл эс үүдэсиг
Жилв үүдэсэр санжасм,

Эндү гиж би
Эврәннь үүрмүдтэн келнэв,
Нүүрцж тана чирэ
Нүдэрн үзүв гинэв.

* * *

Сөөнэ минн нөөрт
Соньн зүүдн орв.
Дэн эклэд уга
Дөчдгч жилэ үвл.

Эңкр мана институтын
Эвтэки хаша дотр
Көвкр цасн унад
Көр эклэд урһажана.

Көвүд-күүкд завсрт
Көөлдж, шуугж, дөгэд
Шүүрэд цевр цасар
Шивлдж, түлклдж, хээкрлдэд,

Альвлжаһад гентки айрж
Ә-чимән тасрв.
Алцтрж цуһар өврж
Әмсхж ормдан көшв.

Онегинэ цага чи,
Негт зунар мет,
Нимги артси торһи
Ольган задһа платъта,

Халад, толһачи эргж,
Хайган ода мартж,
Нег нээрэс эндүһөр
Нааран орж ирвч?

Ардасчи минн бээдлтә
Арвһр атхр үстә
Хальмг көвүн көөлдж
Хөвтә чамаг дахв.

Тиигж энд, түрүн,
Төрэд уга чини
Таалмжта эңкр дүричи,
Медәрэд уга би
Мандлси сээхичи үзж
Меңслт чсеждән өсклөв.

Серчкәд, дотран байсж
Соньн зүүндән ханв.

* * *

Күүнд седкл бээхлэ—
Күлэсн энкр дүр
Ямр чигн учрас
Ядсн чамд үзгднэ.

Апрель сарин дуланла
Архайг ора деерэс
Архулхнар һацхж унад
Агчмд мацнадм хээлнэ.

Таалмжта кинтэр ормнь
Тинилһж мацна байсана,
Седклд сидлһэр мисхлд
Соньн цецг урһана.

Тер архайг генткн
Тевчүгү, һольшг чини
Айрж дарунь төвкндг
Агчмин цухл сануль.

Уурлсананчи дару седклчи
Урдкаси жөөлрдг билэ,
Борана хөөнк тецгрши
Байрар дүүрдг билэ.

Архулхнар эргнд унж
Архайг дарунь хээлнэ.
Зугл хээртэ цасн
Зуд бичэ дуудтха.

* * *

Тана келсн хэрүһитн
Таасдг эс болвчн,
Зүркнэм улан махмудт
Зүүһэр бичгдсн болв.

Өцклдүр асхн күртл
Өвдкүр уга чеежм
Уйдж эндр түңшвчн—
Ухан мини сарул.

Күчэр седкл унһаж
Күн күслэн күцшго,
Уга юмнас цецгэрж
Урһц кезэчн урһшго.

Өцклдүр күртл намаг
Өөлүлхэсн зулж, та,
Тагчг йовситн би
Тааһад гилтэ аңхрлав.

Болв, ода яахв,
Бийэн эврэн меклж,
Меңсж, тиигжәһэд генткн
Миниһэр болвзго гиж,

Медэ бээж би
Меңслтән эс дарж,
Тана келсн хэрүг
Тагчгар һашудж соңслав.

Хэрнь, үнән келсндтн
Ханжанав танд, итктн,
Хээртә жирһлин аһуд
Хөвтә, кишгтә йовтн.

Зугл, нег цагт,
Заяч буру хандж
Зовлң учрсн цагла—
Зөв эргж нанур,

Зэңг үгәр келлго
Зацһад оркит та...
Тним цаг танд
Төрүц бичә учртва.

ЭКИН АЛТИ

Дэрк кесгинь дуудулсн
Дээнэ өлн цагла
Хотын зүүлтэ юм
Хулдж авхар

базр,

Хавтхдан арвн арслцта,
Хальмиг эмгн орв.

Мел

авх тоотурнь

Мөңгнь ээжиг өөрдүлхш.

Арн уга

көгшэ

Арнул үрвэд хэрв,
Хөв гихв, яахв,
Хаалһднь генткн шорад
Кевтсн боодһата альчур
Көгшэн нүднд харгдв.

Өкэж эмгн боодһа

Өргж зэңгдэһинь тээлв,

Арвна алтн нарнд

Асж шатад гилвкв.

«О, маани!»— гнж,

Өндр теңгрт ханж,

Олвран

бас геешгоһар,

Өвртэн батлж дүрв.

Хэлэсн һурвн үрнь

Халта дээнд йовхиг

Деедс үзэд ода

Дөңгэн күргснд тоолв.

Кедү түрү болвчн

Көвүдэн иртл, ээж,

Эмтнэ нүднэс далдлж

Алтан хадһлх болв.

Дээнэс көвүдэн ирхлэ,

Деедст ханлт өргж,

Хотна дем угаһар,

Хүрм кехэр шииндв.

Герүрн күрхлэнь, дэрке!

Гейүртэ зэңг тосв:

Төрскндэн

ууһнь

насан

Тэксн цаасн ирв.

Ганцхи би орчид
 Насли үзжэхш гиж,
 Зовлигн көгшэ дарж
 Зүркэн батлж бэрв.
 Кеер берэд-күүкдлэ
 Көгшэ, хоцрл уга,
 Өвдг, нурһн, толһа
 Өвдсиг тоод авлго,
 Өрүнэс асхи күртл
 Өкэж бодниг куучкль.
 Ууһнь
 бийэснь түрүлэд
 Уга болснас
 дотрнь
 Эвго болж
 көдлмшэр
 Энлһэн дархар седв.
 Зуг
 цаг түдлго,
 Зурһа-дола хонад,
 Заяч илгэсн
 харалта
 Зэңг
 дэknэс
 ирв.
 Эмтин бичкнь
 дээнд
 Эгрсиг соңсж
 көөркө
 Көндрдгэн уурад орндан
 Кевтж зовлигн даав.
 Кесг һашута уха
 Көгшэ түңшж ухалв.
 «Харш, тингжәһэд, үрдүдтм
 Хэврһэс үүдсн болвзго?
 Көвүдтм
 му нүдн
 Күрсн болвзго?»— гиж,
 Нурвдгч
 эмдиннь
 тускар
 Наслнта ээж санж,
 Эврэ бийиннь килнц,
 Эндү ухандан хээжэтл,
 Саак
 олдсн алтн

Санаһинь

шарлж

дүүргв.

«Күүнэ кишг мини
Көвүдт зокжахш»,— гиж,
Үчүкнд шимлдэд келн
Үкс өндэхэр седв,
«Үлдсн мини һанцхн
Үрнд күрэд угаднь!»— гиж,
Чинэн уга эмгн
Чидлэн хураж босад,
Зеткрин учр олснас
Зовлң баһрсн мет,
«Күрэд угаднь!»— гиж
Көлэн адһж чирэд,
Өкэж тайган түшэд,
Өргн һолур өтрлв.
«Күрэд угаднь!»— гиж
Көгшө келсэн давтж,
Йор му алтыг
Енисейин уснд хайв.

* * *

Мөнц цаһан санан
Маш ик тоолврла
Ниилж күмнд күртхлэ,
Нартд күңкл төрдг.

Цаһан санан угаһар
Цецн төрсн болхла—
Тер, күн биш,
Тууж зовах эрлг.

Сэ кех өршэңгү
Седкл уга цецн —
Әәмшгтә аюл үүдэх
Әмдрлин харалта засг.

ОРДЕН

Олн орденэр ачлгдсн
Ончта мана хөөч
«Төрскни дээнэ» ордениг
Тоомсрлж онц зүүв.

«Наадкснь чигн бас
Нанд үнтэ, зуг
Мел эндәһүрм немшин
Мергнэ сумн тусла.

Хэләтн»,— болж орденән
Хөөч өргс гиж
Орминь хумха хурһарн
Өрчдән дарж үзүллә.

* * *

Мел одахн болж
Медгднэ. Экнь роддомд
Энкр үртэһэн бээтл,
Эцклэнь байринь хувацж,
Хальмгин то өкснднь
Ханлт өргж йөрэлэв,
Үрнэнь герлтэ иргч
Үрж холас дуудлав.

Тер көвүнэ эцк
Телефоһар эндр жиңнүлв:
«Күндтэ үр, эндр
Көвүм гер авчана.
Эрк биш ирхичн
Эрж суржанав»,— гив.
Өврж, итклго, би,
Өндөж календарь хэлэвүв.

Цергт көвүһэн мордулжаһад,
Цецн мини иньг
Бийэн бэрж ядад
Бирд тэвж хээлв.
«Болвсрад угал, одачн
Бичкн»,— гиж келв.
Энүнэ үг соңсж
Эрс би хэлэвүв.
Цагас цаһаж хүврсн
Цергэ хувцта хойр,
«Зөргин төлө» гисн
Зальтрсн медаль зүүсн
Баахн залусин зург
Би өргөрн заавув.
Эрст өлгөтө зургт,
Эндрк үрнәннь наста,
Хойр халуч цергч—
Халта дээни бэрлдэнд
Жирһл насан өгэд
Жил болчксн цаг.
Үүрм нанта цокулсн
Үнтэ энкр зург.

* * *

Мел одахн болж
Медгднэ. Эхнь роддомд
Энкр үртэһэн бээтл,
Эцклэнь байринь хувацж,
Хальмгин то өксөнднь
Ханлт өргж йөрөлөв,
Үрнэнь герлтэ иргч
Үрж холас дуудлав.

Тер көвүнэ эцк
Телефоһар эндр жиңнүлв:
«Күндтэ үр, эндр
Көвүм гер авчана.
Эрк биш ирхичн
Эрж суржанав», — гив.
Өврж, итклго, би,
Өндөж календарь хэлэвүв.

Цергт көвүһән мордулжаһад,
Цецн минн иньг
Бийән бәрж ядад
Бирд тэвж хээлв.
«Болвсрад угал, одачн
Бичкн»,— гиж келв.
Энүнә үг соңсж
Эрс би хэлэвүв.
Цагас цаһаж хүврсн
Цергә хувцта хойр,
«Зөргин төлә» гисн
Зальтрсн медаль зүүсн
Баахн залусин зург
Би өргәри заавув.
Эрст өлгәтә зурgt,
Эндрк үрнәннь наста,
Хойр халуч цергч—
Халта дээни бәрлдәнд
Жирһл насан өгәд
Жил болчксн цаг.
Үүрм нанта цокулсн
Үнтә эңкр зург.

* * *

Дээнэ һалв биш, нам
Дэрин үнр соңсад уга,
Шудрмг, баһ наста бичэчнр
Шунж, тер дээнэ тускар,
Цевр цаасна халхс усн
Цусар будж элвгэр бичнэ.
Тов, бомб, танксин э
То угаһар тенд күржннэ.
Хортднь болхла, цуһар донта
Хорахд тедниг юмн биш.
Дөгөж бичсинь цаараннь умшж
Дор ормдан өврж зогснав.
Тним тату ухата хортдла
Тегэд юн учрас бидн
Дөрвн жилнн туршарт күчрдэд
Дээлдсмб?— гиж би сурнав.

ТЕҢГСИН КӨВЭД

Төгэлнд күн уга
Тагчг намшр өдр.
Көвөһәр арви дуунад
Көлән хармнлго нрүв.

Хар теңгсин аһар,
Халун нарна толь,
Амрлһна әмтәх олзлж,
Аглһ һазрт суунав.

Көвөһән усн цокж
Көөстрж ашһ көндәнә.
Цах шовун элкдж
Цервәд мең меңнә.

Дольган нег-негән
Дараһарн күцж шуugna,
Кемжәнһ әдл дуута
Көгжмәри седкл саатулна.

Төрүц юм ухаллго
Толһаһан амрулхар шниднәв.
Хәврһәс ирсн сана
Хәрү туухар седнәв.

Болв минн шнидврин
Буру дарунь илдкгднә.
Цах шовуна хоңшарт
Цаһасн жирмәхә күгдлнә.

Цах шовунд ода
Цадх кемнь ирсмб?
Жирмәхән заянь тәвсн
Жисән төгссн болхмб?

Жирмәхән тускар санж
Жилмүдин жисә харнав.
Цагин далад эврәннь
Цах альдинь саннав.

Кен медхв, тер
Кезә, альд үзгдхинь?
Зугл
 үзгдсн хөөн
Зулх мисхл олдх.

Түүнэ хоцшар күршго
Теңгсин усн гүн.

Нег цагт, кемр
Нүдм сохрад одхла,
Эсклэ, зеткр күцэд
Эргндк жирһлэс динирэд,

Цаган мөңкд тоолад,
Цахан мартад оркхла...
Тер нашута цагла,
Төрүц юм санлго,
Толһам үрглжд амрх...
Тингтл...
цөкрлт угаһар

Теңгсин көвэд, энд,
Теңгрин цеңкр аһарт,
Теегиннь у аһуд,
Альд йовдг болвчн,
Амрлт уханд уга...

* * *

Күмни ут туужд
Күнклмүд медэд уга,
Жирһлин бээдл сольх
Жигтэ соньн нуувч
Үндэн олж

чееждэн

Үктлэн хадһлсн күн,
Ор һанцхарн тер
Ончта нуувчинэн өмнэн
Бэрж бардм кеһэд
Бөкх цагтан күрхлэ—
Түүнэ медсәннь үн—
Теегт көлврсн хамхул.
Дүнцүллһн — буру. Хамхул—
Дула өгдг түлэн.
Түүнэ медл болхла—
Тус уга утан.

* * *

Намрин сүл өдрмүд
Нарнд өөлэд хүндж,
Нуувчинэр дотран шугшад
Нульмс асхрулсн болна.

Зовлиган дарж ядад,
Зэрмдэн алдг кенэд,
Саналдад, шуукрад орксинь
Салькн дахад гиннэ.

Нарнд нигж ода
Намр өөлсинь үзвчн
Уульснднь сана зовх
Учр нанд уга.

Цуг йиртмжин эргц
Цагин зокалд багтна.
Кемнь ирсн хөөн
Кенэс хальч хээхв?

* * *

Арвн миңһн сүл жилмүдт
Антропологмудын келэр,
Күмни кевр, махмуд-яси,
Кев-дүрэн сольсмн уга.

Болһаж шинжлхлэ — һавлын яси
Багтмжарн бас урдк кевэрн.
Гүн номтирин герчллһ, би,
Гүжрж умшад бишлһэл кенэв.

Сав багтмжарн эдл болвчн,
Санж цаараннь гүүдүлж тоолхинь,
Усар дүүрңгий, аль тосарий—
Ухан түүг салһх зөвтэ.

Иигж келхлэрн би, үүрмүд,
Итктн, цаг дүңцүлхэр седжэхшив,
Усинь — урдкд, тосинь — өдгэд,
Урмдж шүлгэрн күртэхэр бээхшив.

Сав дүүргх оln зүсн
Сән мууг цаг үүдәнэ.
Урдкин сән — өдгэд уга,
Өдгән му — урдкд уга.

Хэрнь тегэд күмни медрл
Хорта тустайннь йилһх йоста.
Һавлын багтмж эдл болвчн
Һазрин бээдл талдань лавта.

* * *

Ор һанцхарн болвчн
Үнниг һартан бэрхлэ—
Олыг, тооһаснь сүрдлго,
Үгдэн орулж авдг.

* * *

Чик хаалһар йовснд
Чивх усн уга.
Буру хаалһар йовснд
Бултх нүкн уга.

* * *

Залху—
Залуһинн нер хусдг.
Худл—
Хургин чинр бардг.

* * *

Үгд шуугсн
Үүл—
Үүлд күрссн
Уул.
Хойраһинь чиннүрдхлэ—
Хэм.

* * *

Олна өмн неквр
Омглж тэвсн күүнэ
Тоомср,
 үгэснь биш,
Түүнэ,
 ханцан шамлж,
Эврэн
 тэвсн некврэн
Эклж көлсэри күцэснэс
Үүдж
 эргндк улст
Үлгүрин нерн болна.

Бийснь түрү
 Баһ настадан
 Элвгэр үзсн
 Экнр, эцкнр,
 Эврәннь өсжэх
 Эцкр үрдүдтән
 Бичкн наста
 Бийән үзж,
 Теднә сурсинь
 Түдлго күцәж,
 Эркәр өскж
 Ээлтж киннә,
 Белнәр иргчинь
 Белглхәр шунна.
 Болв нег
 Басл күчтә
 Эцкр үрдүдтнь
 Элвг туста,
 Хату зокал
 Хархар седхш,
 Эрт, ора
 Эврәннь арһар,
 Жирһлин жисәнд
 Жилв, күслән,
 Харшинь дарж
 Хәәж олад
 Делдж босхдг
 Дамшлт өгхш.
 Аавнр, эәжнр,
 Ахнр, дүүнр,
 Иилһл кедго
 Ииртмжин йосар,
 Нег цагт
 Нартд үрдүдтн
 Өнчрәд одсн
 Өдрлә кен
 Хувцинь уһаж,
 Хотынь кеж,
 Амрг тедниг
 Асрж хархмб?

* * *

Хар теңгсин дольганши
Холас эклцэн авч,
Зүсн-зүүли санан
Зүүднд мет, торлзна.

Амрлһна эмтэхи цаг
Аһарин сээг белглж,
Цонсн нарни толяр
Цогц ээврлж эмннэ.

Харһа орндг деер
Хэврһдм кевтх улс
Бас нанши тагчг
Байсад амрлһ эдлнэ.

Зэрмдэн чилгчин туск
Зервк торлзсн серл,
Зүүнэ үзүрэр мет,
Зүрк хатхад оркна.

Намрин батхи мет,
Нисж зиигэд генүлсн
Харш болсн сана
Хооран бийэсн көөнэв.

Босад теңгсин уснд
Булхад орксн хөөн—
Намр, үвл уга
Насн мөңк болна!

* * *

Йиртмж хээрлсн олнас
Йилһрсн белгнь — жирһл.
Онц чини амдрл—
Орн-нутгин зөөр.

Эрүл-мендиннь сээх
Эврэн күцднь медж
Эс хэлэж-хархлачн—
Эмч туслхн уга.

Тер учрас бийчн
Эврәннь мөндөн арчлж
Төрскндэн күргх тусан
Эрк биш күрг!

* * *

Ээж гүүсн заран
Ардас хэлэн, би:
«Архулд, зогс»,— гиж
Эрэхнэр шимлдж келв.

«Зара, зара,— тини»,— гиж
Зулсн иньгэн дуудж,
Урлм эврэн көндрж,
Удан меңсж давтв.

Алхц болһнарн зара
Ардасн жилмүдим сөңглв,
Бичкхн, тавта көвүнд,
Бийим агчмд тохрав.

Бичкүдиг, эрсв, икчүд,
Бийиннь сэ хээж,
Тедн медшго гиж,
Төрүц бичэ меклтн.

Кемр жирһл үүдэсн
Кесг дашката төрмүдиг
Үнн, худлынъ тоолж
Ухаһарн бидн йилһхлэ,

Үнн, худлыг бичкүд,
Үүмж, нүд хэлэж,
Зүүцэн учринъ иткж,
Зүркәрн шүүж илдкнэ.

Икчүдин эндү зәрмдән
Ик болдг болвчн,
Тер эндүһин зем
Тоолвр бүклднъ даана.
Удлго эндү бийнъ
Унтрж геедрэд мартгдна.

Иткл балвлж шатасн,
Икчүдин мекәс үүдсн,
Зовлнта бичкүдин эндү—
Зүркнъ дааж өвднэ,
Нерн угаһар тер
Насни туршт үлднэ.

* * *

Күмни сананд кемр
Кир уга болхла,
Тер
 цевр күн—
Тамин амндчн
 санамр.

Уханднь зугл мууһин
Умш торсн болхла,
Тер
 бузрта күн—
Таралңгин амндчн
 ээмцх.

* * *

Кемр эмтнэс сә
Күлэсн болхла,
 чи,
Түрүлэд эврэн бийчи
Тусан теднд күргж
Хэрүһинь
 теднэс биш
Хэврһин улсас күлэ.
Кемр эс ирхлэ—
Кесэн банд тоол.

* * *

Аңхарг уга күн
Эрлгт чигн керго—
Ам алдж яхлад
Эрлгин дур таалшго.

—Өртө күн—
Өөдөн хардго,— гиж,
Өвгд кезэнэ келсиг
Өдгэ цагла ирлцүүлхинь—
Урд цагинэс
Утхнь сольгдсми уга.
Өрн гисн—
Өөркэсн чини авсн,
Олнас чини авсн,
Орчлнгас чини авсн,
Друлж чамар хэрү
Өггдэд уга ацан.
Онцд хэрүлх өрн,
Олнд хэрүлх өрн,
Орчлнд хэрүлх өрн,
Цуг зүсн өрн,
Цагар герч кеж,
Цаһан хаалһ хаана.
Өөдлхэр седхлэ, хээмнь,
Өрэн күцднь данца!

* * *

Күүнэ мууг
Кемр мунь
Эргндк улсиг
Эс көндөхлэ,—
Бийднь үзүлж
Бичэ өвдкэ.
Эзнь түүнэсчн
Эврэн зовж
Тоньлулх арһ
Тагчгар хээжэх.

Кемр эврэн бийчн
Кежэх үүлэн күцэлго,
Завср бийдэн өгхлэ—
Залхуд диилгдснэ темдг.
Хооран заасн цаг
Хөөтин ээмд ацан.
Халунднь нег күчлхиг
Хөөннь — хойр күчлхч.

Эврэннь чирэһэн күн
Эс үздгнь — айта.
Нарт харж байрлж —
Нүүриннь хурняс үзхш.

* * *

Кемр сэн гидгэр
Кинж тоолвр кеж
Орчлңгин ниилвр шинжлхлэ—
Оддас авн
 умшла—
Эс урд үзгдсн
Эврэ бийиннь заллда
Харж,
 өврмж кеһэд,
Хээртэ заячдан ханхч.

* * *

Баахн залу
 насарм .
Бацхар бичэ сед!
Кемр ут наста
Кишгтэ болхла,
 чи,
Намаг угад, лавта, . . .
Насарн намас давхч,
Үрглжин аһуд нанда .
Үзлцхлэрн
 келсим батлхч.

* * *

Шүүж үгмүд олж
Шүлгин даранд тэвхлэ—
Үгмүд өңгөн сольж
Үлгүрин көрч болна.

Зуг
тер дараһинь
Зовлч, байрин ниилврэс,
Жирһлин билг үүдэж
Жисэнднь
эмдрл хээрлнэ.

* * *

Кен болв чигн
Кедү нас наслвчн,
Эк-эцкнь кемр
Эрүл-менд бээхлэ—
Эн насдан тер
Эрклүлх бичкн үрн.

* * *

Эцкр, амрлһнд һарчкһн
Эврәннь үйин үүрмүдәс,
Давж тусад эмән
Дегд икәр харсиг,
Хэврһәс хэләж би
Харм дотран төрнәв:
Медә бәәж
 кенәс
Мөлтрхәр шунжахмб гинәв.

* * *

Кемр му цаглачн
Күн сэ кехлэ—
Хойр холвж өскэд
Хэрү өгсн бийнь—
Өрэн чи түүнд
Өөрдүлж данцаж чадшгоч.

Уйдж чамла эдл
Үрүдж йовх күүнд,
Му цаглань чи
Медмжэн угаһар дөңнхлэрн—
Тегэд одж өрнэсн
Тоньлж хооран хархч.

* * *

Хар дарву, аль
Харадан чини седкклэ
Тар уга үзгдл
Торлзж зүүднд нисвү,—
Зуг серснэ хөөн
Зүркн көдлж чичрнэ,
Санан түүг тогтулхар—
Сээни эклцэр тээлнэ.

* * *

Альк чигн йовдл
Анчинь авч шинжлхлэ,
Урд цагнн аһуд
Урһциннь үндс үзүлнэ.

* * *

Хаврин сээхнд
Худл уга.

ЦАГИН ЗАРЬ

Авлһ авх меддго,
Ард өмнэн хэлэдго,
Эврэ күүнэ йилһдго,
Эндү төрүц һарһдго,
Цагас даву

ҮННЧ

Цецн зарһ уга.
Түүнэ кесн шиндвр
Туужин халхин ниилвр.

* * *

«Би»
гисн үгэс
«Бидн»
гисн төрнэ.
«Бидн» гисн,
тннгхлэ,
Болһаж утхинь тодл!—
Бийчн олнд тохраж,
Байжаж,
чидл немэд,
Баатр чамар кесн
Билгтэ үгинь мед!
«Бидн» гисн үгд
Бийчн ол давтгдж
Күн болһна седклиннь
Күслд чи багтнач,
Бас теднэ күсл
Бүгдэрнь бийдэн орулж
Олнала ниилж негдэд
Онцас
олнд
тохрнач.

Цуг бидн
Цагиг кемжэлж,
Эврэн бийдэн
Эвтэ кехэр,
Сар, жилэр
Салһж темдглэд,
Жирһлэн түүнэ
Жисэһэр тоолнавдн.
Болһаж зуг
Бодл кехлэ—
Тасрлт уга
Татасн мет,
Цецн мөцк
Цаг негн.
Цуг бидн
Цагин үлмэд
Тасрлт уга
Туужд багтнавидн,
Үрглжин йөрэлтэ
Үлмэд бээнэвидн.

* * *

Чидлтэлэ бүс бэрлдж
Диилгдснд һундл уга.
Чи, кемр, диилхлэ—
Диилгдснь тер болх.

Болв һээд һарсн
Бирдлэ бүс бэрлдхлэ:
Диилвчн — му нерн,
Диилгдвчн — му нерн.

Түүнлэ хальдхин ормд
Түүмрдсн — һанцхн чикнь—
Үнр чигн һаршго,
Үндснь чигн үлдшго.

* * *

Амарн алвтан дүүргсн
Ална жиниллһин ормд
Өлссн ор һанцхн
Өнчинг цадхсн — нерн.

* * *

«Күнд», «гиигн» гиж
Кемр тоолвр кехлэрн,
Кенд «күнд», «гиигнинь»
Келж экнд йилл.

Эс тиигхлэ — чикэр
Эсв хайлж чадшгоч,
Тээлвринь лавта тээлх
Түлкүр олж авшгоч.

«Кенд?» — гисн сурвр
Кезэнэ аадм цагас
Үнн урһсн модна
Үндсн болсн мөн.

* * *

Кен күүнд болвчн
Бийнчн умш бээхиг,
Кемр зарһинь кехлэри,
Бичэ март, хээмнь.

* * *

Өдр ирвэс
Өмкин ацан
Гижгт һарч
Гиигрж урсна.
Ацан төгсхлэ—
Аһарт өөдлхв.
Һундлын икнь—
Һазрасн салхв,
Хэрү буух
Хөвэсн ханцхв.

* * *

Күмни мөр угаһар—
Күриж нээхлэд шуугсн
Көкрсн ө модн,
Көөстрж нурсн дольгаһарн
Көвәһән цоксн теңгс,—
Жилнь күцэд уга,
Жирһлнь ирэд уга,
Жилм хоосн көдә.

* * *

Кенэ өмн болвчн
Кемр неквр тэвхлэ—
Түрүлэд эврэн бийчн
Түүг күцэхэн сан.

Эс тиигхлэ — үгчн
Элсн-тооснла эдл.
Күн түүг иткшго,
Күцэх седкл зүүшго.

Зугл, нерни төлө
Зөвшэрсн бээдл нарһх.
Дотран чини сана
Дөөглж бацад инэх.

* * *

Нерэн алдсна хөөн
Насни турштан чн
Түүкэ махн цогцан
Түңшж жилмүдэр чирхч..

* * *

Шигрлү заһсна махнд
Шимтэдня кесгнь дурта.
Зуг, шигрлү бэрлһнэ
Зовлңгас хол йовдлта.

* * *

Эврэннь хурдан урлданд
Элдү сээнэр медвчн,
Бийэсн хашцгиг өмнэн
Бичэ үлүлж тэв.

Күцх кемэн санамрдж
Кемр алдад оркхлачн,—
Хурдна нер урлданд
Хашц авч деерлкх.

* * *

Өцгрснэ тольд
Өдгэн чирэ
Өвэрц болж
Өөрхнэс үзгднэ.
Цааран невчк
Цаг давхла—
Өдгэ бийнь
Өцгрснд орна.
Жигтэ мана
Жирһл бас
Жирлэсн холас
Жичнр үзх
Түрү-зүдү
Тулж дарад,
Иргч манд
Иткж делдэд,
Кишг насан
Кинж белглэд,
Ханла гиж
Хээлж келх.

* * *

Үй болһн эмддән
Үклиннь хөөн үүдсн
Хөөтин тэвсн сурврт
Хэрүһинь өгх зөвтө.
Хэрү уга сурвр—
Хар му нерн.

* * *

Нартд илдкгдсн үнн
Нерэдснэс авн эклнэ.
Төрсн шин үг
Туужин халхд бичгднэ.

* * *

Кемр чини
Кежэх үүл,
Күсличи тевчэд .
Күүцгдэд ирхлэ—
Чини бийинчи
Чинр, нерн,
Кесн кeргинчи
Кемжэхэр өснэ.
Бийдэн дотран
Буульмж өргнэч,
Дарук көдлмшэн
Дуршж дууднач.

* * *

Шишлң эврәннь цагиг
Шаңһа деер немж
Бүгдин төр күцәсн—
Буульмжта сән йовдл.

Шишлң эврәннь зөөрән
Шаңһа зөөрлэ ниилүлэд;
Цугинь эврәнән кехлә—
Цаажин һара йовдл.

* * *

Хулхаһар авсн нерн—
Худлын һарлсн үрн.

* * *

Бичкн күүкдт дурго болснь—
Бийдэн дургон темдг.
Тер күүнэ дүр медлго
Тоомсрлсн — һашута эндг.

* * *

Геннэ бээдл худлар,
Һэргтэ эс болвчн,
Һарһж шоглж болхмн.

Ухатан бээдл, зуг,
Үндэн уга болхла,
Үквчн үзүлж болшго.

* * *

Айстан хавтхан уудлж
Арслңгуд атхад һарһж
Нерән зарлхла—
 залуд
Нәрн шинж керго.

Хулхан мөңг
 тер
Хавтхасн тиигж һарһшго,
Көлсәрн олсар бас
Көсрә бардм кешго.

Тер авглсн залун
Толһа шинжлх кергтә.
Хоосн болхла,— яахв...
Хөв угад тоолхмн.

Үкрлэ үүрлхэр күүндж.
 Үнтэ шикр белгльчн,
 Үгинь, шин үүрнь,
 Медлго модьрунар бийүрнь
 Мөргхэр толһаһан өкэлһхлэ,—
 Мод авад цокад
 «Өвричн хуһлнав!»— гисн
 Өздн күүнэ йовдл.
 Эн, тиигхин ормд,
 Эврэн үкрлэ эдлцхэр,
 Нариннь ормд — көлмүд,
 Навлдан хойр өвр
 Урһахла — үүрнь болх.
 Ухаһан сольхмн биш,—
 Төрхэрэ үкринлэ эдлиг
 Тер кевтнь үлдэхмн,
 Үнн. Зуг төрхэрэ
 Үкр, ухана ормд,
 Үсэр делңгән дүүргж
 Үн бийдән авна.
 Шин үкрэс ямаран
 Шанд олз болх?

Хо цаһан, шар,
Хар үстэ улсла
Хамдан сууж күүндэд,
Хотынь эзлж үүрллэв.
Авц-бэрц седклинь
Алгчлл уга шинжлэв.
Цугтаннь чирэ-зүсн,
Цогциннь арсна өңг
Онц-онц болвчн —
Орчлң дүүргсн улсин
Цогцар эмдрл залсн
Цуснь эдл — улан,
Цокж, дарж дажрхла,
Цугтаннь өвдкүр — эдл.

* * *

Эмдрлд харш болдг
Альк чигн өвчн —
Эклц, гүргү, чилгчтә.
Эвинь олж түүг
Эклцднь эс хорахла,—
Эрчмән авч тер
Дотр орснаннь хөөн
Дархд чидл күршго.

* * *

Өмнөн кевтсн хадас
Өкэхдэн залхурад өрглго.
Залу хургт ирэд,
Заавр олнд өгэд,
Төрснөннь зөөр икдүлх
Төрэр үг келхлэ —
Түдл уга түүг
Түлкж трибунас буулһтн.
Хэрү йовад һазрас
Хадас авч ирэд
Трибун деер, үзүлэд
Тэвчкэд, тер залу,
Цагла ирлцсн үгэн
Цаараннь хээкрж келтхэ.

* * *

Шүлгч эндр сценэс
Шунж шүлгүдэн умшв.
Умшачнр соньмсж үүдэвринь
Уха немхэр соңсв.

Бичэч соньнар, зуг
Бийсиннь сана теднэс
Сөңглж харһад, ода,
Сценэс теднд зарлв.

Шишлң эврәннь сана
Шүлгчин амнас хавлж,
Умшач байсж ханад
Улңхтж альхан ташв.

Хавтхас авч, илвч,
Хэрү мөңгинь өгхлэ—
Хэлэсн күүнэ зөөр
Хавтхднь немгднэ гилчи?

Уханднь өвдкүр үүдэлго
Урд кевэрнь үлдэсн,
Урн шүлгчэн магтж
Умшач ормасн босв.

Хэрүдтэн хэлэцэн, умшач,
Хэврһдк үүрләнән хувацж,
Хоюри

генткн

цаган

Хулхад өгсн болв.

Ш О Г

Эмд бээтл — цогциг седклэс
Энглж салсна эндүг
Царцсн цагларн лавлж би
Цань угаһар медв.

Судцар цусн эрэ көндрж
Сулхнар йовсн цагла,
Толһан экнэ эрэ бас
Тулгдж эрэ көндрнэ.

* * *

Хойр зузан боть
Ховдглж умшад төгсэвүв.
Болв, аштнь, нчж
Бийэн би гемшэвүв.
Теднэ үүдэчинн келхинь
Түрүн халхсаснь медлэв.
Медэ бээж, зуг,
Меклгдсм нанд һашута.
Кедү кергтэ цаг
Керго юмнд үрэвүв.

* * *

Өөрхн үр иньгтэн
Өөлж һундхасн өмн,
Эврэн бийэн нэрэр
Эргүлж сээнэр шинжл.

Тингжәһәд, һундлынчн учр
Тер үүрмүдчн биш,—
Буру санлго, һарһсн
Бийдчн бүгдсн болвзго.

* * *

Кесн хамгинчн сээх—
Кемр тиимнь бээхлэ—
Кезэ чигн, итк,
Күмн мартхн уга.
Тер учрас

кесэн

Тоолж диглхин ормд—
Кегдэд уга үүлиннь
Кемжэ санандан бэр,
Арн-чидлэн хураж
Алдг угаһар күцэ.

* * *

Хар теңгснн ус
Хэлэж бишлһэл кенэв.
Эврэннь ут насндан
Эндр өдр күртл
Элвг дольгананнь нүдэр
Эн, үзснэнинь соньнас,
Ядхдан зэрминнь келхлэ—
Ямр тууж үүдх?
Ээх, ичх угаһар
Эмдрлин чирэ хэлэж
Келсн хамгнь үнндэн
Күмни нер өөдлүлхий?
Икрхг санан уга
Иргчд түшг болхий?

Үснд өрүнэ одад,
 Үзсм чеежэсм нархш.
 Авглсн деегүр авцта
 Арв күрсн көвүн
 Хойр шил үс
 Хулдж авад—
 лавкч,
 Хэрүһинь,
 үлү болсн
 Хойр деншг
 өгхлэнь—
 «Керго!»— гиж харарн
 Караглсн бээдлтэһэр дайлы.
 «Көлсэрсн булушк олчкад
 Көөр!»— гиж лавкч
 Көвүнд уурлад мөңгинь
 Күчэр гилтэ атхулв.
 Хэврһэс эн бээдл
 Хэлэж, бас уурлв.
 «Кенэ көвүн болхв?
 Кенэс ним һундлта,
 Деншг мөңгнэс ичсн
 Деегүр авц авсмб?
 Көдлмшэсн көөгдэд уга
 Көр «ахлачин» үрмб?
 Эк-эцкнь көдлэд,
 Эврэн нээмн частан
 Өдрин дуусн гүжрж,
 Олсн олвран нигж,
 Деншгэн үрэрн шивүлдг
 Дасхсн уга болх.
 «Хулхаһар ирсн мөңгн
 Хавтх хатхдг»,— гисн
 Үлгүр ода мини
 Үүмсн санандм орв...
 Эн бичкн көвүнэ
 Эк-эцкнь сурад
 Эс медсндэн би
 Эврэн бийдэн һундв.
 Медвчн яахмбч?— гисн
 Му санан торлэж
 Тогтнулх биш, улм
 Толһадм аца немв.

* * *

Хотндан нер туурсн
Хойр хүүкр урн
Эврэннь ахлачнран иткүлж
Эвдршго бооца кенэ.
Алькчн урлданд нарх
Арнэл делдхвдн гинэ.
Негнь мөрнэ көлмүд,
Наадкнь омрун, зооһинь,
Өвцүнднь хавсдынь күргж,
Өөһэн үзүлж ниилүлж
Тоолвр кеж нээрүлэд,
Толһа, чикн хамгинь,
Сальк нарһж дуулдг
Сүүлиннь бас олснас,
Эрдм-арһан нөөлго
Эвинь олад зүүцүлж,
Делдж нарарн үүдэсн
Делкэд уга ажрһан,
Харлулж будсн арсинь
Хээлсн тосар гилвкүлж,
Бооцана неквр күцэж
Белн мөрэн үзүлцхэж.
Хотна хурвн ахлач
Хоорндан күүндж бас,
Негнь — толһа бийнь,
Наадкнь — көл, туруһинь,
Хавсн юуһинь — һурвдгчнь
Харх болж шииднэ.
Күн болһн теднэс
Кех үүлэн күцэнэ.
Толһа, зо, тергүтн
Тооһарн ормдан болна.
Бооцаһарн хойр урн
Бүклднь олвран авна.
Болв, бүрткесн эздүд,
Бооцаһар ажрһ урлданд
Маһд уга тасрж,
Марһа авхиг

мартж

Эмн уга арнзлыг
Эрүн шинжэр магтж.
...Урчудт өгсн мөңгнь
Уурха саңһас... шаңһа.
Һурвн ахлачиг урчуд
Һундасмн уга... зэңгэр...

СҮМСН ӨСКЭД ОРВ...

Олмна, хурц ухата
Орс кел шинжлхинь
Оли, жирһлд олзта,
Ончта үгмүд харһна.
Үг утар татлго
Үлгүр авад келсв.
Үзснэс үлүһэр хорж,
Үүмж ээснэ тускар:
«Сүмснь өскэд ортл
Сүрдж»,— гиж инэлднэ.
Өскэд кедр деерэс
Өсрж сүмсн бүгдхлэ—
Бацад келсн үгд
Батнь,— толһа биш,
Өскэ болж һарад
Өврмжтэ сана орулна:
Көөрк, сүмсән билжлшгоһар,
Көлиннь хурһдар тулж,
Өскәһән һазрт күрглго
Өндэлһж йовх йоста.
Товчлхла, сүмсн угаһар
Толһа тоод орхий?

* * *

Хуурмг хар ухатнр
Худл холвж өскэд
Кемр чни тускар
Кедү дэж давтвчн—

Давтснас теднэ келснь
Давхр худлд тохрж
Бузрнь чамд биш—
Бийсиннь нернд унх.

ТЕЛЕВИЗОР ХАРСЖАНАВ

Тер,
нараснь авад,
Тулгдсн бийнь
чирэд,
Бийүрн өөрдүлж суулһад
Бийән,
чидл үзүлэд,
Цеңкр эврәннь экранар
Цагинь булажах мет,
Телевизор гемшэж уурлад,
Түүг харадгнь олн.
Амрлһ төрүц өглго,
Асхн, өрүн
йилһлго
«Цаг»
программас эклж
Цааранднь
сүл күртлнь
Көдлүлсн учрас
телевизор,
Көөрк,
генткн,
эвдрхлэ,—
Маңһдуртнь,
одак харадгуд,
Маңнаһасн көлсән арчж,
Көдлмшэсн
«гемэр»
сулдж,
Көөлдж,
эвдрсиг ясх
Урн олх төриг
Ухананнь түрүнд тэвнэ,
Асхн күртл ясулчкх
Арһ сахньж хээнэ.
Күцлэн күцэснәннь хөөн
Күмнэс хөвтэнь болна,
Күүнэ күүкд кү,
Күндтэ нерэн мартж,
Эцкрлжэх метэр, ода,
Эзн залу эмэж,
Хулхаһар, дораһур, нуувчинэр,
Ханлт
телевизортан өргнэ.

* * *

«Туужд нер туурсн
Төрсн орн-нутгтан
Дуртав, дуртав!»— гиж
Делкэд зарлж хээкрснг,
Ик дуута болвчн,
Иткхд дегд хату.
Ичр уга төлэдэн
Ингж олз хээжэхнь,
Маһд уга нанд
Мел төрүц ил.
Ээж-аавдан, үрндэн,
Эңкр эврәннь иньгтэн
Дуртав гиж кен
Делкән чикнд хээкрх?
Төрл-садн — цуг
Төрхэрэ зүркнд өөрхниг
Нер үгд багтаж
Нерэдснь — «Төрсн» эсий?
Тер үгиг ончлж
Таңсглж чееждэн бәрдмн,
Зар угаһар насан,
Зүркән түүнд нерәддмн.

* * *

Чини төлө
Нар өрглһнд
Нэргтэ, ухатан
Чинр эдл.
Теднэс кенэ
То үлүһэрнь
Эврәннь үнэн
Эндр медхч.
Кемр чамаг
Күцсн ормдчн
Күндлж шиидхлә—
Күртснд хан.
Болв олн
Буру хандхла—
Эврэн бийән
Эргүлж хэлэ.
Тооца диглсн
Тооһин товч
Уужмд биш —
Учр бийдчн.

ТАРАЛҢ

(Ш о г)

Кезэнэ, зарц көвүн,
Кеер малта йовад,
Хот уга, өлн,
Хардһр, шуурха хоста,
Хотнаси уужмд һарад,
Холагшан санаһан нискнэ.
Хээси хөвэн олж
Хан бийэри кенэ.
Күсл болси таралнд
Күрч көвүн жирһнэ.
Өдриң дууси тенд
Өрүнэс аси күртл,
Цаһан хурһна сүл
Цадтлан тавари иднэ.
Шөлэриң дугал уга,
Шиндрксэн байрлулж тежэнэ.
Халһрси шалдри дөгдт
Хардаси шуурха һосни,
Өрүнэс аси күртл
Өмж көвэд девтнэ.
Үндэн иим кишиг
Үздгнэ олдхий гиж,
Таралнд көвүн, ода,
Талваси чирэтэ бээнэ.
Санси сананас дүриң
Сээриж тинниһэд герлтиэ.

БИЧКДҮДИН ШУҢУ

САВРИН БЕЛГ

Билгтэ бичкн Саврд
Байрин икиг өгдг
Жилин оln өдрмүдэс
Жигтэ сээхнь — эндр.

Эндр — төрсн өдрлэнь,
Элгн-саднь шуугж
Йир соньн белгүдтэ
Йөрөхэр нааран ирцхэх.

«Өндрэрн — ним болж
Өс!»— гиж хээкрлдх,
Белгэн нарһж үзүлэд,
Байрлж бэрүлэд инэлдх.

Савр цуһараднь ханад,
Сэ кех седклтэ,
Бас эдниг байрлулх
Белг өгх саната.

«Юунд тедн дурта?
Яһж байрлулхмб?»— гиж
Өрүнэс авн көвүн
Өдрин дуусн санв.

Генткн нег ухан
Гилвс гиж герлтв.
Цуһараднь лавта таасгдх
Цецн санан орв.

Дэн төгсснэс давсн
Днилврин дөчн жиллэ
Эргнд оньдин икчүд
Эрки күслэн келнэ.

Эдн үг хоорнд
«Эв» гиж нерэднэ.
Түүнэс ачарн даву
Төр уга болна.

«Эв» гисн үгин
Элвг недр күцднь
Оньгта, дөнтэ Савр
Одачн медхш. Зуг

Эн үгэс үнтэнь
Ээж-аавд уга—
«Эвин» төлэ үндэн
Эдн бээсэн өгхмн.

Тиним болхла... Саврд
Толһа дүүргж герлтсн
Тээлвр икэр таасгдж
Тагчгар дотран байрлв.

Долан час асхар,
Дигтэ кедлмшин хөөн,
Саврин оln төрлмүднь
Сахньж, шуугж ирцхэв.

Ахнь — эврэн гүүдг
Авто,
 тосхач авһнь—
Көк ширтэ, өргдг
Кран авч ирв.

Кесг зүүднд орсн
Космичёск керм эгчнь
Белг кеж эндр
Бэрүлв... цуг гиичир

Саврин зүрк авлсн
Сээхн оln белгүдэрн
Көвүнэ төрсн өдр
Күцднь дүүргж сарулдхла.

Белг кесн гиичнрт
Бахтж Савр ханж,
Өдрэр ирсн ухаһан
Ода күцэхэр шиидв.

Гер дүүргж шуугсн
Гиичнр невчк төвкнж,
Хувцан тээлж өлгэд,
Хоорндан мөндлж күүнджэтл,

Шулуһар, медмжән угаһар,
Шус гиж гүүһэд,
Талдан өрэд орад
Тагчгар, ээж-аавдан

Келлго бел кечксн
Копилк — чолун мис,
Алх өвртән бултулж,
Арһул хэрү ирв.

Экиннь өгсн селвгэр
Эн чолун минснн
Нурһн деернь бээх
Нүкнд,
Саврд нерэдж,

Цаһан, зес мөңг
Цуһар дүрдг билэ.
Дүүрсн хөөннь Савр
Дурта юман лавкас

Авх йос түүнд
Аав-ээжнь өглэ.
Хулдж авх кергтэ
Хамгиг тоолж Савр,

Күн угад
копилк
Кезэ дүүрнэ гиж,
Деегшән өргж зээлэд,
Дотрурнь шаһадг билэ.

Орман эзлж цугтан
Өмнк хотан өөрдүлжэтл,
Өндөж генткн Савр
Өвртән бээсэн һарһв.

Өөркснь, эк-эцкнь
Өврж түүнүр хэлэж
Сурвр өгтлнь,— минсиг
Савр алхар хамхлв.

Цаһан, зес мөңгн,
Цээж, шарлж, столыг,
Тарелк, сав хоорнд,
Тастнь дүүргж жицнв.

Чочад, бийэсн хооран
Чолуна үүрмг хамад,
Алң болж эмтн
Э уга суув.

Кезэ чигн альвлдго
Көвүн яһжахм гиж,
Олн-эмтнэс ичж
Ормдан эцкнь улав.

Хурсн олн гинчирт
Ханлтан өргж келхэр
Савр бахтж босад,
Стул деер һарв.

«Эн мөңгэрн маңһдур
«Эв» хулдж авад,
Би таднд цуһарадтн
Белг кенэв!»— болв.

Төрүц эс күлэсн
Тер үг соңсж
Хээлэд, уйдад одснь
Халун зүркэн бэрж,

Меекэ, өршэнгү нүднднь
Мелмлзж чиихлтсн нульмс,
Альчуран өргж, мишэж,
Арһул дарад шингэв.

Альхан ташхар зэрмнь
Адһж һаран өргж
Бел кечкэд, эмэж,
Бермсж хэрү буулһв.

«Эндү нарһву?»— гисэр,
Энд-тенд тагчгар
Ода Савр бийнь
Ормаж хэлэцэрн сурв.

Үгцсн мет цугтан
Үг угаһар өндэж
Таалж ханад Савриг
Тагчгар өрчдэн шахв.

БАЛЫН ШАВХР

Герин бичкн эзн
Герлэ күүкн — ахуч.
Цуг көдлмштнь эkdэн
Цаглань дөңгэн күргнэ.

Эндр өрүн бас
Ээждэн нөkd болв.
Хотын хөөн сав
Хураж унахар белдв.

Балын шавхр үлдсн
Блюдц столас авв.
Ээжнь: «Зогсжа!»— гиж
Эвлүн дууһар келв.

Ормаж савурн хэлэн
Ормдан Герлэ зогсв.
«Эндү һарһву?»— гиж
Экэсн арһул сурв.

Шарлж эрэтрсн балын
Шавхрур экнь заав.
Эс аңхрсар Герлэ
Эргүлж блюдцан шинжлв.

«Балын эн үлдличн,
Болһаж, Герлэ, соңсич,
Кедү зөг гүжрж
Кеерэс зөөсн гижәнэч?

Нээмн арви дуунад
Нааран-цааран нисж,
Зогслго, көөркс, көдлж
Зөөсн зөөринь ода,

Усар унаж, чи,
Уга кехэр белдженэч.
Медвч?»— гиж экнь
Мусг инэж келв.

Герлэ бийнь агчмд
Генткн зөг болв,
Нарта өдрэр кеерэгшэн
Нисэд цецгэсүр күрв.

Герүрн авх бал,
Граммин арвдгч хүв
Зөөж санандан күүкн
Зөвэр муурад бээв.

Столас өдмг авад
Сээнэр блюдцан арчв,
Эмтэхн балта хотыг
Эрвлж жажлад эдлв.

САРҢ

Һаза долата Сарн
Һанцхарн наадж йовад,
Герэс тедүхнд урһси
Һо уласна өөр
Гедэж, толһаһан даналһж,
Гердж деегшән хэлэв.
Дөрвдгч давхрт модн
Давшад ораһарн күрч.
Эврәннь өндрән моднала
Эн дүңцүлж үзв.
Кезэ түүнэ ора
Күцхән дотран санв.
Өндр уласнла эдлцэд
Өсж толһаһарн күрхләрн—
Ямаран болх бээсэн
Ярлзж инәһэд санв.
Уласна харһси сүүдр
Утарнь нүдәрн меерләд—
«Мини сүүдр»,— гиж
Маасхлзж бийдән келв.
Көлән ямаран болһинь
Кемжәһинь һарһхар тоолв.
Һариннь утыг бас
Һазр деер темдгль.
У ээминнь өргн
Уутьхн хаша дүүргв.
Тнигжәтл, көлинь доласн
Таньдг нохан кичгиг
Өкәж толһаһинь иләд
Өкәрлж Сарң таалв.
Бийләрн эдлцүләд, санаһарн
Бас кичгән өскж
Икәрн темәнэ дүңгә
Ирвскәс эәмшгтә нохатаһан
Кесг һазр эн
Кедж хамдан йовв.
Туульмудын орн-нутгт
Туурсн йовдлмуд күцэв.
Догшн кесг муусмудыг
Ду һарһлго хорав.
Алдр Жаңһрла хамдан,
Арнзл мөрән унж,
Аав-ээж хойран
Эәмшгтә Гүргүһәс сулдхв.

Дэкэд, одахн хулхалж
Дала мөңг авсн
Мектэ залуг

өкэж

Балда гелңгиг метэр,
Маңнаһарнь индстхэр седж
Белдвр кеж төвлжэтлнь,
Авлта эн кемлэнь,
Аавнь: «Сарң!»— гиж
Хээкрэд, герүүр дуудж
Хээрн санаһинь эвдв.
«Эх!»— гиж саналдж
Эцкүрн көвүн гүүв.
Эс күцэсн үүлэн
Эрк биш күцэхэр
Сарң бийдэн закж
Сээнэр тодлвртан батлв.

ЭЦКИН КЕЛВР

Бадмд, бичкн көвүндэн,
Бардм болм сээхн
Автомат хулдж авад
Аавнь белг кев.

Наадад биш, тернь
Нам йостаһар хадгшң—
«Тра-та-та, тра-та-та»— гиж
Таржңнад халтаһар тачкнна.

Икчүд герт сууһад
Ингж-тингж күүнджәтл,
Бадм автоматан шинжлж
Бахтж хэләһәд байрлна.

Үүрмүдтән эврәннь белгән
Үзүлж тедниг жилвтүлхәр,
Өргмжтә седкл зүүж
Өрчдән автомат шахна.

Нүдәрн инәж аавнь:
«Не, ода, чи,
Йоста салдс, энүгәрн
Ю кенәч?»— гив.

Тер сурвртнь Бадм,
Түрд гиж ухалж,
Хоорндан икчүд күүндсиг
Хәврһәс соңссан санж:

«Күүнә нөр
 дууһарн
Көөж эс унтулдг
Керәсиг цугтнь би
Кудад уга кенәв.

Энд-тенд гүүсн
Эзн уга нохасиг,
Элвгәр уульнцс дүүргсн
Эццн зута минсмүдиг,

Эмчнрт дөн болад,
Эпидемий тарадгинь уурулад,
Цаг түдл уга
Цугтнь хоранав!»— болж

Цецн дүрстәһәр Бадм
Цецнән дууһар зарлв.
Иигж келсәнәннь хөөн
Икчүдин нүд эргж,

Негт толин шилд
Нүүрән харжах мет,
Хэлэж, теднәс буульмж
Хавлхар чикән делгв.

Болв тедн цугтан
Бурушасн нүдәр харж,
Ус балһсн мет
Удан тагчг суув.

Аавнь, гем һарһсншң,
Атыж, яахан медлго,
Мусг гиж, эмәсәр:
«Мана күн одачн
Генн»,— гиж келәд,
Гилс үрнүрн харв:
«Ас нааран»,— болж
Автоматынь Бадмас авв.
«Аяртан күүндий»,— гиж
Арһулхар үрндән келв.

Бадм буруһан санж
Батрж нульмсан бәрв.

Асхар, хотын хөөн,
Аавнь наар гиж
Өдрәк белг-автомат
Өмнән тәвж оркад,
Көвүндән уха орулхар
Күүндврән үрвәд эклв.

Эрст өлгәтә бәәсн
Эврәннь эцкин зург
Күндлсн хэләцәр харж
Көвүндән иигж келв:

«Болһаж мини келвр
Бадм ода соңс.
Эрст өлгәтә бәәх
Эн зург үзжәнч?
Өмнчн нер туурсн
Өвк эцкинчн дүр.

Өнгрсн алдр дээнд
Өвкчн зөргөн үзүллэ,
Өрчинь хурвн мандлсн
Орден гилвкж кеерүллэ.

Хальмг теегтэн шунж
Хөөнэ ард йовад,
Намаг хунта цагтм,
Немш манур дэврхлэ,—

Эврэ дурар цергт
Эрлн өгэд мордла,
Дуудхинь күлэл уга
Дээни халунд тусла.

Гитлерин цергиг диилэд
Герүрн ирснэнь хөөн
Кесг дээнд учрсн
Кецү йовдлмудын тускар,
Үвлин ут сөөһөр,
Үүмж келдг билэ.

Негт келжэхэн дэкнэс
Нүдэрн үзжэх мет,
Чилгр, тиньгр, сээхн
Чирэнь атыж, ондарад,
Цевр жөөлн дунь
Цецнэд оддг билэ.

Аав йовһн цергт
Автоматчик болж йовад,
Өрчдэн эн чини
Өмнк автоматла эдл

Автомат шахж хаһад
Аврлт уга хортнас
Хээртэ балһсд, селэдэн
Хэрү сулдхж авсмн.

Аав, минн бичкнд,
Асхар хурсн улст
Келсн олн келврэс
Күчр негнь тодлгдв.

Украинэ һазр сулдхж
Уралан гүжрж йовад,
Бичкн нег селэнд

Бирдирин харһси ээмшгтэ,
Сананд оршго догшн
Сүртэ йовдл үзж.

Цаг зуурт тенд
Цокгдад көөгдж йовх
Цусч чоншц немшин
Церг амрхар зогсж.
Цухрж зулж йовх
Цуцрсн хортн зута,
Зуг, күн догшарн
Зерлг аңгас давсиг,
Түрүн болж, аав,
Тнигхд, тенд үзж.

Немш салдс амрхар
Нег герт зогсж.

Тавн үртэ гергн
Тер герин эзн.
Күүкдэс отхнь — нилх,
Көшдг өвчтэ бээж.

Хотан эркэр дарж,
Хувцан тээлж, таварлж
Салдс унтсн хөөннь,
Сөөни өрэл алднд,
Серл уга нилх
Серн эклэд шугшна.

Экнь көкэн өгэд,
Эвлэд-дувлсн бийнь
Элкэн көштл нилхнь
Эңсэд чишкэд уульв.

Орндгас салдс өсрж
Орклж цээлээд хээкрв,
Нөр таслв гнж
Немш йосндан һалзурв.

Автоматан өргж тер
Адта кевтэ деегшэн
Таржцнулад хаһад оркхлань—
Тагчгрж цуһар менрв.

Ээж чичрсн бичкдүл
Э-чимэн тасрв.
Экнь нилхиннь ам
Элкндэн шахж дарв.

Салдс хэрү кевтэд
Сүрклэд ирсн цаглань,
Урдк кевэрн нилх
Уульж экрэд чишкв.

Цухлта салдс саакарн
Цээлзж автомат атхв.
Бичкн уульжах күүкиг
Булаж экэснь салһв.

Назаран гүүж нарад
Назрт нилхиг хайв,
«Тра-та-та»— гиж хаһад,
Тагчгрулж уульдгинь уурав.

Нөөртнь харш болснд
Немш салдс тиигж,
Автомат бээсн учрас,
Аюс деермчэн үзүлв.

Алачиг засхин төлэд
Амрлт угаһар манахс
Ардаснь мөрдж көөлдэд,
Алдлго шахад бэрв.

Үкшгон үүлд адһж
Үкс наран өргсн
Хортдын тоод, одак,
Хол биш селэнд
Нилх күүк алсн
Немш бэргдсиг — хэрү
Тер селәһәр дэврүлж
Тедниг тууж йовтл,

Һаслңта эк таньж
Һашуһар чишкэд хээкрв,
«Хэлэтн!»— гиж эмтнд
Хурһарн бирдүр заав.

Чирж тер немш
Чирэнэн альхарн ташрлв.
Олнас түүг салһж
Онц зарһд өгв.

Эн келвр, Бадм,
Эндр, эмтнэ өөр,
Керэ, ноха, мис
Куднав гихлэчн, сангдв.

Керэн гем юундв?
Күүнд нөр өгхш.
Эцсн мис, ноха
Эзн угадан гемтэ.

Кен медхв, тедн
Кемр келдг болхла,
Цуг зовлн, түрүһэн
Цээлдг арһта болхла,

Эмд тоотын
 йиртмжд
Аң-аһурсн хамгин
Ахнь болсн
 Күн
Эрүн цаһан седклэрн,

Өлссн хамгтнь — хот,
Өвчтэ хамгтнь — эм,
Туслх дөнгэн өгэд
Тоомср олх зөвтэ.

Талдан үүл күцэхд
Тов, бу бээдмн.
Танк, автомат хамг
Төрскөн харсхин төлөд
Баатр үрдүдтэн таңһч
Бэрүлдмн», — болж ода,
Бод гиж сурһж
Бадмд эцкнь келв.

Эмэж, чирэнь улаж,
Эцкиннь келсн келвр
Кезэ чигн мартшгоһар
Керсү Бадм тодлв.

П О Э М С

ХОЙР ТУУРМЖ

Ораһарн оддт күрсн,
Орчлнд өндрэри туурсн
Эверест уулын белд
Эн келгдх йовдл
Нег цагт болсиг
Непалын күүнэс сонслав,
Тер кевэрнь түүк
Теегүрн авч ирлэв.
Нартас олн альпинист
Нааран зуульчлад ирж,
Нерни төлэ, зэрмнь,
Насан чигн тэкдиж.

Кесгтэн Непалыг хулхалж
Көл доран бэрсн
Барун үзгин нутгас
Бас нег залу,
Эверестин тачалта орад
Эврәннь нерэн үлдэхэр,
Книгтн, түрүһэс сүрдлго
Күнд хаалһан эклв.

Секэд татсн палаткд
Селх хувц-хунран,
Үлү хот-хоолан
Уулын белд үлдэв.
Эрс мет шуд
Эверестин чагчм кецэр
Хальтрж дорагшан шувтрн

Хэрү деегшэн өөдлж,
Дамшлт, даслтта болвчн,
Давшлһн күчр болв.
Хаалһин дунд алднд
Хэврһэс, эс күлэсн,
Харш үүдж босв:
Хан һэрд шовун
Үүрүрнь боожад болвсржах
Үрдүдтнь күрхэр йовх
Дээсн энүнэ алвтур
Дэврж аашна гинһэд,
Далвагарн дайлж шуугад,
Далвлзад өөрдэд ирв.
Цустрсн нүднәннь цаһан
Цээлзж эргэд шатв,
Баатрин хурһд мет
Бат болд хумснь
Атхгдж хэрү тэвгдж
Аһар шүүрэд йовб,
Хуурмгар үүрүрнь өөрдсн
Хулхачиг засхар бедрв.

Гималай уулын орад
Гер бийдэн олсн
«Цасна күүнлэ» генткн
Цагин анчар нүүрцж
Керүл-цүүгән үүдхлэ,
Кергтэ болвзго гиж
Авч һарсн пистолет,
Ажг дамнл угаһар
Адһж, барун ташаһасн
Альпинист шүүрэд сөңглв,
Хөвэр алдг угаһар,
Хаһад шову унһав.

О, көөрк, һэрд
Оһтрһу дор учрсн,
Йиртмж үүдэсн бат
Йссни неквр күцэж,
Үрдүдән зөргтәһэр харсж,
Үклэн баатрар тосвч!
Цагин анчар, ода,
Цаажла чамаг харһулсн
Күн, чамаг биш,
Күцлднь көндлц согссн
Күүг бас хорахмн!

Цаараннь аһар бүрнтрж,
Цасн унж нигтрв.
Цээсн герл нүднэ
Цецг кинтрүлж зовав,
Өрггдж шахгдсн бээдлтәһәр
Өрчд оошк бүтв.
Чилгр зунар кийтн
Чирэ чимкж менрүлв.
Салькн пүүгж үләнәд,
Саалтг болхан медүлв.
Болв чидлтә, баахн,
Барун үзгә альпинист,
Зууньрж нег мөсләд,
Зовлң, ээмшг, үкл,
Зөргәрн дарж хораһад
Залу күүһән үзүлв.

Наснаннь туршт бийинь
«Наар!»— гиж дуудсн
Артрсн Эверестин орад
Алхж ишкәд һарв,
«Динлүв!»— гиж орклад
Делкәд соңсхж хээкрв,
Махлаһарн һазр цокад,
Маасхлзж тавшад бинилв.
Һанцхн бийиннь биш,
Һазр деер төрскнәннь
Алдр нер туурулсан
Альпинист агчмд санв.
Жирһлнь эн өдрәс
Жигтә хаалһд орснг,
Зовлң ард үлдснг
Залу байсж медв.
Тер өдрин бийд
Телевизор, радио бахтж
Азий, Америк, Европин
Аһар дууһар дүүргж,
Көрстә һазр деер
Күмни нер өөдлүлсн
Күндтә альпинистин нер,
Күн болһнд соңсхж,
Күңкнүләд дуудж туурулв.

Энд, бийнь, альпинист
Эверестин ора биш,
Эврә бийиннь хөвин

Алти шовуна толһа
Атхж батар шүүрэд
Алдшгоһар бэрсэн аңхрв.

Эн өдрэс мөңгн
Эврэн хавтхур турглх,
Көдлмш уга үлдж,
Күчр түрү үзх
Ээмшг, сүүлэн хавчж,
Эрлж хооран һарх.

Олн өдр күлэсн
О, ончта кем!
Альпинист болд чичүрэн
Атхж өөдэн өргв,
Хад үрглжин чолунд
Хээртэ эврәннь нерэн,
Нартд түрүн болж
Нарнла мендлтхэ гиж,
Чиндр цацад өсргж,
Чавчад мөнкинд үлдэв.

Эн кемлә мел
Эверест уулын белд,
Төөрч хаалһан алдсн
Талдан заячта көгшэ,
Секэтэ палатк дотр,
Сүл киһһэн авч
Сүмсэн алдж, энд
Сээни орнд төрв.
Нернэ төлэ бас
Насан тер тэкв.

Жирһлднь деедс хээрлсн
Жилмүд бөкжэхиг аңхрж,
Эндр нег альпинист
Эверестин орад күрэд,
Нерэн үлдэсн хадын
Ард бийднь, жолмд,
Насан аңһучлж давулсн
Аав бүлтөһөн билэ.
Цаараннь энд үлдлһнд
Цаг буру болв.
Һар, көл, нүдн
Һавшу, мергэн алдв.
Ачиртан ода бийнь

Ацан болжахан медв.
Арви хонг хооранд
Аав шиидвр авб.
Дорагшан бууж дээцнд,
Дая даялж мөргэд,
Деедсэр килнцэн тэвүлж,
Деегшэн хэрү давшж,
Төрлмүдтэһэн мендлж, насан
Төгсэхэр эн бедрв.
Тер өдриннь бийд
Түдлго дорагшан буув.
Зуг, күн муурхла —
Зеткр мел өөрчн,
Негт сүүдр мет,
Нүдэн авлго дахна,
Арви сүл хонгт
Амндан, нерни төлө,
Хотын зүүлтэ юм
Хая күргж, жажлж,
Харһнж йовх өвгн,
Хаалһан сээнэр медвчн,
Алдлго баһдан, нүдэн
Аньвчн, геешго жимэр
Ода болхла, сагар
Онъган хураж буув.
Ишкц болһнан көлэрн
Илэд, урдаснь белдж
Чиннэһэн алдшгон төлэд
Чидлэн эрвлж йовб.
Зуг хаалһин чилгчд
Зун алд үлдхлэ,
Мөч ишкэд, хальтрад,
Мөсн мет гилгр
Тошисн уулын эрст
Түшг алдад, хөвэр,
Монцасн өвр чолу
Мергэр һарарн атхж,
Эрэ торад, өвгн,
Эмсхж бэрэд дүүжлгдв.
Бэжжэһэд, һарнь менрэд,
Бэржэсн чолуһан алдв.
Көөрк, уулын ташуһар
Көлврэд дорагшан унв.
Идр тэкин арс
Идэлж уйсн дахнь,
Шүрвсн утцар шидсн

Шалврнь бат учрар,
Унж йовх өвгиг
Уласн модна ацас
Торад, аһарт унжулад,
Тэвсн хөвин евэлэр,
Ээмшгтэ, лавта үклэс
Эмд ода һарһв.
Өвгнд серл орж
Өлггдсн ацасн алдрв.
Бурхн багшин гегэнд
Буульмж, ханлт өргв.
Очр Ваани тэрн
Оһтрһу хэлэж умшв.
Альд бээхэн медхэр
Алцтрж ухалад харв.
Арһул, эрэ көндрж,
Ар үзг темцв.
Дола хонад цуцрж
Дөрв көлдэд мөлкв.
Өрүһэр секэтэ палатк
Өмнэн эн үзв.
«Деедс муурсим харж
Дэкэд хээрлв»,— гив.
Һазаһас мөлкж орхла,
Һацата кевтэ, энд
Күн уга болж
Көгшэг ода зовав.
Хот-хоолын үнр
Харһнжах эн өвгнэ
Хамр-амар орж,
Харалд тохрж шахв.
Эзн уга хотыг
Эврэн авад идхлэ,
Зөвшэл угаһар күүнэ
Зөөр жилвтж көндэхлэ,—
Бурхн багшин закрсн
Бэрмт эвдлһн болх.
Күмни шагшавд эвдсн
Килнцин тоод орх.
Эрлг номин хаана
Эрчмтэ зарһин өмн,
Заяч элч хойрин
Заагт зогсхиннь урд,
Таралц там хойрин
Таалд орхасн эрт,
Нүл килнцэсн тоньлхар

Нааран бууж ирэд,
Нэрэр бийэн бэрэд
Нерэн цеврлхэр шиидсн,
Көгшэ ода энд
Күчр бэрэнд харһв:
Арвн хар килнцин
Адгнь тамд орулдг,
Үрглжд тамин йоралд,
Үкх, эмдин хоорнд,
Шилвксн төмр шилврэр
Шавдулж, түншж зовдг.
Хар арвн килнцэс
Хулха — ээмшгтэнь болдг.
Өвгн нүдэн аньж,
Өлссн гесэн харав.
Керчм өдмгэс эн
Кесг жилдэн цеврэр
Бэрсн эврэннь нерэн
Бузрдшго болж шиидв.

Барун үзгэс ирсн
Баатршсн альпинист нерэн
Деер бичжэсн цагла—
Дора, нерни төлэ,
Нартд зэнг угаһар,
Насан өвгн тэкв.

Эндр өдр дегц
Энд хойр күн,
Нег уулын белд
Нерэн өөдэн өргв.

Негнэннь нерн — орад.
Наадкиннь нерн — белд,
Болв, алькнь өндрлсиг
Болһаж умшач йилһх.

ТАДЖИК КУҮКНЭ БИИЛЛҮН

Курнай, кеңкрг, бүшкүр
Күңкнсн өргмжтэ көгжмэрн
Ниргж
 күн болһнд
Нисх живр урһана.

Таджикистан,
 жигтэ орн,
Таалыннь эмтэхн сээхнэр
Гинчириннь сүмс тевчж
Гингрүлж насинь баһрулна.

Уул, теңгр, һазран
Уужм өөрхнән ниилүлж,
Орн-нутг бүгдәрн
Ончта нээрт ирүлсншн,

Мини өөрхн үүрмүд
Мирзо Турсун-Заде
Миршакар, баахн Муин,
Мөн сиит Гулрухсор,

Душанбен уульнцс бүтэж,
Дуулж, шуугж, дүрклж,
Байр йиртмжд белглж,
Бахтж нээрт ниргнә.

Артрсн торһн, шеемг,
Алтрсн сиик, кеермж,
Нүднә хужр таалж
Нарна тольд гилвкнә.

Зуг эн ниргсн
Зүрк авлсн тооврас,
Онц нег зург
Өрчдм өңгәрн тодлгдв.

Олн өңгрсн жилмүдт
Онъдин нүднәм өмн,
Ода мет үзгдж
Ончта цецнәрн сангдна.

Ниргжэсн Душанбен цолд
Нээрн кееһэ хувцта
Залус, баһчуд, күүкд
Заагас негнь йилһрв.

Хуврэд бээсн платъта,
Хуучн резин башмгта,
Минчхр хойр хачрта,
Мишэж көндрсн урлта,

Эрэ арв давсн,
Эрүн цевр седклтэ,
Бичкн таджик күүкн
Бииһэн һаңхж эклв.

Нээрт биш, эн
Негт көдлмш кежэхшн,
Болһаж, чикэн тэвж,
Бод-бод ишкнэ,

Нөкд болж
 олн
Нииһэр альхан ташна,
Күүкнд сүрэ немж
Күн болһн магтна.

Көндэ кеңкргин дун
Көл-һаринь зална,
Айс болһна айлһ
Алдго биич дахна.

Кесг зун жил
Кезэни хол цагла
Үүдж төрсн би
Үзмжтэ сээхнэрн авлна.

Күңкисн кеңкрг биилжэх
Күүкнлэ күүнджэх мет,
Өкэр хойр һаринь
Өмэрэн кегүлж дайлулна,

Бичкихн хойр көлннь
Бииһин зокалын некврэр
Дор ормднь тавшулад
Дөгэж дурһрулад ээрнэ.

Нэрхн күзүнэнь залвар
Нээхлсн цецгэ мет
Эвтэки толһань хойр
Ээм деернь гиичлнэ.

Гүрэтэ хойр тевгнь
Гижгинь ораж хурлзна,
Гилвксн хойр нүднь
Герл эргнд цацна!

Бички күүки цаарань
Биинд бээдлэн сольв.
Гентки мана нүднд
Гижгтэ күүкид хүврв.

Таджик болн бас
Талдан кели-улсин
Күүкд күүнэ авц
Күцднь бийдэн шингэж,

Цецн мөцк йиртмжин
Цевр үгд хүврэж,
Орчлцгин сээх магтж
Өрүлг мет гиигнэр,

Өргмжтэ иткл минн
Өрчд үүдэж өсрнэ,
Агчмд ормдан хадгдж
Арһулхнар дарунь көндрнэ.

Авлта хойр нүднэснь
Асхин һалас өрсн
Чиндр мет байр
Чирэһинь соньнар герлткнэ.

Жигтэ эн бииллһнэ
Жисэн көгжмлэ ниилж,
Цогцин умш болһнд
Цецн эмдрлин заль,

Урсхлын
эм залһгч
Унд мет турглулна,
Залу кинстэ хамгт
Зөрг сидлһэр урһаж,

Баахн, медэтэ угаһар
Баатр цугарнь кенэ,
Адгнь эднэс лавта
Алькчн харш дшилж,

Теңгсэс — алтн захс,
Теңгрэс — мандлсн од,
Дун угаһар, гинчд
Дурлсинь авч ирхмн!

Зуг күүкнэ хэлэц
Залусур ээлтэхэр харж:
«Седклэн илдктн, илдктн,
Санаһан келтн, келтн,

Герүрм, буйн болтха,
Гинч болж иртн,
Булгин кинтн ус
Буһшас һардтн кенэв,

Серүкн аһарт хүврж
Салькар таниг сергәнэв,
Көк цээһэр тоож
Күслитн тевчж күцәнэв,

Келит, келит», — гиж
Келэрн күүкн кевшнэ,
Ю санситн тевчж
Йиртмж хаңһанав гинэл

Соньн йовдл! Бийһин
Сидлһнд кемжән уга.
Сананд эс орсиг
Секж сананд белглнэ,

Үг угаһар
 хээсн
Үнниг
 гентки бэрүлнэ,
Седклин өргн аһуд
Сээни идэ тэрнэ.

Кенв би? Юмб?
Кезэ нааран ирсмб?
Урж өдрий, аль
Урд зун жилмүдтий?

Эндр энд, би,
Эн биллһ үзжәнү?
Аль Навои, Рудакин
Алдр үүдәвр умшжану?

Мини эн уха
Мирзо Турсун-Заде
Тааж медси мет
Тагчгар харим атхв,

Уласна бура мет
Уйн нәри цогцта
Гулрухсор олна биид
Гүүж нисэд орв,
Живртә шин шүлгән
Жисәһәри зүүцүлж бичв.

Тесж чадлго ормаси
Тас шовуна авцар,
Уулын халуч залун
Улицси сергли авъясар,
Һәрәдәд
Кайсын Кулнев
Гулрухсорин өми тусв,

Хойр һаран деләд,
Хооран-өмәрән дошад
Хурлзж ормдан эргв.
Һал асси нүднә
Герл эргнд цацна,
Талваж марзаси амнднә
Тан шүдднә цаһана.

Бичкн күүкн бас
Биилдгән цуцрж уурхш.
Йөрәлин хээр багтаси
Йиртмжин көгжмд хүврәд
Ю кежәхән, күүкн,
Йирин меджәхми уга!
Болв Таджикистана
Билг бийдән багтасинь
Би үзж байрлжанав!

Бииһин жигтә жисәнә
Билгин заляр цавгдж
Арвта күүкн маднла

Эдл болж үзгдэд,
Насан цунар геед,
Ншилж бүгдэрн цацурад,
Үүмси цевр седклэри
Үрглжин умш болвди.

О, Таджикистан!
Ончта иньг,

чини

Седкл авлж хаңһасн
Эидрк бички бинчин
Эрднь герлтэ эрдм,
Нартын кеермж гиж
Насни турштан санхв,
Ханлтын шүлгэн давтж
Хальмг теегэсн тальвхв.

НАХАН АВЪНР

Оли жилин хөөн
Орчлц кедж, би,
Үзх эс үзхиг
Үлү дуту угаһар
Харж, дегц шингэж,
Хотнурн эргж ирлэв.
Нахан Авһнр хотн
Назран сольж нүүһэд,
«Карл Маркс» нертэ
Колхоз болж бүүрлж.
Эрэдлэд дараһарн зогссн
Эвтэ цаһан гермүд
Нигт көкрсн моддар
Нарнас бийән хальчлж.
Селәнэ дунд, баг
Сүүдртэ модд саагт
Ке янзта чолун
Культурин өргэ дүнгөнэ.
Ар бийднь төрскн
Арви класста школ
Нурвн давхр ик
Герлтэ герт бээнэ.
Хөрн жил гилтэ
Хооран бийән белдж,
Хол, адрута-сөдрүтэ
Хаалһд һарсн намаг
Таньдгнь ода энд
Тоота болж һарв.
Халг баһ насн
Хаалһд ард үлдв.
Һанцхи би бишл —
Һазр деер эн
Хөрн давсн жилин
Хоорндк күмн бүгдэрн
Цагин сүртэ аюлд
Цааран-нааран шивгдв,
Сән мууһинь шүүлго
Семрж дегц эдлв.
Хотндан менд ирэд
Хуучн мана йосар,
Ө-һундл һарһшгоһар,
Өөрхи-хол гилго,
Өрк болһнд орад,
Өвгд, эмгдлэ мендлв,

Үрс үүрмүдтәһән бас
Үзлцж байрлад күүндв.
Намаг угад, энд,
Нар үзсн олн,
Тооһарн манас үлсн,
Тогтурта баһчудла таньлдв.
Хойр-һурв хончкад,
Хотна хуучн бээрнүр,
Төрсн гериннь бүүр
Тәкхәр бишл — хэләхәр,
Андра авһан дахулж
Арви дууна өртц,
Хаалһдан олн зүсн
Хотна тууж босхж,
Адһл уга йовһар
Арһул йовж күрвдн.
Өмнк, дунд хотна
Өөгүрнь давад бидн
Эврәннь хотна ормур
Эргин зооһар күрвдн.
Эргнд тегш һазрт
Энд-тенд өөдлэд
Уга гермүдин ул
Уудьвр үүдәж үзгднә.
Эврән, сурвр угаһар,
Эздүднь тодлврин гүүнәс,
Негт сидлһәр мет,
Нүднә өмн босна,
Талдан-талданар бийүрм
Торлзж тедн харна.
Цецг һарсн чирән
Цоохрин сөрв метәр,
Мана герин бүүриг,
(Мис уга учрасв?)
Теегин хулһнс нүклэд
Тарлц кеһэд сиичж.
Ова деегшән, саначрхж,
Өөдлж йовхлам, генткн,
Өмнм сүртәһәр ишкрж,
Өндәлһж толһаһан өргж,
Хойр талагшан нәәхлүлж
Хорта бор моһа:
«Хооран һар!» — гиж,
Хәрәд килцхтсн болв.
Бичкнәсн моһаһас төрүц
Би әэдго биләв.

Хуучн олн туульд
Хорта бор моһа
Хальмг кесг баатрмудт
Хээр, тусан күргнэ.
Болв мини герин
Бүүр ээлсн моһа
Бийим иигж угтснднь
Бизһм күрэд, санлго,
Өкэж уурлад, ода,
Өөрэсн чолу авад
Шивхэр хүрүлхлэм — һарасм
Шүүрэд авһм зогсав.
Бурушасн нүдэр кулыж
Бийүрм засж хэлэв.
«Яһжахмч? Иим сээхн
Йорта йовдл эвдхэр
Кишгичн мансн эн
Күчтэ, зөргтэ моһаг,
Чолу һазрас шүүрэд
Чи хорахар бэнч?
Хулханаһар гесэн тежэдг
Хулһн биш тер!
Кен медхв, тиигжәһэд,
Кесг зеткрэс чамаг,
Кишгичн хэрүлсн моһа,
Көтлэд һарһсн биз?
Чамас дуту биш
Чнирг баатр залус
Насан тәксн, сүртэ
Нарт дорацулсн дээнэ
Һалвас, цевр нерэн
Һуталго, эрүл-менд,
Зун жидин үзүр
Зөргәрн хуһлж хаяд,
Алдр Төрскән харсад,
Алти жолаһан эргүлэд
Ирвч!»— гиж авһ
Инәмсклж нанд келв.
Моһа эврәннь нүкнүр
Мөлкж орад бүгдв.
Хуучн бүүр шилтэд
Харж: «Мел энд,
Эн ормд чи
Эклж киинән авад:
«Әмдв!»— гиж орклад
Әмтнд байр өглэч,

Мед!»— болж одахн
Моһа бээсн орм
Һарарн зааж Андра
Һазр хэлэж санв.
Тнигжәһәд, сансан сергәхәр,
Толһаһан өөдән кеж:
«Бас нег тууж
Босхж чамд келсв.
Нааран йовлчн»,— гиж,
Намаг ардасн дахулж,
Хол бишт бээх
Хотхр зааж үзүлв:
«Хэлә, эн ормд
Хээрл һаһанчн үкәр».
Тним нер жирһлдән
Түрүн соңсжах би,
Онъган келснднь өглго
Ондан юм ухалув.
Өөлсн бээдлтәһәр арһул
Өвгн келхән эклв:
«Бичкн бер герт
Бийәсн цуг ахин
Келсиг соңсж хәрүцлго
Күцәх йосн бээдг.
Хөрн хойрдгч жил
Хальмг таһчд күчр
Зовлңгин иктә, түрү
Зудта цаг ирлә.
Арвн хойр жажлдг
Амта бүл дотр
Чамар саата экчн
Чинзән алдад ирлә.
Әдләр хугараднь хот
Аавчн хувасн цагларн:
«Кемр мал услхла,
Күн уга болна.
Хотын цаг ирхлә,
Хугар күцнә»,— гиж,
Әмдрлин идә бүлдән
Әдләр хувадг болвчн,
Зүсм һуйриг әрвжго
Зузанар бичкн бердән,
Төрәд уга чамаг
Тоод орулж өгдмн.
Әкинчн дару бас
Әләдәр авдгнь, өвчтә,

Хавр үзшгодан харсн
Хээрл һаһачн бээсмн.
Хүвэн авчкад цугар
Хотан эдлхэр тардмн.
Ховдгнь дор ормдан
Хоолан, зальгж, ханһадмн.
Цагтнь, тесж, наадкснь
Цээлэ хамднь иддмн.
Нарн дор бээх
Наснь төгсжэхиг меддг
Хээрл һаһачн эврэннь
Хүв өдмгэн өврлж,
Гертэс чини экиг
Һазаран дахулж һардмн,
Эврэннь хүв зүсмэн
Экдчн маасхлэж өгдмн.
Бернь толһаһан зээлж:
«Бийтн эдлтн»,— гиж,
Өвчтэ һаһанчн һарас
Өгчэхинь авшгоһар седхлэ:
«Насан наслчксн намд
Нарн дор сардан
Үлү дуту бээж
Үзх соньнь юмб?
Доталж чамд бишл,
Дотрчн бээх үрндчн,
Һарад уга ачдан
Һаһань насан өгчэнэ,—
Зун нас наслх
Залу болтха!»— гиж
Келэд, шүрүлкж һаһачн
Күчэр гилтэ һуйран
Эмэж ичсн чини
Экинчн һарт бэрүлдмн.
Кен медхв, тер
Керчм һуйр угаһар,
Орчлц эргэд ирсн
Ода эвртэ залу,
Чилгр эндр өдр .
Чи үзх билчи?
Соньн йовдл, дигтэ
Сар, һархасчн өмн,
Өвчтэ Хээрл һаһачн
Өңгрлэ»,— гиж Андра
Саналдж нанд урд
Соңсгдад уга келвр,

Өмнк хотхр хэлэж,
Өсвкж ухалад келв.
Олн зүсн санан
Орж чееждм төөнрв.
Һарад уга бээж
Һараснь дөң авсн
Хээрл һаһан дүр
Харгдж ода өмнм
Герлэс үүдж, генткн,
Гегэрж мандлад босв.
Эн авһиннь келвр
Эс соңссн болхла —
Делкэн туск медлм
Дутх билэ гиж
Үг угаһар санж,
Үүмж ормдан зогсв.
Хээртэ күмни седклд
Ханлт дотран өргв.
Кедү цаг давбчн
Күмни цаһан санан
Өнгэн геехш гисн
Өргмжтэ өндр ухан
Ода соңсснас төрж
Орчлң кеерүлж мандлв.
Удан эн өөдмд
Уха тунһаж сууһад,
Урдас өдгэ цагур
Урсхл үгэр татад,
Кен ю кежэхин,
Кезэ тэрэ хадхин,
Колхозин бээдлин тускар
Күр цаараннь кеввдн.
Хуухан маажж Андра
Худл угаһар илднь,
Эркин өмнэс йосндан
Эмтн бүгдэрн ниилж
Дэ эс босххла—
Дарңх хорнд уга,
Хэлэлчн гиж авһм,
Хурһан дарад, кен,
Эркэс көлтэ, кезэ,
Эср-агсм һарһад,
Засгла харһсинь тоолж,
Зовсн дууһар келв...
Хэрү, үдин хөөн,
Хэрхэр бедрж босвдн.

Хаалһин хойр талаһур
Халһрад болжах тэрэн
Эрэ үлэсн салкнд
Эргдж дольгарад саржннна,
Шарлсн буудян үнрэр
Шицшвр таалж налана.
О, элвг урһц!
Орчлд чини дүрэс
Сээхн дүр минн
Сүмснд төрүц уга,
Хэлэцдм чини зургас
Хээртэнь бас уга!
Бичкндэн эн һазрт
Би, үүртэһэн хамдан,
Колхоз бүрдэд, хавра
Көдлмшэн түрүн кежэхд,
Зеерд көгшн гү
Зээдн унж өдртэн
Харлж хорһар гилвксн
Хаһлсн һазрин шавр,
Борозда алдл уга
Боронаһар үүлддг билэвдн.
Асхн шидр үүртэһэн
Аарцган зүлгчксн улс,
Араһан зууж герүрн
Алцһлзж ишкэд ирвдн.
Болв апрелин дундар
Бултаж буудя шовахла,
Бидн нүдэн авлго
Байрлж хэлэдг билэвдн.
Нилх урһмл, хархла,
Негт нилх күүкдшн—
Увжар үс өгэд
Уулһх дурн күрнэ,
Халун нарнас өкөж
Хальчлх седкл өскнэ.
Өдр ирвэс тэрэн
Өсэд һазр бүркж
Шаһаца болж көкрэд,
Шалу болж нигтрэд,
Ноһан өңгтэ дольгаһарн
Нүднэ хэлэц дүүргхлэ—
Тер буудяла хамдан
Теңгр өөдлж бийсмдн
Өсэд өндэчксн, эвртэ,
Өндр, өргн, өнр

Баатрмудт бийэн тоолж
Бахтж дүңгэлддг билэвиди.
Шатасн нарни тольд
Шарлсн буудя хатурад,
Шүндэн тэвэд жажлхла,
Шүлс нарһдг кемлэ—
Эн нарт орчлңгиг,
Эндр өдртәһинь хамднь,
Эврэн көлсәри үүдәсн
Эздүдт бийэн тоолж,
Чаддг дүр нарһж
Чеежән күрдәлһдг билэвдн.
Эргндк урһц урһасн,
Ээж-аав мет
Эңкр эврәннь һазран
Элкндән шахх дуран,
Дүүвр «залус», өсвкж,
Дотран ээдг билэвидн.
Жири жил хооран
Жириһлән энд эклсн,
Шарлж сунясн теегүри
Шилтж хэләһэд би:
«Шимәри, буудяшң цогцдм
Шүүс өгәд өсксн,
Иргчд төрх, уханам
Идәһинь шүүстәһән орулсн,
Теңкән уга өгәнь
Тег мини, тег!
Көрсн деерчи биди
Кедү үйәри сольгдвчи,—
Цуг мана цогц,
Цус, үүлдвр, сана,
Өөлгө хәрү эврәннь
Өрчдән авдг чи,
Бийчи, гентки, серлдм
Биди болж үзгднәч,
Онц-онцин дүриг
Олнас нег кеж,
Эврәннь бәәдлдән орулж,
Эндән наласн болнач.
Үүмж, эн мисхлд,
Үрглжин овр харнав,
Мөн, чамаг бәәтл—
Мөңк бийм болнав!
Тег мини...»— гиж,
Тагчг йовад уйдв.

Хо бүрүл алднд
Хуучн бүүрнэс һарад
Хэрү авһтаһан хоюрн
Хотнурн бидн ирвдн.
«Карл Марксин» нертэ
Колхозин захар орвдн.
Удан, шам шаталго,
Уха туңһаж суувув.
Һазр деер һанцхи
Һарлцсн эврэ хотнаннь
Һэвһэ улсин тускар,
Мөрчэ, Чакура, Бадм,
Мергн... тодлгдсн цугтаннь
Нерд эздиннь овр
Нүднэм өмн босхв.
Һарад уга бээтлм
Һаран нанур татад
Эм залһгч хээрэн
Эрүн седклэсн күргсн,
Һахан Авһирт оршагдсн,
Һаһаннь тускар санж,
Тана умшжах түүк
Тагчгар ухандан үүдэвүв.

ЗӨВ ХАРСАЧ

Өдгэ цагт биш,
Өнгрсн хол цагт,
Кезэнэ ики хол
Кишг уга нутгт,
Хагсу теегин захд,
Хату гидг нертэ
Хөөч залун бүлд,
Кесг олн жилдэн
Күлцигү кевэр күлэсн
Көвүнэ ормд, һацата
Күүкн һарч зована.
Зуг тер өдр
Зурһан хонгтан дарандан,
Зурхачин зэрлг угаһан,
Завср өглго деерэс,
Хээртэ теегин унд
Хэрүлж оржасн боран,
Генткн, Хатун күүкн
Гер дотр чишкхлэ,
Закаһар мет агчмд
Зогсж, һарн мандлв.
Налаж көкрсн тег
Негт артрсн торһишц,
Хагсад уга чингэрн
Хэлэц таалж эрэтрв.
Йиртмж эн бээдлэрн
Йирин биш күүкнд
Йөрэлин хээр өргж
Ярлэж мишэсн болла.
Эн сидтэ зэңг
Энд-тенд тарж,
Нүдн күрвзго гиж,
Нүүх шиидвр һарһв.
Бачм герэн хураж
Баран юуһан ачж,
Хооран, көдэн гүүнүр
Холагшан, нуувчинэр, сөөһэр,
Элвг гидг эмгтәһэн,
Ээлтэ гиж нерэдсн
Эс күлэсн күүктәһэн,
Һазрин нег захур
Һарад нүүдг болна.
Делгрж көкрэд наласн
Делү делвн теегт,

Хату өвгн эмгтэһэн
Хүүв хоорндан кеж,
Хальмг герэн босхж
Хөвдэн ханж бээвв.
Ээлтэ гидг күүкнь
Эк-эцкэн байрлулж,
Өдр, сө ирвэс
Өсэд сээхрэд йовна,
Аав-ээжэн дурасн
Ахуч, залху уга,
Альк чигн көдлмш
Эклсн хөөн дигтэһэр
Эрк биш күцэнэ.
Келсн үгнь мергн,
Керсү ухаһинь үзүлнэ.
Үнннь келхлэ, нам
Үлү эврәннь арһарн,
Дөрвн көлтэ мал,
Деер ниссн шовуг
Үгэн сонсулдг арһарн
Үүмүлж гертксэн ээлһнэ.
Эк-эцкнь бүтүһэр,
Эвинь олж күүкндэн:
«Эн эврәннь жигтэ
Эрдмэн бийдэн бокраж,
Эңгин, дахад өсжэх
Эгл күүкдшц болыч,
Ээлтэ минн»,— гиж
Эвлэд хая келхлэ—
«Аштнь минн эрдм,
Аав-ээж, танд,
Хальмг орн-нутгт,
Хээрэн күргх»,— гидмн.
Им хэрүһинь соңсж,
Иткэд седклэн төвкнүлж
Эк-эцкнь цаараннь
Ээлтэ үрэн шинжлж,
Көвү биш, нам
Күүк деедс хээрлснь
Кишг болвзго гиж,
Затин үнр кацкнсн
Зандн улан цээһэн,
Мааһнаһасн көлсөн арчж,
Маасхлэж ууһад күүнднэ.
Хотнаһсн салу эдн
Холд онц нүүвчн,

Теегт юн болжахиг,
Таңһч яһж бээжэхиг,
Гөрл-садн, оln
Таньл эврэ иньгүдэсн
Соньн зэңг алдлго
Соңсж ухаңдан бэрлэ.
Ахир, дүүнр, наһцнрнь,
Альк үзгэс болвчн,
Жилдэн ядхдан нег
Жолаһан зөв эргүлж,
Герт герл немж,
Гинчд ирдг билэ.
Гижгтэ күүкн болсн
Гелг, һольшг, һамһр
Дөлән-дүңгр Ээлтэг
Доранур хэлэж шинжлэд,
Хальмг теегт нег
Хөвтэ гндг залуд
Күртх сээхн заңта
Күүкн болврсинь темдгллэ.
Менд-эрүлин хөөн,
Медэтир хоорндан адһлго,
Олна бээдлин тускар,
Өдгэ, өңгрсн цагла
Дүңцүлж, сольлтынь йилһж,
Дуту-үлүһинь темдглж
Күр кесн цагларн,
Күндэ түңшүр тоомсртнр
Керсү ухата Ээлтэг,
Тоолвр кеж, бодлж
Төр хайлсн цагтан,
Түргн хурц ухаһарн
Нөкд болх гиж
Наар гинһүлдг билэ.
Төр учрас, күүкн,
Төгэлнд юн болжахиг,
Таңһч ода ямр
Төр үүмүлж бээхиг,
Цугтнь гилтэ медж
Цецн ухаңдан тодлла,
Эвинь олж кесгинь
Эврәһәрн тээлдг билэ. ...
Эндр бас нааран
Энд-тендэс, хоорндан
Үг ухаһар оларн
Үгцхәр эмтн цуглрв.

Таңһч цаараннь нигж
Тесж болшго болв.
Тээш, нойдуд, зээснгүд
Тараж орн-нутган
Нарт делкэд үлдэлго
Наад кен гижэнэ.
Эзн болснь теднэс
Эгл улсиг адгнь,
Залху эс болхла,
Захаснь өргж үгзрад:
«Ас!»— гиж хээкрэд,
Арсинь шулн алдад
Авхан авна гилдв.
Хулха, худл, хоома,
Хурлас зарһ күртл,
Эврәннь үлмэд орулж
Эргнд зокал болж.
Ааван оршаснаннь хөөн
Арвн жилдэн ширэд
Залрж суусн хан
Заң-авъясан олд,
Таңһчин өдгэ бээдлэр
Тодрха сээнэр үзүлв.
Тонулсн, өөгдсн, өөлүлсн
То уга олнас,
Кедү гүжрж зүтквчн
Кен чигн хаанд
Күрч эврәннь зовлңган
Келэд угань һундлта.
Зарһд деегшэн күрх
Зам делгэтэ хаалһин
Задһа секэтэ үүднд
Авлһни зара арста
Альхн оньдин делгэтэ,
«Бэрц элвг болхла,
Богд гекдмн»,— гиж
Багшһрин бийнь сурһж,
Эврәннь хүвэн алдлго
Эгл улсиг шулна.
Ханжал гидг нертэ
Хальмг орна хан
Хурц хойр нүдэрн
Орчм эргүлж харад,
Орчлң бүклднь илэр
Үзж, олна төр
Үннэрнь хаһлһин ормд,

Ширэдэн өөрхн улст
Шүүж зөвинь өгнэ,
Эндүһэр хahlcн төр
Ээдрсн үсэр цэ
Үслсн мет, жирһл
Үрэж, һундлта кенэ.
Орчлң эргж жирһлдән
Олн соньниг үзсн
Түңшүр өвгд, залус,
Түрү-зүдү кемин
Кесг мууһин тускар
Күүнддг болвчн, зуг
Яһж тер хамгин
Йозуртнь күрч бокрахин,
Юуни төлэ хурсан
Мартсн мет,— тагчг.
Мана герин эзн
Ээлтэ талагшан хэлэж,
Эмгн талагшан хэлэж,
Үкр мөөрсн ду
Үкс өндэж чинв.
Олн гинчнр бас
Орм-ормасн бослдв,
Өөрхн, хол гермүдәрн
Өтрлж цуһар тарв.
Эндр соңссн хамг
Ээлтән тоолврт негт
Хадасн мет батар
Хадгдж чеежднь үлдв.
Асхн үкр саажатл,
Арһс маңһуртнь түүжэтл,
Толһан уха эзлж
Төвкнү өглго бээв.
Орн-нутг, эврәннь
Олн улсин эзн,
Деерэс эндү чиклдг
Деедсэс талдань уга,
Ханжал хан юңгад
Харчудыг нигж алгчлдв,
Нүднд ил буруг
Нууж юңгад далдлдв?
Үнниг лавта үннәрнь
Үзх хойр нүдтәлм,
Худлыг бас йнлһх
Хойр сонр чиктәлм?
Эн сурврин дару

Ээлтэ чочад одв.
Генткн күүкнэ сананд
Гилс гисн серл,
Харңһу сөөһин уужмд
Холд шатсн шамшн,
Киизңгэр теңгр синчж
Киисж унсн одншн,
Торлзж төрэд төөнрж
Толһаднь герлтэд өсв.
«Мөн»,— гиж ода
Маасхлзж, сансндан байрлв,
Айтаһар олсн тээлврэн
Аавдан һарһж келв.
Эәмшсн аавнь өсрж,
Эмтн соңсвзго гиж,
Татад герин үүд
Таг кеж хаав.
«Ээлтэ мини, хээмнь,
Эн келсн тоотан
Нань күүнд төрүц,
Нууж, бичэ келич,
Цаажла харһхч»,— гиж
Цээж эцкнь келв.
«Мини келснэс ээхитн
Медэ билэв»,— гиж
Өөлсн бээдлтәһәр күүкн
Өсвксн эцкдән келв.
Ээлтэ эврәннь ухаһан
Экдән һарһад келхлән—
Тернь һаран сажад,
Тесж ядад уульв:
«Һанцхн чамаг биш,
Һарһсн эцкичн, намаг,
Цуг төрличн хан
Цаажлх»,— гиж түңшв.
Ээлтэ зуг батар
Эврә деерән зогсв:
«Кемр таңһчиннь төлө
Кен болв чиги
Жирһлән эс тәкхлә—
Жинһүртә, ичртә, му,
Зевсг балвлж идсн
Зев мет, нутгиг
Уңгднь күрч аштнь
Уга кехнь лавта,
Ханжал хаана чикнд

Хальмг нутг таржахиг
Нуулго күргж келэд,
Нүдинь эс секхлэ,—
Мөцкд мана нарн
Мууһин тоод йовх,
Һундж, иргчин үйнр
Һаран мана цагур
Занһх»,—гиж Ээлтэ
Зовж халунар келв.
Элвг Хату хойрин
Элкнь хорсж урсжахиг,
Эңкр күүкнь үзж
Эврэн гейүрэд үрүдвчн,
Бас нег өргмжтэ
Байр дотран далдлсн,
Тежг тачалта үг
Тер күүкн келв:
«Намаг хорадг чидл
Нартд уга»,— гив.
Аав-ээж хойриннь
Арһнь ода тасрад,
Аштнь зөвэн өгэд,
Авһнр, наһцнран үрүлв.
Товчлж эврәннь ухаһан
Теднд күүкн цээлһв:
«Мана нутгин хан
Мандлсн шнрэдэн залрж,
Зарһ-төрэн хаһлхларн,
Зүн халхд бээдг
Харчудын зөв-үнниг
Харх нүдэн хаадыж,
Чик, буруг йһлһх
Чикән бас бөглдиж.
Тегэд нанд һарһж
Тана заасн малас
Хойр бүрү салһж,
Хаврин базрур тууж,
Хаана зүн нүдн
Хамднь зүн чикнэснь
Хулдхар шиидүв»,— гиж
Эврәннь төрл-садндан
Ээлтэ ода зарлв.
Ээлтэн келсиг икнкнь
Эс күцднь медгчн,
Күүкнэ кезэнэ илдкгдсн
Керсү уха иткж

Келснлэнь зөв болв.
Ханжал хан Ээлтэг
Хээчлэ харһулсн цагла—
Хурлд бэрчин икинъ
Хармнлго даяр тэвж,
Сээни орнд күүкнэ
Сүмс өргүлхэр шиндв,
«Таңһчин кишг хээснь—
Таралнд тусдг»,— гилдв.
Хальмг таңһчд темдгтэ
Хаана өргэ дүцгэсн
Хотл Хоншин өөр
Хавра базр дүрклнэ.
Нутгин дөрвн үзгэс
Нааран адһж ирсн,—
Үлү эс болвчн
Үкр, мөр, темэ,
Мөцгн керглгдж шахгдад,
Маласн олз күцсн,
Хар толһатнр дарцлдж
Хулдад, хулдж авад,
Хол нутгудас ниссн
Худл, үнн зэцг
Нег-негндэн күргж
Ниргсн базр кеднэ.
Төмр, модн, арсн,
Торһн, килн, алтн,
Билцг, сиик, токуг,
Буһу болн тергүтн,
Нүднэ хужр таалж
Нег-негэн сольна.
«Арслцгин э жиңнхлэ—
Арсмчин һуй чичрнэ»— гисн
Хуучн үг батлж
Хаврин базр шуугна.
Нег-негэн меклхэр
Нээж бээдлтэ улс
Нүдэн цээлһж хээкрлднэ.
Тингжэтл генткн дүркрлһн
Тагчград унтрад одв.
Номһн далан деегүр
Нег сахас наадкурнь
Нурж көлврсн дольганшн
Нег сүртэ соңсвр,
Әмтн хоорндан дораһур,
Әмшн чикнд зэцглнэ.

Соңсгдад, үзгдэд уга
Соньн йовдлын тускар
Шивр-шивр гилдж
Шимлдж келснәннь э,
Шуукрсн шуурһна дуунас
Шүрүтәһэр әмт дорацулв.
Ар үзгәс базрт
Аав-әәжтәһән ирсн,
Арвн тавна саршң
Айта көркхн чирәтә,
Урһмл модн мет
Уйн нәрн цогцта,
Арагни мет сәәхн
Арвн тавта күүкн,—
Олна наадк малас
Оврарн ончрж йилһрсн
Тохмта хойр бүрү
Түлкж өмәрән бәрәд,
Үнннь сурхла, инәж,
Үүмж менрл уга,—
О маани падмехом!
Олн бурхд өршәтн!—
«Хаана зүн нүдн
Хамднь зүн чикнәс,
Турута малын кишг
Толһа бийдән бәрсн
Хойр бүрүһән би
Хулднав!»— гиж зарлв.
Зар соңссн әмтн
Заагрж хооран цухрв,
Килнцәс хол йовж
Кишгән эдлхәр зулв.
Олн хурсн һазрт
Оньдин эргж шиншдг
Холас хавлдг шиңшвртә
Хаана нуувчин гетәчнр,
Эн йовдлын тускар
Эртәр эздән зәңглхәр,
Шуураһас арат көөсн
Шург нохас мет,
Ачлһ авхар меңсж
Адһж уралан хурдлв.
Гетәчнр авч ирсн
Һашута, һундлта үг,
Зог бийәрнь кесн
Зәңгд хан өөлв.

Ууртан бүтэд гетэчиг
Угэрж өрчэснь авб:
«Эмтн тер бирдиг
Эмд үлдэв?»— болж,
Бийэснь түрүлэд тер
Бүрүсин эзн күүкиг,
Түшмл, нойдуднь базрт
Токарчкск болвзго гиж,
Ханжал хан шүрүтэһэр
Халучрхж килнхтэд сурв.
Цаг түдл уга
Цергэн ардан дахулж,
Базрт ханцхарн үлдсн
Баахн күүкнүр ирв.
Эж базра улс
Эмэн арһлад зулж.
Өмнэснь күүкн польшгар
Өкөж сөгдэд мөргв,
Хойр бүрүнь бас
Холвата толһаһан өкэлһв.
Хан ним сээхлэ
Хальмг нутгтан биш,
Эргж нартар зуульчлвчн
Эс үзсн бээж.
Хан чирэһэн атылһж,
Хурняс мацнадан хураж,
Хойр нүдэн бүлтэлһж
Халта дүр һарһв.
Иигсн цаглань оньдин
Ик баһ уга
Сүмсэн алдж, ормдан
Сүлдрж моньднад ундмн.
— Базр деер нерим
Бацж, зог кеһэд
Келсн чини үгичн
Кесг улс соңсж.
Тер үнний?— болж
Теслтнь чилэд хан
Маляһан өргж күүкнүр
Мөрэн дэвэд өөрдүлв.
Хотас гилго Ээлтэ
Хаана чирэ хэлэж:
— Хальмг таңһчин эзн
Хээртэ Ханжал хан,
Бүрүсэн хулдхар нааран
Базрт би ирлэв.

Таниг бацх сана
Толһадан бэрсн угав.
Зугл, таңһчдан туслхар
Зүн нүд, чикитн,
Бүрүсиннь үн гиж
Би үнндэн зарллав.
Эгл оln улсиннь
Энллһ, һаслң та,
Зүн нүдэн аньж,
Зарһин өмн үзхшт,
Зөвүртэ теднэ түңшлһ,
Зүн чикән бөглж,
Аңхрхшт. Тинм болсар,
Алдр Ханжл хан,
Һанцхн барун нүдэрн
Һазр ус хархларн,
Орчлңгин оln э
Онц барун чикэрн
Соңсдг болснанинь хөөн,—
Соңссн, үзсн хамган
Хойр эңглл уга,
Хол, өөрхн төрэн
Хаһлхт гиж санад
Хулдыннь үн һарһлав.
Талданар — нүдн, чикнэстн,
Та эврэн санлтн,
Яахар бүрүсэн өгхв?
Ялд унхарий?— гиж,
Мусг инэж нег
Мөслж күүкн келв.
— Сөдрмән сөрү үгичн
Соңсхинь — чикн өврнэ.
Күлтн!— гиж өөркстэн
Күүкн талагшан заав.
Генткн уяһас алдрсн
Һалзу нохас мет,
Хаанд сээнд үзгдхэр
Хугар Ээлтәһүр дэврв,
Зуг... тедн ормдан,
Зусар наалдулгдсн мет,
Күгдлсн бийнь — дими,
Көшсн мет көндрхш.
Ханжал хаана бийнь
Хар кер мөрнәннь
Хавснь хамх тустл
Хойр өскәһәрн цоквчн,

Дөрвн көлиннь туру
Дорас бэржэх мет,
Омруһарн һазр тулж
Ормасн көндржэхми уга.
«Хатн!»— гиж һээрэд
Хан саадган сөңглв,
Эзэн дураж наадкснь
Эврәннь селмән һарһв.
— Түрд гитн!— болж
Төвкнүн дууһар Ээлтэ
Теднд соңсхж келв.—
Тадн кемр харвхла—
Хэрү бийситн сумн
Хорах,— гиж хөрв.
Ээлтэн үг соңслго
Эзнэсн мөрэд күртхэр,
Генн нег цергч
Гиинүлэд суман тэвв.
Соньн йовдл! Тер
Саадгин сумн арһулһнар,
Нарна герлд гилвкж
Нисэд биш, нам
Һаңхад гилтэ үрвж
Гелвл ж аһарар жисв,
Ээлтэн өмн ирж
Эргж дуһрад, хэрү
Эзн талагшан шулуһар
Эрчмөн немж нисв,
Күзүнэснь цергчин толһа
Керчэд һазрт унһав.
Күүкнүр төвлсн сумн
Күрлго хэрү эргж
Эзнәннь үклд күрсиг
Эврәннь нүдэрн үзн,
Церсн өрцг мет,
Церг, Ханжал хаантаһан,
Өсрж ормдан унад
Өндэлго доран кевтв.
«Хүвлһэтн»,— гиж дотран
Ханжал хан санн,
Цол юуһан мартж,
Цомрха авцан хайж,
Ода дөң болх
Очр Ваани тэрин
Ухананнь гүүнэс татад
Умшхар яһж күчлвчн,

Нег чигн үг
Номин бадгас бэргдхш.
«Окн Теңгр болвзго?
О, хээрхн!»— гиж,
Олдсн нег үг
Омглж келэд, һаран
Өрчдэн хавсрулж, шимлдэд
Өөркстэн докъя өгв,
Дегц цуһар дарунь
Деедс сүзгчлж мөргв.
Холд догшарн туурсн
Ханжал, сүртэ хан,
Арһ, чидл, зөргән
Амн талагшан хураж,
Эрэснь алдрсн дууһар,
Эрвң арагни болсн,
Эргндэн герл хээрлсн,
Ээлтәһэс толһаһан өкәлһж:
— Кембт та?— гиж
Келнь ээдрж сурв.
— Би кениг танд,
Билг бәэхлэ, аңхрх
Кем эс ирвү?
Кен күн болвчн
Нег-негнләрн медлцж
Ншилж үүдсн таңһчин
Таал кемр шингәхлэ—
Теңгс уул көлврүлх,
Кинж олд дөңндг
Ки болдв, би.
Медмжән угаһар би
Мел кенэ болвчн
Чеежд нег умшарн
Чөлән болж герлтнэв.
Би, ода деерән,
Базрт эврәннь хойр
Бүрүһән хулджах күүкмб.
Арсм кехәр биш,
Арһ уга болад,
Тана нүдн, чикнәс,
Тохмта малан өгчәнэв.
— Автн,— гиж Ээлтэд
Арһул хан келв.
— Нүдн чикн хойртн
Нанд төрүц керго.
Нам теднитн чанвчн

Нохад хот болшго.—
Таңһчд тер йовдл
Туслх,— гиж келсндэн
Немэд мана күүкн
Нүдэн хаанур зөрв.
— Өвдхий?— гиж улм
Өкэж хан сурв.
— Толһаһасн нег үс
Таслад сөрж үзлтн.
Нүдн чикн хойритн
Нүклэд хучлж авхла,
Өвдх биш, өвдкүртн
Өөртн бээх тана,
Элч, түшмл, нойна
Элкинь шарх!— гиж
Ээлтэ хэрү өгхлэ,
Эртэснь өвдкүр угтж
Борклен дууһар хан
Бэркүрэд эклэд уульв.
«Бичкн күүкд мет,
Биртэж уульсн хаанас,
Орн-нутгт ямаран
Олз болхв, тегэд?
Эгл болж, хан,
Эндрэс авн бээхмт!
Тиигтхэ!»— гиж күүкн
Теңгр хэлэж келхлэ,
Ханжл хан мисхлд
Хар күүнд хүврэд,
Цолан мартж, мөрэн
Цүлвраснь бэрж зогсв.
— Хальмг таңһч эзлх
Хаана цол кен,
Чидж өвдкүр дааһад,
Чикн нүдн хойрарн
Хулдж авна?— гиж,
Хаана нөкдирэс Ээлтэ
Хэрүһинь сурж, күлэв.
— Би,— гиж өмөрэн
Баахн нойн һарв.
Белэсн адһж утхан
Бийнь сөңглж һарһад,
Зүн нүдэн хучлн
Зүн чикэн керчв,
Халхарн цусан һоожулж:
«Хан болчкв!»— гиж,

Байран нууж ядад,
Баахн эвд хээкрв!
Ээлтэн чирэ цээж:
«Эврэннь нүд, чик,
Ях гилго иигж
Ямин төлө сөңглснэс,
Өр өвдж кенэ
Өвдкүр тогтнулх хан
Болхв?»— гиж Ээлтэ
Буру хандж санв.
Ормднь, нүд, чикинь
Орулж тэвэд эдгэж,
Баахн нояр, ода,
Бас эгл кев.
Харчудын тоод орсн
Ханжалын уханд, гентки,
Бийиннь урд харһсн
Бэрмт уга үүлмүд
Зөрц
 медэ бээж
Зөвтәһинь
 буруга кеж,
Буругаһинь
 зөвтә кеж
Бэрц бэрүлсинь
 цеврлсн,
Бузр эер йовдлмуд,
Урд цагин бэрәнэс,
Уужмас, алдрж үзгдв.
Учрнь
 урдк бийднь
Уханднь буслж харгдв.
Бахлурдж бийән игзэрлж
Базһх дурнь күрв.
Түүнэ дотрк санаһинь
Тагчгар Ээлтэ медв.
«Зарһан бийдән кеж
Застн!»— гиж шимлдв.
Цуг тээш, нойдудыг
Цагин худгт орулж,
Кень болвчн теднэс
Көлсәрн бийән тежәдгәр
Кеж, теегәр тарав.
Хаанла баралххд дөңсн
Хойр бүрүһән герүрн
Хэрү Ээлтә көтлв.

Зуурнь энд-тендэс,
Чик, буру, дими,
Залһата кесг зэцг
Чикнднь күрч сонсгдв.
Баахн цецн сээхлэ
Базр деер

ширэхэснь

Хулхач, худлч, хуурмг
Ханжал хааг буулһж,
Хамг мууг бокраж
Үрглжд ода жирһл
ҮНН

залхмн гисн

Үг бас күрв.
Экин меекэ зүркэн
Элвг эмгн тогтнулж
Хату өвгнтөһэн хамдан
Холас күүкэн угтв.
Өлзэтэ мөнд ирснднь
Өршэцгү өндр тенгрт
Алти ханлтаи өргж
Амрад-жирһэд бээв.

ШҮЛГЧ, ДУРН БОЛН БУРХН

«Все отнял у меня казнящий бог:
Здоровье, силу воли, воздух, сон,
Одну тебя при мне оставил он,
Чтоб я ему еще молиться мог».

Ф. Тютчев

Өрүнэс асхн күртл,
Өвчнэ бэрэнд бээх,
Дал күрсн шүлгч
Дааж болшго тодлвран
Көндөхөсн ээж
 хооран
Көөжөсн кемләнһ,
 генткн,
Шармгдсн көшгин ца
Шарлж харгдсн нарншн,
Дурна
 оньдин серглн
Дүр зервк үзгдв.
Мисхлд шүлгчүр хэлэж
Мишэж харарн дайль,
Зуг тер агчмин
Заль
 сидлһтэ болв.
Чинэһән алдсн цогцин
Чидл уга харарн,
Даакрсн тажрха үсән
Дарж хурһарн шүүрдэд,
Һавл дорнь көндрсн
Һалвин эклцд дөңнж,
Хэврһдән кевтсн карндаш
Хээж авхар илв.

Агчмд өмнһ торлзсн
Авлта дурни дүр
Тогтнж өмнһ зогсад
Тодлвринһ түлкүр эргүлһ.

Тохаһарн орндг түшэд.
Өндэж
 цаһан цаас
Өмнән тэвж делгэд,
Үрвэд үзгүд эрэлв.
Хурц карндашин үзүр
Хагсу цааснд күрлһнләнһ—

Цогцарнь

урдк жисэһэн

Цусн шулудулж гүүһэд,

Өргн цемэсн мацнаннь

Өңгинь хүврүлж оошкрулв.

Үг

бийэРН үүдэсн

Үзг болһн

шүлгчд

Чидл орулж агчмд

Чирэнь дүр ондарулв.

Наснь баһрсн болад

Нүднднь герл асв.

Батар карндаш биш —

Балт хартан атхж

Бэрлдэнд орн гижэх

Баатрин дүр харв.

Жигтэ, тачалта, хөвтэ,

Жирһлин сээх магтж,

Урһсн шин өдр

Улңхтж шүлгэРН өргж,

Угтж дуулсн дуучд

Үлү үзсн

деедст

Үгэн нерэдж, эн,

Үүмж бичэд адһв.

Намшрж айрад төвкнсн

Насан диглх кемлә,

Үзснэсн шүлгч тоолад

Маһд уга лавта

Мандлсн

ҮНН УХА

Хэврһд, һанцхн бийднь,

Харгдсн эмтэхн цагла,

Талдан нег үзгдл

Тодрха илэр үзгдэд

Тоолвринь бийүРН унһаж,

Томаһинь шүүж йилһв.

Тер, хэврһднь зогсж,

Тедүхнэс хэлэж шинжлсиг

Шүлгч зервк таяд,

Шилтж, маһд угаһар:

«Чи — Бурхнч», — гиж

Чиңнвртнь күргж келв.

Дуучин үг биш—

Дотрнь буслсн ухаһинь

Илэр үздг эрдмтэ
Икрхг саната бурхи
Түүнэ үнд бэргдж
Түншн болж медгдв.
Дурни дүр үзсн
Дууч ода шүлгиннь
Мөр болһнднь өсэд
Мөцкртһн тольд харгдв.
Зүрһнднь өмдрл орулсн
Зүүдн болсн сээхлэ
Үрглжүр түүг дуудж,
Үгинь түгүлж үлхтулв.
Эн агчмла, гентки,
Эрс эргид хээлэд
Ода эдн һурвули
Орчлцгин нүднд харгдв.
Делкэд

эмтэ тоотд

Делсн өргмжтэ седклэри
Эмтэхи күсл өгдг
Эрүн дурнд оошагдсн
Халг бай насни
Хээртэ халуч дууч,
Зүрһнд иткл өгсн
Зүүдн болсн сээхлэг,
Арһнь уга болад
Адһж нааран көтлсн
Бурхна дүр ода
Бийһиннь өөр үзж,

Ил үнич седклэсн
Ингж шүлгч келв:
— Олна чеежд залрсн
О, өндр бурхи,
Тоомсрта аав-ээжиннь
Төрл-садн, ахирһиннь
Үг бичкһэсн соңсж.
Үнидэн чамаг итклэв,
Цаһан саната, өршөцгү
Цевр гиж мөрглэв.
Тер мһин итклэс
Теңкөн уга чидл
Авчаһад чи, бурхи.
Аштнь тегэд юцгад
Алдр дурнд сүзгчлх .

Арһим нанас булаж,
Цаһан санана ормд
Цаажни өвдкр өгвч?
Ундасж-өлссн күүнэ
Унд хэрүлсн уснши
Аршан нанд болсн
Аһар оошкасм булавч?
Чееждм, цогидм оньдин
Чинэ амрлһар орулдг
Нөөрһим хагсаж юцгад
Нанд зовлң үүдэвч?
Менд эрүлим булаж
Мини сүл өдрим
Балвлхар чи өөрдүлхлэ, —
Буру хандж би
Альк чигн цагла
Агчмд, дуудхла, ирдг
Үклүр эргснм харж
Үкс чи ирвч.
Кел дорчн бээх
Күчгэ чини түшг,
Жһисэд үрлжэр нлсдг
Жһигтэ чини живр,
Унтржах мини иткллэ
Уга болжахиг медвч.
Кемр һазр деер
Күмнэс сүл иткдгнй
Күшт хүврсн цагла —
Келкэтэ мет,

тенгрэс

Деедс чидлэн алдж
Дегц унх билэ.
Мана итклэр тенгрт
Мандлсн таанр эврәннь
Чидлин көрң болсн
Чинриг тоолврасн һарлж,
Бийрхсн сана зууж,
Билгиннь чидл алдж
Ухаһан геесн кемлэрн —
Уга болнат! Бөкнэт! —
Шүлгч шим томата
Шүрүтэ үг келхләнй:
— Төвкн! — гнж хэврнд
Тагчг соцсжасн бурхн
Эврэн бас ода

Эн үгмүдэс халж
Наран өөдэн өргж.
Нольшгар сансан нарһв:
— Чини келсн тоотынчн
Чинр-утхнь — ил,
Үннэ күлг болсн
Үгин тоомср ик.
Болв нег эндүһичн
Би чамд зааснд,
Буйн болтха, сурсв,
Бичэ, дууч, уурлыч.
Цаг зуурин, һазра
Цецн ухана диг
Үрглжин диглэ, зөрмдэн
Үннэри эс ирлцдгиг
Кесг дэжж би
Күмни медрл шинжлж
Бодлж санад дотран
Бийдэн товчлвр келэв.
Кемр һазра жирһлиичн
Кемнь төгссн цагла,
Чинниһэр, шүлгчин жирһл
Чилсн болжану? Биш!
Цагин аһуд зугл
Цогцчн уга бөлх,
Цусн, махн, ясчн
Цаһаж тооснд хүврх,
Зугл сүмсчн, кемр
Зөв авсн хөөн,
Үкл уга, маншн
Үрглжин евэлд багтх!
— Түрд гилчн, бурхн,
Түрүлэд нанд, чн,
Ямр буульмжта, алдр
Йовдл үүдэж би,
Яахин төлэ танас
Ядсн үрглж авхиг
Цецн ухаһарн нанд
Цээлһэд зүрким иткүл.
Энд-тенд, таншц,
Эргж нарт нисэд,
Кен, хама, ю
Кежэхинь гетж хэлэхэд,
Әмдд үлү үзж,
Аврлт уга чидлэрн

Таралц там хойрнн
Таарлт уга аһуд
Илгэхин төлэ, тегэд,
Иим үрглж кергтэви?
Хот угаһар бээдг
Хоосн киинд хүврчкэд
Адгтан дуран тевчдг
Арһ уга болчкэд,
Бурхн болсн нерэри
Бахтж үрглжд бээхмби?
Дурн, наарлчн гиж
Дуудж шүлгч үрв.
Дууч бурхн хойрнн
Дунднь, баһ наста,
Аадм эке цагас
Альд эс йоввчн
Оньдин дөрвн цагт
Овр-дүрэн сольдго
Көгшн, баһ гиж
Кениг чигн өөдго,
Байн, угатя гиж
Бас йилһл кедго,
Дурн ирж ода
Дун уга зогсв.
Тер бийнь

түүнэ
Тагчгт

үг угаһар

Зугл

һанцхн бээдлэри

Зарлж тархасн ухань
Делсн нарни герлэр
Делкэ дүүргж герлтхв,
Күн болһна зүркнд
Күңкльн нуувчинэр шингров.
Сидлһтэ тер нуувч
Секэд йиртмжд делгх,
Жигтэ айсар күңкнүлж
Жирһл байрар дүүргх,
Домбр дуучин һарт
Дурн өсвкж бэрүлв.
Буру ухан угаһар
Бурхнур дууч хэлэв:
«Дурн нартд бээхлэ,
Дун седкл авлх,

Седкл дуунд авлгдхла,
Сүмси дүүврдх», — гив.
Улихгдси шүлгчиг бурхи
Уурдлһн угаһар соңж:
— Бийиннь уханас күми
Бурхи гиж үүдәси
Би, үшинь келхлә,
Бас чамла хамдан,
Дун дурн хойрар
Делкә йөрәнәв, — болв.
Дурна, шүлгчин, бурхна
Ду дегиднь соңж,
Үг алдлго цааснд
Үни кевәрнь буулһув.
Арһарн теднә айси
Айлһ дахж дуулув.

ПЕТР ЛУБАРДА

Мана орнас бичэчнр
Югославур ирсиг сонсж,
Нер туурсн зурач
Петр Лубарда герүрн
Цаг олж ирхиг
Нольшгар үрэд сурж.

Эн зурачин үүдэврмүд
Соньн янз кевэри
Дотр хол утхари
Оли зүсн шириг
Нээрүлж семрэд олси
Хэлэц авлси өнгэри,

Эзнэнь алдр билг
Шинжлси күүнд илдкж,
Неринь төрски нутгаснь
Ики холд харһж,
Герлтэ цаһан санаһарнь
Чееж сарулдхдг билэ.

Лубардан көдлдг гернь
Белградас хол бици,
Көкрси нигт модта
Саралжи төмр хашад,
Негт нисн гижэх
Самолет болж үзгдлэ.

Заасн цаглань машин
Хашаһур өөрдэд ирхлэнь,
Ке сиилвртэ үүдн
Эврэн делгрж секгдэд,
Марзасн эзн бийнь
Байртаһар мадниг угтв.

Мана эрүл-менд
Нольшгар сурж, зурач
Күн болһнуур гилс
Хурц нүдэр хэлэж,
Көдлдг эврэнь герүр
Наран занһж үрв.

Баг өндр моддын
Нигт көк хамтхаснас

Хамр таалсн кислород
Аһар дүүргж кацкнна,
Хаалһин хойр талаһурнь
Цецгэс эрэтрж нээхлнэ.

Хашан үүднэс эклж
Герүр көтлсн ахр
Хаалһд

мана нүднд
Соньн йовдл үзгдв, —
То уга минсмүд
Сүргүдэрн энд хурдлв.

Өмнэс, ардас, хэврһэс,
Хар, цаһан, шар,
Цоохр, кесг зүстэ,
Эцсн ярд минсмүд,
Багарн арвад, хөрэдэр
Хаалһ керчж хурдлна.

Маниг дахулсн эзн
Ижлдсн бээдлтәһәр тер
Минсмүдт оньган өглго
Тагчгар уралан көтлнэ.
Манла күүндх төрэн
Дотран тоолжах бээдлтә.

Бичэч, зурач, көгжмчин
Эрдмнь ондан болвчн,
Нег-негнэсн талдан
Арһар билгэн үзүлвчн,
Теднэ заллгч хаалһднь
Негл зокал бээнэ.

Искусствин хаалһ һазринэс
Эс ирлцсн йилһэстә:
Кемр һазрин хаалһ
Давтж ишкснэс үүдхлә,
Искусствд давтж ишкснь —
Түрүн мөрднь гедрнэ.

Лубардан санж үүдэсн
Зург болһнь шишлң
Онц бийиннь зокалта:
«Косов цолын бэрлдэнд»
Сулдхврин залин халун
Хэлэснэ седкл дулална.

Эрэ эмтэ күүг,
Фашистнрин маначнрас бишцкнь,
Нерэдхнь уга билэ.

Эмдрл үкл хойрин
Хоорид эрэ торсн,
Зургт тана үзжэх
Суг книтэ күүнтн:
Би, — гиж зурач
Һашутаһар муслзж келв.

Хэрү туужд шингрсн
Һаслцта, зовлцта кемүр,
Тер,
 мел цаглань,
Эминь аврсн агчмур,
Санаһарн ода нисж
Дэжнэс үзсн болв.

Дун угаһар бидн
Секэтэ альбомин зургур
Талданар ода хэлэж,
Цааснас нүдэн өргж,
Зургин эзнүр шилтж
«Мөн» — гихд маһдлвдн.

— Кемр Советин церг
Нег өдрт удхла —
Эндр таниг би
Үзшго билэв, — гиж
Лубарда яһж бийннь
Сулдхсна тускар келв.

Югослав ориг кемр
Мана Төрскнэ биш,
Европин наадк ордудын
Кемәһәр авад шинжлхлэ, —
Уулмуд заагт бүүрлсн
Бичкхн орн-нутг.

Зуг өцгрсн дээнд
Эн орн-нутг
Яһж Гитлерлэ ноолдж,
Хортн күчтэ гиж
Гөвс гиж сүрдлго
Баатран үзүлсинь санхинь,

Догши бирдин бэрэнэс
Бийити сулдхен цергт
Эврэннь күцэсн үүлэри
Ханлтан сээнэр келвт.
Санхинь, хойр андхариннь
Түрүнкиннь күцднь күцэвт.

Болв гемим тэвти,
Хойрдгч андхариннь тускар
Үг келсн угат.
Нуувч уга болхла —
Соңсхд соньн, — гиж
Зурачд би келүв.

Лубарда нанур хэлэж:
— Нуувч уга, — гив.
Цуһарад нуулго келсннь
Сонжлта гиж темдглв.
— Эндр мана хашад,
Герүрм өөрдж йовад,

Кесг мннсмүд үзж
Тадн өврж хэлэлэт.
Соньн юмби гиж
Дотран цугар санвчн,
Учринь таднас күн
Сурсн уга билэ.

Тер оли мннсмүдтн
Белград хотл балһснас
Хот хээж нааран
Өлссн учрас ирсмн.
Яһад гихлэ, тингхд
Харһнлһна бэрэнэс алдрхдан,

Альд, кезэ болвчн,
Кемр эмд үлдхлэрн,
Нег чигн өлн
Эмтэ юмн харһхла,
Эс цадхж дөңнхлэ —
Насм тасрг! — гиж,

Хойрдгч андһаран, тингхд
Эс иткдг болвчн,
Деедс дуудж тэвлэв.

Эклицд эргидэс пржэсн
Минсмүдт хотын үлдл
Дурндан күрдг билэ.

Болв цаарань то
Өдр првэс элвгжхлэ —
Махна комбинатла би
Госта бооца кеж,
Дотр тендэс зөөлнж,
Эдннг тежэнэв, — гиж,

Хойрдгч андһариннь тускар
Зурач манд келв.
Сээхн цаһан санань
Эн йовдлас үзгдж
Күмни билгин чидл
Альдас прдгнг илдкв.

Эрсмүд дүүргж өлггдсн
Лубардан оln зургудын
Һол утхнь ода
Бас нег герлэр
Мана нүднд тодрхаһар
Авлгч сээхэн үзүлв.

Өлссн эмтэ юм
Үзэ бээж өөгүрнь
Оньгтан авлго давснас,
Искусствд биш, нам
Йирни мана жирһлд
Сэ күлэж болшго.

Югославин зурачин герт,
Ах-дүүһин зокалар
Бидн асхн күртл
Гинч болж бээвдн.
Ээмшгтэ дээнэ һалд
Батлгдсн мана иньгллт,

Ямаран харш харһвчн
Кезэ чигн ууршго,
Һаран цусар тэвсиг
Цаасар арчж болшго
Үрглжд! — гиж бидн
Бат үгэн өгүвидн.

БОЛЬШОЙ ТЕАТР

Так — гармонических орудий
Власть беспредельна над душой.

Ф. Тютчев

Кенэ чигн седкл
Кееһэрн авлж тусулсн,
Хотл Москван дунд,
Холд нернь туурсн,

Күмни хурц ухана
Күңкл эрдмэс үүдсн,
Көгжм, шүлглэн, биһинн,
Көрцгэс эклцэн авсн,
Балһсна кеермж болсн
«Большой театр» дүңгэнэ.

Клодтын делдсн квадрига
Күгдлж уралан зүткж,
Гоголин һурвар татснд
Грузийин Мэрани, эсклэ
Хальмгин живртэ Арнэл,
Хасг, маңдын Тулпар,
Дөрвдгч болад немгдж,
Делкэг иргчүр зөөж,
Һазрар биш,— цагар
Һээхмж болад ниснэ,
Нарта орчлнд мана
Нерн болад дүрклнэ.
Токио,

Париж,

Лисабонд,

Төгэлж йовсн цагтан,
Эрүн эрдмэрн күмниг
Эрэсэн дурар өргсн,
Күмни седклин күсл
Күцэд

бээхд хуврүлсн,

Алдр театрин нер
Алькчн тивд соңслав.
Дели балһсна эрсмүдт,
Деед байр төгэж,
Зальта искусств магтсн
Зар хэлэц дуудла.

«Ик» гисн үг
Иньдин келнд бээдж,
Болв тедн мана
«Большой театр» гисиг
Орчуллһн угаһар шуд
Орс келэр барлж.

Учр юундв гиж
Ухалж агчмд санхла —
Мандлж тээлврнь эврэн
Мана өмн үзгднэ.

Хойр орс үгин
Хоорнд бээх
 завсрт
Соңсгдад уга
 һурвдгчин
Соньн утх багтж,
Ончта шин медл,
Ондан келнд угаднь,
Орчлң тер учрас
Орчуллһн угаһар авч.

«Большой театр» гихлэ—
Босж мини өмнм
Москва һол деер
Мануртсн өр цээлһн
Улавр залар биш,
Уха авлсн айсар
Көгжмд,
 аһарт биш
Күңкнж
 чееждм герлтнэ.

Зүүднд мет,
 дарунь
Зург өмнм сольгдж,
Генткн сцен деер
Годунов хаана цага
Кремлин өөр геглзсн,
Күмни сээхи хамгиг
Күңкл дуундан орулсн
Козловскин еңсгсн дун:
«Деншг өгтн!»— гиж
Делкэн соңсвр дүүрнэ.

Дуту хөвтэ,
 яду
Донта биш,
 уга,
Би,
 үрглж орчлнгас,
Бийм
 наран хавсрад,
Иргч,
 урд,
 өдгэһин
Ичр,
 нараp мет,
Дууһарн герлтхж серүлэд
Дуудж,
 дүринь харж,
Үүмж,
 деншг биш,
Үчүкн,
 икэри — деншгшн,
Үнниг,
 Сээхиг,
 Хөв,
Сүрдхэн мартж
 ода
Сурж эрсн болнав!

Өөрм минн зогссн
Өвчтэ седклтэ хан,
Нартын нүднд Годунов
Нүцклсн сүмстэ зогсж
Дуулжах һуульһнчас даву
Дуту хөвтөһөр харгдна!
Кенв
 сцен деер?

Козловский дуулжану,
 аль

Хол туужд бөксн
Хан зовжану, аль
Ө-һундлам илдкж
Өвдкүрэн би үзүлжәнү?..

...Генткн Годуновин цаг
Геедрж уга болад,
Ғал цәкллһн
 өдгә

Налвин сүртэ аюлас
Назр деерк бичкдүдиг
Нараснь көтлж һарад,
Нөрн геглзгсн дууһарн
Николка уульн дуулв:
«Жигтэ толин ирэр
Жирһлэн шинкн эклсн
Нарт делкэн нилхсин
Нэрхи күзү

дегц,
Нег ээмшгтэ агчмд,
Бичэ керч!»— гиж,
Бинвлэ нинлж цецнэд
Альк тивин хаанас
Авр эржэхнь медгдхш...
Бос, Николка, өндэ,
«Большой театр» — манла!
Бууһад партерт сууһад
Бидн

цагин көшг
Седклинь чидлэр өргж,
Сидтэ һээхмжд орлцж
Санаһарн нөкд болад,
Сээхэрнь чеежэн хацһай!

...Үннд,
Худлд
хойрадь

Үрглжд
йилһл уга
Күлг дегц болсн
Күмни үг угаһар,
Көгжм герл хойрас
Күццдэн үүдж цецгәрсн,
Жирһлин утх болсн
Жисәһәр
эмдрлин сээх
Унтршго заляр мана
Уханд мөңкд үлдәсн,
Назр деер һанцхн
Галина Сергеевна Уланова
Көгжминн эвә дахж
Көлиннь хурһна үзүрәр
Жигтэ,
өргмжтэ
урмдын

Живрин герлтэ сажлар,
Жисэнэнь айлн болһнар,
Жилмүднн

кемжэ
биллж,

Үүдсн
Сээхн хамгт

Үрглж
— кемжэн
гилэ.

Дурнас үүдсн цецнэ
Дууһинь дурлж сонсж,
Заавр зэрлгинь күцэж
Зальта би ээрнэ,
Орчуллһн ухаһар цуг
Орчлцд бээх улснн
Зүрк эмтэхнэр авлж
Зүүднэ байр болна,
Жирһлнн жилв хацһаж,
Жилмүднн иргчүр дуудна!

Пушкинэ зүркнэс алдрж
Падрж мөцкд үлдсн
«Цевр кееһнн күцклин»
Цецн янз дүринь
Эмддэн үзсндэн,
би,

Ээлдсн заячдан ханнав,
«Цевр кееһнн күцкл»
Целмг ухаһар хээхлэ —
«Хэлэтн!» — гиж бахтж
Хээртэ театр заанав.

Ховдг мана сананд
Хөв,

Кишг,
Байр,

Хол биш —
бийдчн

Хоршагдсиг театр үзүлнэ,
Сээх харх —

нүдэр,
Соңсх түүг—

чикэр,
Зовлц динлх —

зөргэр,

Зөв йилх —
 медлхэр,
Берк өгэни авцарн
Белг күмнд кенэ.
Кен болв чиги,
Көгшн баһ уга,
Евэгч мана өлзэтэ
Йиртмжин кеермж гинэ.

Иим театр бээтл
Иргч
 Ирх!— гиж,
Чеежин килэсн тэвгдж,
Чилгртж, цаг сарулдхж,
Күмниг зеткрэс аврх
Ке бээдгиг иткнэч!

«Большой театр» гихлэ —
Бийинчн,
 бүлнчн,
 бүгдин,
Цуг сээхн хамгас
Цаг үүдэсн искусств,
Урмдта өршэңгү герлэри
Уха уудулж өскнэ,
Сидтэ кееһэр уһагдсн
Седкл солһтрж мандлна!

Н А Р Г

Шүлгүд

«Москва... Ганцхи нернь...» . . .	3
Йөрэл	4
Ханлт	6
«Насм немгдж би...»	7
Мини зальврл	8
Хөртэнрин хойр үй	10
Иньгүд	11
Сөөһөр	13
Хөөчин үг	15
Аавин хэлэц	20
«Хальмг домбрин ду...»	22
Хойр дөрвдин тууж	24
Тууж умшжаһад	28
«Ээдрхи талас саак...»	30
«Хая нег цагт...»	31
Буурлдан үнр	32
Хальмг теегин тарвс	34
Һундл	36
Өлзэтэ эргц	38
«Хаврин эклц теегт...»	39
«Нарн һазр хойрас...»	40
Чадхт! (Шог)	41
«Хальмг теегин цецгэс...»	43
«Апрель сарин дундахур...»	44
Эмдрлин модн	46
«Ховдглж теегт эмтн...»	48
Үг	49
Иткл	50

Үргэлжин нурви шам	52
«О, Пушкинийг умшхла...»	53
«Аврлт уга жилмүд...»	54
Пушкинэ туск тодлвр	55
«Хальмгуд» гиж нерэдсн...»	59
«Күмни нер өөдлүлсн...»	60
«Күрл мөцгн бумб...»	61
«Күцкл эгрснг соцсж...»	62
Хлебников	63
Болгар келид нерэдсн магтал	67
Алим Кешоковин өөнд	71
Карфаген	74
«Кемр туужин гүүнэс...»	75
Шин йосна өргэ	76
Марксизмин недр	77
Күцклд	79
«Терзин ца орчлц...»	81
Аэропорт хаалхата...	82
Тимус	85
«Бурхд маднд уурлад...»	87
«Эцкр төрсн нутг...»	89
«Толһад генткн үүдж...»	91
«Эрвэкэ, меклэ, хорха...»	92
«Нанас зөвэр ах...»	93
«Хотын хөөн утхарн...»	94
«Мана дуту хөвэр...»	95
«Иткж, бээсэн һарһж...»	96
«Цаһан гисн өңг...»	97
«Иньгчн эндр асхн...»	98
«Зүркн учр угаһар...»	99
«Ирвскин кичг мет...»	100
«Орчлцгин аһуд багтсн...»	101
«Дүрлсн күүкд күүнэс...»	102
«Таниг үзн би...»	103
«Сөөнэ мини нөөрт...»	104
«Күүнд седкл бээхлэ...»	105
«Тана келсн хэрүһитн...»	106
Экин алтн	107
«Мөцк цаһан санан...»	110
Орден	111
«Мел одахн болж...»	112
«Цергт көвүһэн мордулжаһад...»	113
«Дээнэ һалв биш, нам...»	114
Теңгсн көвэд	115
«Күмни ут туужд...»	117
«Намрин сүл өдрмүд...»	118

«Арви мицнн сүл жилмүдт...»	119
«Ор ханцхарн болвчн...»	120
«Чик хаадхар йовснд...»	120
«Залху...»	120
«Үгд шуугсн...»	120
«Олна өмн неквр...»	121
«Бийснь түрү...»	122
«Хар теңгснн дольганшн...»	123
«Йиртмж хээрлсн олнас...»	124
«Ээж гүүсн заран...»	125
«Бичкдүдиг, эрсв, икчүд...»	126
«Күмни сананд кемр...»	127
«Кемр эмтнэс сә...»	128
«Ацхарг уга күн...»	128
«— Өртө күн...»	129
«Күүнә мууг...»	130
«Кемр эврән бийчн...»	131
«Эврәннь чирәһән күн...»	131
«Кемр сән гидгәр...»	132
«Баахн залу...»	133
«Шүүж үгмүд олж...»	134
«Кен болв чигн...»	135
«Эцкр, амрлһнд һарчкән...»	136
«Кемр му цаглачн...»	137
«Хар дарву, аль...»	138
«Альк чигн йовдл...»	139
«Хаврин сәэхнд...»	139
Цагин зарһ	140
«Би...»	141
«Цуг бидн...»	142
«Чидлталә бүс бәрлдж...»	143
«Амарн алван дүүргсн...»	143
«Күнд», «гинги» гиж...»	144
«Кен күүнд болвчн...»	145
«Өдр ирвэс...»	145
«Күмни мөр угаһар...»	146
«Кенә өмн болзчн...»	147
«Нерән алдсна хөөн...»	148
«Шигрлү заһсна махнд...»	148
«Эврәннь хурдан урлданд...»	149
«Өдгрөнә тольд...»	150
«Үй белһн өмддән...»	151
«Нартд илдкгдсн үһн...»	151
«Кемр чини...»	152
«Шиншц эврәннь цагиг...»	153
«Хулхаһар авсн нерн...»	154

«Бички күүкдт дурго болснь...»	. 154
«Геннэ бээдл худлар...»	. . . 155
«Айстан хавтхан уудлж...»	. . . 156
«Үкрлэ үүрлхэр күүндж...»	. . . 157
«Хо цаһан, шар...»	. . . 158
«Эмдрлд харш болдг...»	. . . 159
«Өмнэн кевтсн хадас...»	. . . 160
«Шүлгч эндр сценэс...»	. . . 161
Шог	. . . 162
«Хойр зузан боть...»	. . . 163
«Өөрхн үр иньгтэн...»	. . . 164
«Кесн хамгинчн сээх...»	. . . 165
«Хар теңгсн ус...»	. . . 166
«Үснд өрүнэ одад...»	. . . 167
«Хотндан нер туурсн...»	. . . 168
Сүмсн өскэд орв...	. . . 169
«Хуурмг хар ухатнр...»	. . . 170
Телевизор харсжанав	. . . 171
«Туужд нер туурсн...»	. . . 172
«Чни төлэ...»	. . . 173
Таралц. (Шог)	. . . 174

Бичкдүдин шуһу

Саврин белг 175
Балын шавхр 180
Сарц 182
Эцкин келвр 184

Поэмс

Хойр туурмж 190
Таджик күүкнэ бниллһн 197
Ғахан Авһнр 203
Зөв харсач 212
Шүлгч, дурн болн бурхн 228
Петр Лубарда 235
Большой театр 243

Давид Никитич Кугультинов

ГАРМОНИЯ ЖИЗНИ

Стихи и поэмы.

На калмыцком языке.

Редактор **Е. А. Буджалов**

Художественный редактор **Ф. М. Дубров**

Технический редактор **Л. Е. Гермашева**

Корректоры **М. А. Чоянова, Т. О. Алубкаева**

ИБ № 900

Сдано в набор 06. 06. 86. Подписано в печать 24. 09. 86.
К 00909. Формат 84x100/32. Бумага типографская № 1. Гар-
нитурa литературная. Печать высокая. Усл. печ. л. 12.48.
Уч.-изд. л. 10.24. Усл. кр.-отт. 12.48. Тираж 1000 экз. За-
каз 1674. Цена 1 руб. 40 коп.

Калмыцкое книжное издательство,
358000, г. Элиста, ул. Революционная, 8.
Республиканская типография
Государственного комитета Калмыцкой АССР
по делам издательств, полиграфии и книжной торговли,
358000, г. Элиста, ул. Ленина, 245.

Кугультинов Д. Н.

К 886 Гармония жизни. Стихи и поэмы. На калмыцком языке. — Элиста: Калмыцкое книжное издательство, 1986 г.

В пер.: 1 руб. 40 коп. 1000 экз.

В сборник народного поэта Калмыкии, лауреата Государственных премий СССР и РСФСР Давида Кугультинова, вошли новые стихотворения и поэмы глубокого философского смысла, отражающие современную жизнь нашей страны, проблемы мира на земном шаре, а главное — сущность человека и его место в обществе.

К 4702240000—036
М126(03)—86 30—86

ББК 84.3 Калм.

1 руб. 40 коп.